ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
TÜRK DİL KURUMU YAYINLARI: 824

CEVAT HEYET

İKİ DİLİN KARŞILAŞTIRMASI
(MUKAYESETÜ'L - LÜGATEYN)

Çeviren
MÜRSEL ÖZTÜRK

ANKARA, 2003

Türkiye Cumhuriyeti'nin 80. Yılı

ATATÜK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
TÜRK DİL KURUMU YAYINLARI : 824

CEVAT HEYET

İKİ DİLİN (TÜRKÇE-FARSÇA) KARŞILAŞTIRMASI

(MUKAYESETU'L-LUGATEYN)

Çeviren
MÜRSEL ÖZTÜRK

ANKARA, 2003

5846 sayılı kanuna göre bu eserin bütün yayın, tercüme ve iktibas hakları
Türk Dil Kurumuna aittir.

Heyet, Cevat

İki dilin karşılaştırması: (Mukayesetü'l-lügateyn) / Cevat Heyet; Çev.: Mürsel Öztürk.— Ankara: Türk Dil Kurumu, 2003.

XXV, 102 s.; 24 cm .— (Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları; 824)

ISBN 975-16-1644-1

1. Dil Bilimi, Karşılaştırmalı I. k.a. II. Öztürk, Mürsel (çev.)

410

İnceleyen: Prof. Dr. Şükrü Halûk AKALIN

ISBN : 975-16-1644-1

Baskı sayısı: 1000

Baskı: TDV Yayın Matbaacılık ve Tic. İşl.
Tel: (0.312) 354 91 31 Faks: 354 91 32

İÇİNDEKİLER

Önsöz V
Alfabe Rehberi IX
Giriş 1
İki Dilin Mukayesesi 4
Ural-Altay dilleri: 7
Yapı ve morfoloji bakımından diller 7
1) Tek heceli diller: 7
2) Çekimli (tasrifli) diller 7
3) Eklemeli (iltisaklı) diller 7
Ses Uyumu 9
1) Kalın sesli harfler 9
2) İnce sesli harfler 9
a) Yuvarlak sesli harfler 10
b) Düz sesli harfler 10
Diller birbirleriyle karşılaştırılırken kullanılan bakış açıları 11
I) Nahiv veya sözdizimi bakımından 11
II) Morfoloji bakımından 12
III) Fonetik bakımından 13
IV) Kelimeler bakımından 13
Fiiller 20
Basit fiiller 21
Yapma veya eklemeli fiiller 21
Birleşik fiiller 21
Geçişsiz ve geçişli fiiller 21
Türkçe'de anlam bakımından fiil türleri 22
1) Etken fiil (fi'l-i ma'lûm) 22
2) Edilgen fiil (fi'l-i mechûl) 23
3) Dönüşlü fiil (fi'l-i mercû'î) 23
4) İşteş Fiil (fi'l-i mütekâbil veya bâb-ı mifâele) 23
5) Gereklik fiili (fi'l-i ilzâmî veya bâb-ı ilzâmî) 23

Şekil veya kip ve zaman bakımından fiil türleri 24
1) Mastar kipi veya mastar 24
2) Emir kipi 24
3) Haber kipi 25
Belirli geçmiş (mâzî-yi mutlak) 25
Belirsiz geçmiş (mâzî-yi naklî) 25
Şimdiki zamanın hikâyesi (mâzî-yi istimrârî) 25
Belirsiz geçmiş zamanın hikâyesi (mâzî-yi ba'îd) 26
Şimdiki zaman (zamân-ı hâl) 26
Devamlılık gösteren şimdiki zaman (zamân-ı hâl-i istimrârî) 26
Devamlılık gösteren geçmiş zaman (zamân-ı mâzî-yi masdarî) 27
Gelecek zaman (zamân-ı âyende) 27
Şart kipi 28
Gereklik kipi (vech-i icbârî) 29
İstek kipi (vech-i ârzû) 29
Dilek kipi (vech-i temennâ) 30
Bağlama kipi (vech-i mevsûlî) 30
Belirsiz geçmiş (gayr-i şuhûdî) veya belirsiz geçmiş zamanın rivayeti
(rivâyet-i mâzî) ve gelecek zamanın rivayeti (rivâyet-i mustakbel) şekilleri 31
Yeterlik şekli ve fiillerin sorusu (şekl-i tevânisten ve su'âl-i ef'âl) 31
Şimdiki zamanın hikâyesi (mâzî-yi nâkıs) 31
Gelecek zamanın hikâyesi 32
[Fiil çekim tablosu] 33
Bağ - fiilleri veya zarf fiil (gerundium) 34
Sonuç 41
Farsça'da Basit ve Bağımsız Olarak Karşılığı Bulunmayan Türkçe Kelimeler 42

ÖNSÖZ

Tarihin en eski dillerinden olan Türkçe, Türklerin çok geniş ve değişik coğrafyalarda hakimiyet kurmuş olmalarından dolayı çeşitli dillerle temas içinde olmuş, onlarla etkileşimde bulunmuştur. Türk dilinin en çok etkileşimde bulunduğu dillerin başında Farsça gelir.

Bugün Farsça olarak adlandırdığımız Yeni Farsça veya Deri Farsçası, Orta Farsça dil ailesinden Pehlevî dilinin bir kolu olarak M.X. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Doğu İran'da ortaya çıkmış, kısa bir sürede yazı dili haline gelmiş, IX. ve X. yüzyıllarda Sistan, Horasan ve Maveraünnehr'de bu dili kullanan şairler ve yazarlar yetişmiştir.

Farsçanın edebî, siyasî ve ilmî bir dil olarak resmiyet kazanmasının başlangıç tarihinin, İran asıllı hanedanlar olan, 820-872 yılları arasında Horasan'da yarı bağımsız bir devlet kuran Tahirîler ile İran'ın doğu bölgelerinde 868-903 yılları arasında bağımsız olarak hüküm süren Saffarîler zamanına kadar uzandığı söylenirse de Farsçayı önemli bir edebiyat dili haline getiren, 874-999 yılları arasında Maveraünnehr, Sistan ve Buhara'da hakimiyet kurmuş olan yine İran asıllı Samanlılar hanedanıdır. Bu hanedan mensupları, Farsça'ya büyük bir ilgi göstermişler, Farsça yazan şairleri teşvik etmişler, manzum ve mensur eserlere ödüller vermişler, devrin önemli eserlerinden sayılan *Târih-i Taberî* ve *Kelile ve Dimne* gibi eserlerin Arapçadan Farsçaya çevrilmesinde ön ayak olmuşlardır. Onların Fars dili ve edebiyatına gösterdikleri bu ilgi, Tahirîler ve Saffariler devirlerinde sadece birkaç şiir örneği bulunan Fars edebiyatının büyük bir hızla gelişmesine sebep olmuştur. **Rudekî**, **Dakikî** ve **Kisaî-i Mervezî** gibi İran edebiyatının öncüsü sayılan birçok şair ve yazar onların sarayında yetişmiştir.

Yukarıda saydığımız üçü de İran asıllı hanedanlar olan Tahirîler, Saffarîler ve Samanîlerden sonra Farsçayı ve edebiyatını geliştirip yayma görevi Türk hanedanlarına düşmüştür. Samanîlerin devrilmesi üzerine kurulan; 963-1186 tarihleri arasında Horasan, Afganistan ve Kuzey Hindistan'da hüküm süren, merkezi Gazne olan Gazneliler devleti de Fars dili ve edebiyatının geliş-

mesine önemli katkılarda bulunmuştur. Bunların en büyük padişahlarından olan Sultan **Mahmut** ile Sultan **Mesut** geleneksel İslâm kültürüyle yetişmişler, saraylarına devrin en büyük kültür simalarını toplamaya çalışmışlar, şairlere ve alimlerle sevgi ve saygı göstermişler, ayrıca komşu ülkelerden şairleri kendi ülkelerine çağırmışlardır. Edebiyat dilinin Farsça olduğu Sultan **Mahmut**'un sarayında bir rivayete göre 400 şair bulunmaktaydı. Bu şairlerin başında melikü'ş-şüera denilen bir kimse vardı. Gazneliler sarayının şairlerinin ileri gelenleri olarak bugün de İran edebiyatının en büyükleri sayılan **Unsurî**, **Ferruhî-i Sistanî**, **Minuçihr-i Damganî**, **Escedî**, *Şehname*'nin yazarı **Firdevsi-i Tusî** gibi şairleri sayabiliriz. *Zeynü'l-ahbâr*, *Târih-i Beyhakî* gibi Gazneliler devrinin kaynakları olan tarih kitapları da Farsça yazılmıştır.

Gazneliler zamanında 1037 yılında Horasan'da bir devlet kurarak kısa sürede İran'ın tamamını, Anadolu'yu ve Suriye'yi ele geçiren Türk hanedanı Büyük Selçuklular, Fars dili ve edebiyatına önceki hanedanlardan daha büyük hizmetlerde bulunmuşlardır. Bunların zamanında Farsça, Horasan bölgesinden çıkarak İran'ın bütün bölgelerine, Azerbaycan'a hatta Anadolu'ya ve Suriye'ye kadar yayılma göstermiştir. Yine bunların zamanında **Nasır-ı Hüsrev**, **Ömer Hayyam**, **Enverî**, **Mu'izzî**, **Katran**, **Senayî**, **Şeyh Attar** gibi ünlü şairler; **Ravendî** gibi tarihçiler; **Gazzalî**, **Kuşeyrî**, **Necmeddin-i Kübra** gibi tanınmış fıkıhçılar ve şeyhler yetişmiş; dinî, tarihî ve edebî konularda önceki devirlerden daha çok manzum ve mensur eserler verilmiştir. Kendilerinin de edebiyat ve ilimle uğraştıklarını bildiğimiz **Alparslan**, **Melikşah** ve **Sencer** gibi padişahlar, onların vezirleri ve devlet adamları da edebiyatçılara ve ilim adamlarına destek verip onları himaye etmişlerdir. O devrin ediplerinden olan *Dumyetu'l-kasr* adındaki Tezkire kitabının yazarı **Baherzî**, Selçuklular zamanın 100 Arap şairinin adını anar ki Farsça söyleyen şairlerin sayısının bunun kat kat üzerinde olduğu tahmin edilebilir. Bunun dışında şunu da belirtmek gerekir ki Tarihî kaynaklara ve tezkirelere göre **Melikşah** oğlu **Sencer**, **Melikşah** oğlu **Muhammed**, **Muhammed** oğlu **Süleyman**, **Arslan** oğlu **Tuğrul** gibi Büyük Selçuklu sultanlarının kendilerinin Farsça şiirleri bulunmaktadır.

Büyük Selçuklu imparatorluğunun bir kolu olan, XI. yüzyılın sonlarından XIV. yüzyılın başlarına kadar merkezi Konya olmak üzere Anadolu'da hakimiyet kuran Anadolu Selçuklu sultanları da ataları Büyük Selçuklu imparatorları gibi Farsçayı edebiyat dili olarak kabul etmişler, Büyük Selçuklu-

lar zamanında üstün bir seviyeye ulaşmış olan bu dilin, Anadolu'daki hamisi olmuşlardır.

Anadolu Selçukluları padişahları, Fars dili ve edebiyatının eğitilip öğretilmesine en az Büyük Selçuklular kadar hatta onlardan daha fazla önem vermişlerdir. Anadolu Selçuklu devletinin yönetici kesimin siyasî, edebiyat ve sanat çevresi büyük ölçüde Fars kültürünün etkisinde kalmıştır. Hatta Arapça adlar ve lâkaplar kullanan Büyük Selçuklu padişahlarının aksine, Anadolu Selçuklu padişahları, Keyhüsrev, Keykavus, Keykubad, Behramşah, Feramurz, Şahinşah, Cihanşah, Key Feridun, Siyavuş, Kamyar gibi efsanevî İran padişahlarının lâkaplarını kullanmışlardır.

Selçukluların yaptırdıkları bina ve imaretlerde de Fars kültürünün ve mimarîsinin izleri vardır. Kubadabad kazılarında ortaya çıkarılan bina duvarları, *Şehname*'de geçen destanların tasvirleri ve şiirleriyle süslenmiştir.

Bu durum Anadolu Selçukluların yıkılışından sonra kurulmuş olan Anadolu Beylikleri zamanında ve XIX. Yüzyıla kadar Osmanlılarda da devam etmiştir.

Farsça'ya gösterilen bu ilgi bazı Türk devlet adamlarının, şair ve yazarlarının tepkisini çekmiştir. Bu kişilerin başında büyük Türk şairi ve devlet adamı **Ali Şir Nevâî** gelmektedir. O, 905 (1500) yılında yazdığı *Muhâkemetü'l-lügateyn* adlı eserinde Türkçenin ifade kuvvetini anlatmış ve onun Farsçaya olan üstünlüklerini eserinde ispat etmeye çalışmıştır. **Nevâî**, aynı zamanda böyle üstün ve zengin ana dilleri dururken, onu bir yana bırakıp Farsça yazmaya özenen devrin edebiyat heveslisi gençlerini tenkit ederek, onları şu şekilde uyarmak istemiştir: "Zavallı cahil Türk gençleri! Güzel bir iş yaptıklarını sanarak Farsça şiir söylemeye özeniyorlar. Bir insan etraflı ve iyi düşünürse, Türkçe'de bu kadar incelikleri, derinlikleri ve zenginlikleri keşfeder; bu dilde şiir söylemenin ve sanat göstermenin daha kolay, daha beğenilir olacağını anlar. Türk dilinin olgunluğunu ve zenginliğini ortaya çıkaran çok miktarda şahit vardır. Halk arasında yetişen şairlerin, sanatkârların ana dilleri dururken yabancı bir dil ile açıklamamaları ve böyle bir işe girişmemeleri gerekirdi. Eğer iki dilde şiir söylemeye ve yazmaya becerileri yetişiyor idiyse, ana dillerinde, yabancı dil ile söylediklerinden daha çok söyleyip yazmalıydılar. Türk milletinin şairleri, ellerinden Türkçe şiir yazmak gelirken, hepsi birden Türkçe yazmayıp da Farsça yazmaları düşüncesine insan kafasında yer veremez."

Ali Şir Nevâî'den sonra da muhtelif devlet adamları ve yazarlar, Türkçeye sahip çıkmışlar, Farsça ile karşılaştırarak Türkçenin üstünlüklerini açıklamaya çalışmışlardır. Bunu yapanların sonuncularından biri de çağdaş İranlı bilim adamı **Cevat Heyet**'tir. **Cevat Heyet**, bugün çevirisini yaptığımız bu kitabını[1] yazarken, şüphesiz, on altıncı yüzyılın başlarında **Ali Şir Nevâî**'nin duyduğu ezikliği ve öfkeyi duymamaktadır. Çünkü bugün artık Türkçe, yabancı dillerin etkisinden önemli ölçüde kurtulmuş, büyük yazarlarımız ve şairlerimiz ile Ulu Önder Atatürk'ün kurduğu Türk Dil Kurumu sayesinde her türlü düşüncenin ve konunun rahatlıkla yazılıp açıklanabileceği bir bilim dili haline gelmiştir.

Ana dili Azerî Türkçesi ile yaşadığı ülkenin dili olan Farsça'yı çok iyi bilen **Cevat Heyet**, bu iki dili, kökenleri, ses uyumu, fiilleri ve kelimelerinin özellikleri bakımından karşılaştırmış, Türkçenin fiil ve kelime türetilme özelliği açısından daha zengin olduğunu örneklerle kanıtlamıştır.

Cevat Heyet'in İranlılar için Farsça yazdığı ve Türkçe örnekler olarak Azerî Türkçe'sinin kelimelerini verdiği bu çalışmasının, Farsça olanlarını Türkçeye çevirirken, Farsça örneklerinin Farsça asıllarını ile Türk alfabesiyle okunuşlarını, Azerî Türkçesiyle verilen örneklerini ise Türkçede kullanılmayanlarının ve imlâsı değişik olanlarının Türkçe karşılıklarını ve imlâlarını dipnotlarda gösterdik.

Son olarak bu haliyle Türk okuyuculara faydalı olacağını umduğum bu çevirinin yapılmasına vesile olan Türk Dil Kurumu Başkanı Prof.Dr. **Şükrü Haluk Akalın**'a teşekkür ederim.

Ankara 2002
Prof. Dr. Mürsel Öztürk

[1] Dr.Cevat Heyet : Mukâyesetü'l-lugateyn, Varlık neşr. Tahran 1379 hş.(2000)

ALFABE REHBERİ

Bu kitabın Türkçe kelimelerini ve metinlerini doğru okumak için Latin fonetik alfabesinden (Türkiye Türkçesi alfabesi) ve Azerbaycan Kril alfabesinden faydalanılmıştır. Aşağıdaki cetvelde Arapça alfabenin karşılığı düzeltilmiş ve onların Fransızcası gösterilmiştir.

Azeri Türkçesi sesli harfleri tablosu

Fransızca	Latin	Kril	Örnek	sonda	ortada	Başta
A	A	A	آت ـ باش ـ آنا	ا	ا	آ
İ	I	bl	قیزیل ـ آری	ی		ـی
	E	a	امک ـ گله جک ـ ننه	ه		ا
İ	İ	N	ایگیت ـ ایکی	ی		ای
E	E	E	انل ـ ینل ـ دئ	ئ		اء
o	O	O	اون ـ دوغرو	و	و	او
ou	u	y	اون ـ دویغو	و	و	او
eu	ö	e	اولکه ـ سوز	و	و	او
u	ü	Y	اوره ک ـ سورو	و	و	او

GİRİŞ

[4][2] Eski ve meşhur bir atasözünde "Farsça şeker, Türkçe hünerdir" derler.

Fars dilini bilenler ve özellikle de **Sadi** ve **Hafız**'ın gazellerini okumuşlarsa, bu dilin tatlılığını iyice tatmış ve belki de edebî zevk ve birikimi ölçüsünde kendi duygu ve düşüncelerini açıklamak için ondan faydalar sağlamışlardır. Türk dili ve edebiyatı konusunda yeterli bilgileri bulunan dili Türkçe olan Türkler de Türkçe şiir ve nesirde yeteneklerini denemişler, bu dilde hüner göstermişler ve bu dilin hünerinin farkına vararak onu kullanmışlardır.

Fars şiirinin ve edebiyatının beşiği olan ülkemiz İran'da, dili Türkçe olan milyonlarca Türk'ün varlığına rağmen, Türkçe okuyup yazanların sayısı az, hatta parmakla sayılabilecek kadardır. Elbette bu yeni bir mesele değildir. Yıllardır, hatta asırlardır Farsça, yeteneklerini göstermek isteyen bütün İranlıların ilgisini çekmiş; Fars, Türk, Kürt, Arap ve hatta Türkmen ve Beluç, bu ülkenin insanları Fars diliyle eğitim ve öğrenim görmüşler, duygu ve düşüncelerini bu dille açıklamışlardır.

Bu konu[3] bu asırda, özellikle de Pehlevî saltanatı zamanında, resmî bir kural olarak genelgeye girmiş, onun resmî program olarak uygulanmasında zor kullanılmıştır.

O kadar uzak olmayan bir geçmişte, her ne kadar İran'daki Türkçe konuşanlar, eski âdete uyarak, kendi zevk ve yeteneğini, hakim kültürün hissedilmeyen etkisiyle ve de başkalarının taklidiyle şiirlerini genellikle Farsça söylemiş veya eserlerini Farsça yazmış olsalar da Türkçe şiir ve yazı da tamamen ortadan kaldırılmış ve yasaklanmış değildi. **[5] Ali Şir Nevaî** ve **Fuzulî** gibi Türkçe söyleyen şairlerin divanı, dili Türkçe olan edebiyatçıların birçoğu tarafından okunmuş ve zaman zaman da ana dille güzel şiirler söylenmiştir. **Ali Şir Nevaî**'nin eserlerini daha iyi anlamak için yazılmış olan "*Senglâh*" sözlüğü ve benzerleri, bu iddianın en iyi şahitleridirler.

Ne yazık ki Pehlevî devrinde fanatik milliyetçilik ve ırkçılık ilkelerine uyulması yüzünden dil konusunda yarım asırdan fazla bir süre baskı

[2] Köşeli parantez içindeki numaralar Farsça metnin sayfa numaralarıdır.
[3] Yani Fars diliyle eğitim ve öğretim.

politikası uygulandı. Her tür Türkçe kitabın basımı ve yayımı önlendi. Fars dili de devlet tekelinde eğitim dili halini aldı. Bu kötü tedbirin, tekelci ve baskıcı politikanın sonucu olarak, İran halkının Farsçanın dışındaki diller, özellikle de Türkçe, resmen yasaklandı. Elbette bu tür zorba davranışlar ve insanlık dışı işler, tepkisiz kalmadı; dilleri yasaklanmış insanlarda istenilmeyen tepkiler, bazen de kin ve nefret uyandırdı. İster istemez edebî hazlarında Fars dilinin tadı azaldı.

Bugün Türk dilini iyi bilmeyenler veya Türkçe okuma yazması olmayanlar, yukarıda değinilen atasözünün anlamını kavrayamazlar. Belki de geçmişteki kötü propagandaların etkisi altında bazı ırkçıların "Türkçe şiir ve edebiyat dili; felsefî ve ilmî düşünce ve kavramları açıklama aracı değildir; kuralı ve dilbilgisi yoktur" sözünü doğru kabul ederler.

Pehlevî rejiminin düşmesinden ve resmî yasağın kalkmasından kısa bir süre sonra Türkçe kitaplar, dergiler ve gazeteler basılıp yayımlandı. Eski ve yeni Türkçe söyleyen şairlerin divanları yeniden basıldı. Türk dili, yeniden çekingen bir şekilde de olsa, hünerini gösterme fırsatı ve alanı buldu.

"Mukâyesetü'l- Lügateyn"[4] başlığı altındaki bu çalışma da Türkçeyi yeteri ve gereği kadar bilmeyen, geçmişin ön yargılarının tutsağı olan bazı vatandaşlarımıza Türk dilinin hünerini göstermek için yazılmıştır.

Bu çalışmada Türk dilinin, okuyucuların Farsçayı bildikleri ve onu anlama imkânına sahip oldukları varsayılarak, Farsça ile karşılaştırma konusu araştırılmış ve özellikleri özet olarak açıklanmıştır. Şunu da ilâve etmek gerekir ki Türçe'nin Arî dillerinden biriyle karşılaştırılması ancak bu şekilde olur.

Fars ve Türk dillerinin karşılaştırılması konusunda beş yüz yıl önce Horasan ve Türkistan'ın büyük şairi Emir **Ali Şir Nevaî**, Türkçe klâsik eserler arasında sayılan *"Muhâkemetü'l-Lügateyn"* adlı bir kitap yazmıştır. **Nevaî**, Türk şairlerinin en büyüklerinden biri olup Çağatay edebiyatını kuran ve geliştiren kimsedir. **Nevaî**'nin şiir divanı, asırlardır Horasan, Türkistan, İran ve Küçük Asya Türkleri tarafından okunmuş ve şiirlerine nazireler yazılmıştır. **Nadir Şah**'ın münşisi **Mirza [6] Mehdi Han-ı Esratabadî**, "Senglâh" sözlüğünü, **Nevaî**'nin şiir divanının kolay anlaşılması için yazmıştır.

[4] İki dilin karşılaştırılması.

Fars dilinde de altı bin beyitten fazla şiir söylemiş olan **Nevaî**, her iki dilde üstat idi. O, Farsça şiirlerinde "Fanî" mahlasını seçmiştir. **Nevaî**'nin yazdığı 32 kitaptan on altısı Türkçe ve geri kalanı Farsçadır. "*Muhâkemetü'l-lügateyn*" adlı eserinin Giriş kısmında yazdığı gibi, **Hafız**'ın, **Sadi**'nin, **Camî**'nin, **Dihlevî**'nin ve başkalarının şiirlerinden 50 bin beyitten fazlasını ezberlemiştir. Aynı zamanda kendi zamanında Horasan ve Türkistan şairlerinin üstadı ve ileri geleni idi.

Nevaî, Sultan **Hüseyin Baykara**'nın emiri, veziri, yakın dostu idi ve ünlü Herat Mektebinin kurucularından, işleticilerinden ve himaye edenlerindendi (H. 876- 906)[5].

Nevaî, ana dili Türkçe olan şairlerin çoğunun, şiir dili olarak Farsçayı kullanmalarından rahatsız olmuş, onlardan ana dillerinde de şiir söylemelerini ve yeteneklerini denemelerini istemiştir.

O bu konuda şöyle diyor:" Türkçede zarafet, yenilik ve incelik çoktur. Fakat onları kullanmak kolay değildir. Yeni şiir söylemeye başlayan kimseler, bu zorluklardan korkup kaçmaktadırlar. Giderek bu iş, artık kurtulmanın zor olduğu âdet ve huy halini alıyor. Ayrıca gençler genellikle Farsça söylemeyi âdet edinmiş kimselerin arkasından gidiyorlar ve şiir söyledikten sonra da genellikle Farsça konuşan dinleyici buluyorlar."

Nevaî, "*Muhâkemetü'l-lügateyn*" adlı kitabında Türkçenin özelliklerinden bazılarını anlatırken, "Türkçe, duygu ve düşünceleri açıklamak için uygun ve yeterlidir" sonucuna varıyor ve "Fakat Türkçe ile hüner göstermek ve güzel şiirler söylemek herkesin kârı değildir. Deneyimli bir şairin dilin zorluklarından korkmaması, Türkçe ile de güzel şiirler söyleyebilmek için onun inceliklerine iyi bir şekilde vakıf olması gerekir" diyor.

"*Muhâkemetü'l-lügateyn*" Prof. **Turhan Gencei** tarafından Farsçaya çevrildi ve 1327 (1948) yılında Tahran'da basıldı. Maalesef çok geçmeden eski rejimin memurları tarafından toplanıp imha edildi.

Nevaî'nin kitabının devamı olarak düşünülen bu kitap, "*Mukâyesetü'l-lügateyn*" adını aldı.

Daha önce söylendiği gibi Türk dilini Fars diliyle karşılaştırmak için ele alınmış olan bu çalışma, İranlı okuyucular düşünülerek Farsça yazılmış,

[5] Milâdî 1471- 1500

okuyucunun Fars dilini ve özelliklerini bildiği varsayılıp Türkçenin özellikleri anlatılarak, Farsça ile karşılaştırılması yeterli görülmüştür.

[7] Türk dilini açıklamak için gösterilen kelime, Azerbaycanlı şair ve yazarların eserlerinden yani edebî dilden alınmıştır. Bu yüzden ana dilleri Türkçe olan okuyucular da kelimelerin hepsini bilmeyebilirler. Türk dili, bir grubun iddialarının ve tasavvurlarının aksine, çeşitli bakımlardan çok zengin bir dildir ve bu hüküm, onun yazılı ve sözlü edebiyatı için de geçerlidir. Türk dilinin yazılı edebiyatı, Yenisey ve Orhun kitabeleri ile başlamış olup yaklaşık 1400-1450 yıllık geçmişe sahiptir. Günümüzde eski Sovyetlerin çeşitli bölgelerinde, Doğu Türkistan'da, Türkiye'de ve Balkanlarda resmî dil olarak kullanılan 25 Türk dili veya lehçesi bulunmakta olup bunların 20 civarındaki yazıya ve yazılı edebiyata sahiptir.

Türklerin sözlü edebiyatı çok zengindir. Bu edebiyat, bölgelere göre eski ve genel özelliklerinin yanında yerel ve bölgesel özellikler taşır. İran'da Türklerin sözlü edebiyatı, bu türde belki de en zengini veya en zenginlerinden biridir. Oğuz kavimlerinin hikâyelerini anlatan "*Dede Korkut Kitabı*", sözlü edebiyat eserlerinin en eskilerindendir. Bilginlerin çoğunun da inandıkları gibi bu hikâyelerin önemli tarihî olayları Azerbaycan'da ve Anadolu'nun doğu kısmında geçmekte ve orada bu ülke[6] halkının kavmî ve etnik kahramanlıklarından ve özelliklerinden söz edilmektedir.

"*Muhâkemetü'l-lügateyn*" kitabında Farsça ile Çağatay Türkçesi karşılaştırılmış olmasına rağmen bu çalışmada bu iş için Azerî Türkçesi seçilmiş, örnek olarak çağdaş Azerbaycan edebiyatından alınan kelimeler ve onların özellikleri verilmiştir.

Kitabın sonunda Farsçada tek kelimelik karşılığı olmayan, böyle durumlarda genellikle Arapçadan veya birleşik kelimelerden yararlanılan, önemli bir kısmı da aynen veya az çok telaffuz değişikliğiyle Farsçada kullanılan Azerî Türkçesine ait 1650 kelimenin fihristi verilmiştir.

[10] İKİ DİLİN MUKAYESESİ

Dil, insanlar arasında anlaşma ve ilişki kurma aracıdır. Kelime ve sesler topluluğundan meydana gelmiştir. Tarih boyunca gelişme sürecini

[6] Yani Azerbaycan.

devam ettirmiş ve bu süreçte iç kural ve kaidelerle birlikte dış şartlara uymuş olup, biyolojik alana sahip sosyal ve canlı bir olgudur.

İnsanlar, kendi duygu, düşünce, inanç ve isteklerini dil aracılığıyla birbirine açıklamış ve birbirlerinin ihtiyaçlarını gidermişlerdir. Dillerin teşkil tarihi tam olarak belli değildir. Belki de 500 bin yıldan fazla geçmişi vardır. Dil, grup çalışmalarının başlaması, tabiattaki seslerin taklidi veya başka sebeplerle insanoğlunun ihtiyacından dolayı ortaya çıkmıştır. İlk toplumlar kavimler halinde yaşadıkları için kavim sayısına göre dil meydana gelmiş, ondan sonra çeşitli kavimlerin karışması, şehirli ve millî toplumların oluşması, halk dillerini ve millî dilleri meydana getirmiştir.

Yapılan son istatistiklere göre dünyada konuşanlarının yarısı on bin, dörtte biri bin kişiden az olan altı bin dil vardır. Yüz milyonlarca kişinin konuştuğu dil sayısı sadece yirmidir. Dilbilimciler, bir dilin canlı kalabilmesi için konuşanının en az 100 bin kişi olması gerektiğine inanmaktadırlar. Buna göre, dillerin yarısından çoğu, yok olma tehlikesi ile karşı karşıyadır.

Günümüzde her yıl dört dil yok olmakta ve geleceğin ufku da daha karanlık görünmektedir. Bazıları, [11] bugünkü dillerin yüzde ellisinden doksanına kadarının bu yüzyılda yok olacaklarını öngörmektedirler. Bu yüzden dillerin korunması zorunlu bir iş sayılmaktadır[7].

Dillerin ölümlerinin etkileri, birkaç sebepten büyük bir öneme sahiptir. Birincisi: Eğer hepimiz tek bir dil ile konuşursak, beynimiz, kendi dilimizin yaratıcılık kabiliyetinden bir kısmını kaybedecektir. Diller, aralarındaki akrabalıklar nedeni ile dünyadaki çeşitli ilerlemeleri açıklayıp yansıtır. Her dilin konuşanının düşüncesinin de bir göstergesi olan kendine özgü bir beyan tarzı vardır. Biz, etrafımıza anadilimizin penceresinden bakarız. Dünyaya, anadilimizin özel beyan tarzı ile ad veririz. Bu, bizim kâinata bakışımızı şekillendirir. Çocuk anadilini öğrenirken, dilin ses birimi (*phonem*); aksan veya pekiştirme (*tekit*), ses tonu, tonlama veya uyum, uzatma gibi ses üstü birimler (*suprasegmental phonemes*) onun zihninde yer eder ve konuşma sırasında aslî özellikleriyle ortaya çıkar. Bu özellikleri değiştirmek veya onları unutmak çok zordur. Ayrıca bütün dillerdeki mevcut kelimeleri sıraladığımız zaman tek bir manası hemen akla gelebilen kelime sayısının sadece 300 olduğunu görürüz. Meselâ: *Men* (ben), *to* (sen), *mâ* (biz), *çe kesî* (kim), *çe çîzî* (ne), *ne* (değil), *heme*(hepsi, her), *yek* (bir),

[7] Şeş sed Zebân-ı mîrâsî der muhâture (Miras Kalan 6000 Dil Tehlikede) Peyâm-i UNESCO, sayı: 359, Tahran Behmen 1379 hş

do (iki), *bozorg* (büyük), *kûçek* (küçük), *zen* (kadın), merd (erkek), *horden* (yemek), *dîden* (görmek), *gûş kerden* (dinlemek), *hûrşîd* (güneş), *mâh* (ay), *sitâre* (yıldız), âb (su), *âteş* (ateş), *germ* (sıcak), *serd* (soğuk), *sifid* (beyaz), *siyâh* (siyah), *şeb* (gece), *rûz* (gün, gündüz), *zemîn* (yer).

Dil, kültürün aynası ve esas öğesidir. Birkaç küçük dil, birkaç kültürün en doğru yansımasıdır. O halde birkaç küçük dilin sebepsiz yere yok olması demek, birkaç kültürün yok olması demektir.

Bir dili kasten veya yanlışlıkla ortadan kaldırmak veya dili öldürmek (*linguicide*), bir kavmi yok etmenin, başka bir deyişle bir halkın kültürünü ortadan kaldırmanın başlıca araçlarından sayılır ve sömürge metotlarından biridir. Bu durum, şimdi de kendi etnik ve yerel azınlıklarının haklarını resmî olarak tanımayan devletlerin yarı resmi hedefidir. Yerel dillerin artarak devam eden yok olma süreci, "dili öldürme" eğitimi düzenini de günden güne hızlanmaktadır[8].

Yirmi birinci yüzyılda dil sorunu, iki soruyu beraberinde getirmektedir. Bir yandan milli veya çok konuşulan diller, İngiliz dilinin ilerlemesi karşısında nasıl duracaklar? Diğer yandan ikinci dereceden veya yerel diller[12] yok olma tehlikesinden nasıl kurtulabilecek ve gelişme yolunda nasıl ilerleyebilecekler?

Yerel dilleri himaye etmek ve onların yok olmasını önlemek için, son 10, 12 yılda uluslararası makamlar, kararlar alıp şu resmî tebliğleri çıkardılar:

18 Aralık 1992 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, millî veya etnik, dinî ve lisanî azınlık haklarıyla ilgili bir bildiri onayladı. Bu bildiri, ülkeleri, sınırları içindeki azınlıkların varlığını ve kimliğini himaye etmekle görevlendirdi. Azınlıklara mensup kişiler için öngörülen haklar arasında şunlar da vardır: Kendi öz kültüründen yararlanma; kendilerine mahsus dinî ve örfî görevlerin yerine getirilmesine izin verilmesi; dillerinden faydalanma; kültürel, dinî, sosyal, ekonomik ve genel hayata, hatta mensubu oldukları azınlıkla ilgili karar alınmasına etkili olarak katılma izni; kendileriyle ilgili kurumların kurulmasına ve yönetilmesine izin verilmesi; kendi grubu üyeleriyle veya kendileriyle etnik, dinî ve lisanî ortak bağları bulunan başka ülkelerin uyruklarıyla ayrımcılığa uğramadan barışçı ilişki kurmaları; Azınlıklara mensup kişilerin haklarını kapsayan ve dünyaca

[8] Roland L., Ceng-i Dunyâhâ, Ayâ hâkimiyet-i zebân-ı İngilisî pâyân mî yâbed? (İngilizcenin hakimiyeti son mu buluyor ?) Peyâm-ı UNESCO, sayı: 359, Behmen 1379 hş.

kabul görebilecek bu ilk belge, ülkelerin milli kanunlarının onaylanmasında ve uygulanmasında etkin bir rol oynayacaktır.

Dillerin benzerliği ve akrabalığı iki bakımdan ele alınmaktadır: 1- Dillerin kaynağı, 2- Dillerin yapısı ve dış şekli (morfoloji).

Türk dili, kaynak bakımından, Ural-Altay dilleri, daha doğru bir deyişle Altay dilleri grubundandır.

Ural-Altay dilleri: Ural ve Altay (Türkistan'ın kuzeyinde) dağları arasındaki bir bölgede doğmuş insanların konuştuğu diller grubuna denir. Bunlardan her grup, muhtelif zamanlarda farklı yerlere göç etmiştir.

Bu diller grubu, Finlandiya, Macaristan (Uralik); Türk, Moğol- Mançu ve Tunguz (Altaik diller) dillerini içine alır.

Yapı ve morfoloji bakımından diller : Üç gruba ayrılır:

[13] 1) **Tek heceli diller**: Çin, Tibet, Siyam ve güney-doğu Asya dilleri gibi. Bu dillerde kelimeler tek heceli olup son-ek ve ön-ek yoktur. Gramer, sözdizimi (nahiv) ve kelimelerin birleşmesiyle sınırlıdır. Her kelimenin, cümledeki yeri; pekiştirme, vurgu ve ses tonu gibi şeylerle anlaşılan değişik manaları vardır.

2) **Çekimli diller (tasrifli)**: Bu dillerde kelimelerin kökü de çekim sırasında değişir. Örneğin: (گفتن) "goften" (demek), (می گویم) "mî-guyem" (diyorum). Hint-Avrupa dilleri ve bu arada Fars dili, bu grubun parçasıdır.

3) **Eklemeli (iltisaklı) diller** : Bu dillerde yeni kelimeler ve fiillerin çekimi kelimelerin köküne özel son-ekler getirilerek yapılır. Bu mesele,yeni kelimelerin ortaya çıkmasına ve dilin zenginleşmesine sebep olur. Bu dillerde kök sabit olup çekim sırasında değişmez. Son-ekler kökün uyumuna bağlı olup onlardan kolaylıkla ayırt edilebilir. Türk dili ve Ural-Altay dilleri bu grubun parçasıdır. Ural-Altay dilleri, aşağıdaki özellikleriyle Hint-Avrupa dillerinden ayrılır (Wiedermann) :

a) Kelimelerin sesleri arasında uyum vardır (Seslerin uyumu).
b) Bu dillerde cins ve harf-i tarif mevcut değildir.
c) Çekim, son-ekler eklenmek suretiyle yapılır.
d) İsimlerin çekiminde iyelik son-eki kullanılır.
e) Fiillerin şekilleri zengin ve çeşitlidir.

f) Hint-Avrupa dillerinin aksine, çekim eki kelimenin sonuna gelir. Örneğin ev-den, (از خانه) "ez hâne".

g) Sıfat, isimlerden önce gelir. Örneğin: Güzel kız (دختر زیبا) "duhter-i zibâ"

h) Sayılardan sonra gelen (sayılanda) çoğul eki kullanılmaz.

ı) Karşılaştırma, ismin "den" hali (ablatif) ile yapılır (den = "از"ez.).

j) Yardımcı fiil olarak (داشتن) "dâşten" fiili yerine, "imek" fiilinden faydalanılır.

[14] k) Soru son-eki mevcuttur.

l) Bağlama harfleri yerine fiil şekillerinden (fiilimsi veya fiilden türeyen zarf) faydalanılır.

Ayrıca şu noktayı da göz önünde bulundurmak gerekir ki yukarıdaki özelliklere ek olarak Türkçenin Arî dillerle temel farkı genellikle, yapısal, sözdizimi ve cümle öğeleri düzeni bakımındandır. Eklemeli (iltisaklı) oluşu ve seslerin uyum kuralı, ikinci derecede yer alır (Dilaçar).

Türkçede ön-ek bulunmaz iken, Hint-Avrupa dillerinde, bu arada Farsçada, ön-ekler (edat) veya bağlama harfleri mevcuttur. Örneğin: *enternasyonal* (Fransızca), *beyne'l-milel* (Arapça) kelimesinin karşılığı olarak Türkçede *milletler-arası* veya *uluslar-arası* denir. Yani kelimelerin sondan uzayıp tamamlandığı Türkçede ön-ek yerine son-ek kullanılmaktadır.

Hint- Avrupa dillerinde temel öğe (özne ve yüklem" *mübtedâ ve haber*") önde yer alır. Sonraki öğeler, bağlama edatlarıyla zincirin halkaları şeklinde birbiriyle bağlanır. Eğer sonraki öğeler kesilirse, cümlenin yapısı eksik kalmaz.

Örneğin: (من به شیراز رفتم تا دوستم را ببینم که آخرا از فرانسه آمده و در آنجا شش سال طب خوانده است)
"*Men be-Şiraz reftem tâ dustem râ be-bînem ki ahîren ez Franse âmede ve der âncâ şeş sâl tıb hânde est"* Burada cümlenin temel öğesi, cümlenin başında yer alan (من به شیراز رفتم)"*Men be- Şiraz reftem*" [9] kısmıdır. Fakat Türkçede öğelerin düzeni tamamen tersidir. Yani önce ikincil ve yan öğeler sıralanıp söylenir, temel öğe veya fiil de sonda yer alır. Yani yukarıdaki Farsça cümle şöyle ifade edilir: "*Altı yıl tıp okuduktan sonra Fransa'dan yeni dönmüş arkadaşımı görmek için Şiraz'a gittim.* "

[9] Türkçesi: Ben Şiraz'a gittim.

C.L.Louis, "Dilbilgisi" kitabında Türkçe cümlenin parçalarını aşağıdaki şekilde sayıyor: 1) Özne 2) Zaman zarfı 3) Yer zarfı 4) Dolaylı tümleç (*gayri sarih mef'ul*) 5) Düz tümleç (*sarih mef'ul*) 6) Zarf veya fiilin anlamını değiştiren her kelime 7) Fiil.

Belirtili her şey, belirtisizden önce gelir. Eğer düz tümleç, belirtili ise, belirtisiz dolaylı tümlecin önüne gelir. Örneğin Türkçe düzenli bir cümle şöyledir: "*Ressam, geçen gün müzeye gelenlere tablolarını kendisi gösterdi.*" (نقاش روز گذشته در موزه تابلوهای خود را به تماشاچیان خودش نشان داد.)" nekkâş rûz-i gozeşte der mûze tâblûhâ-yı hod râ be temâşâçiyân hod-eş nişân dâd"

Ayrıca cümlenin daha çok önem verilen öğesi, fiilin yanında yer alır.

[15] Genellikle konuşma dilinde kullanılan "ki" ye gelince: Onun özne ve tümleç zamiri olarak kullanılması doğru değildir. Onun yerine ek-fiil veya filden gelen zarftan faydalanılmalıdır.

Fille bitmeyen cümleye "devrik cümle" denir. Bu cümle konuşmada, şiirde ve özel durumlarda kullanılır.

Ses Uyumu:

Türkçenin en belirgin özelliklerinden biri de ses uyumudur. Sesler, dilde basit öğeler olarak, önemli ve temel rolü olan kelimeleri meydana getirir. Türkçede çeşitli sesler arasında (kök ve son-ek) uyum mevcuttur. Bunu anlamak için aşağıdaki açıklamaları yapmak gerekir:

Sesler iki gruptur: Ünlü, ünsüz.

Türk dilinde ünlüler zengindir ve toplam dokuz[10] ünlü vardır (Halbuki Farsçada altı ve Arapçada sadece üç ünlü mevcuttur).

Türkçede sesli harfler iki gruba ayrılır:

1) **Kalın sesli harfler**: Örneğin: a, o, u, ı. ("ılık" kelimesindeki harfler gibi.) Bu kelimelere art (*halfi*) sesler de denir. Çünkü damağın arkası ile telaffuz edilir.

2) **İnce sesli harfler**: e, é, ü, ö ve i. Örneğin "il"[11] kelimesindeki "i" gibi.

[10] Türkiye Türkçesinde sekiz.

[11] Yani yıl.

Bu sesli harfler, aşağıda açıklandığı gibi yuvarlak veya dudaklanan ve düz veya dudaklanmayan şeklinde de iki gruba ayrılabilir:

1) **Yuvarlak sesli harfler**: o, ö, u, ü.

2) **Düz sesli harfler**: a, e, é, ı, i.

Sesli harflerin uyum kuralı aşağıdaki şekildedir:

Kelimelerin kökünün ilk hecesinin sesli harfleri hangi gruptan ise, geri kalan sesli harfler, aynı gruptan olacaktır. Hatta kulanım sonunda Türkçeleşen yabancı kelimeler de bu kurala uyacaktır. Örneğin, (گرفتن) "*giriften*" manasına gelen "almak" kelimesinde ilk hece "a" kalın ve düz olduğu için ikinci hecenin seslisi "a" da ilk hece grubundandır.

Türk dilinde seslerin, Türkçe kelimelerin çoğunda uyulan özel bir düzeni vardır. Onların düzeninden, kelimenin aslının Türkçe mi, yabancı mı olduğu ayırt edilebilir.

Dilbilgisi kitaplarında ayrıntılı olarak anlatıldığı gibi kalın seslilerin düzeni genellikle şöyledir: Birinci hece için "o" (1), ikinci hece için "u" (2), üçüncü hece için "a" (3) ve dördüncü hece için "ı" (4).

[**16**] Aynı şekilde ince sesliler için genel düzen de şöyledir: İlk hece için "ö"(1), ikinci hece için "ü" (2), üçüncü hece için "e" (3) ve dördüncü hece için "i" (4) olur.

Türkiye Türkçesindeki "e" de açık"e" gibi telaffuz edilir.

Buna göre Türkçe kelimelerde "o" ilk hece olunca, "u" ikinci sırada, "a" üçüncü sırada ve "ı" dördüncü sırada yer alır.

Bu düzenler silsilesini öğrenmek için şu kelimelerdeki seslilerin yerleşim sırasını ezberlemek yeterlidir: Okumak: (خواندن) "*hânden*" ve götürmek: (بر داشتن) "*ber dâşten*"[12]

Eğer bir kelimede ilk hecenin ünlüsü "ö" olursa, ikinci ünlünün yerine üçüncü ünlü gelebilir, fakat dördüncü ünlü gelmez. Yani "ödev" yerine "ödiv" denmez. Örneğin " limû" veya "limon" kelimesi Türkçe değildir. Çünkü ilk hecede dördüncü ünlü "i" olunca sonraki hecede "o" veya "u", yani birinci veya ikinci ünlü gelmez. Eğer bu kelime Türkçe olsaydı, "limin" veya "limen" denilmesi gerekirdi.

[12] Farsça "ber-dâşten" fiili, Türkiye Türkçesinde "almak" veya "kaldırmak" manalarına gelir.

Yabancı kelimeler de çok kullanılması sonucunda Türkçenin bir parçası sayılır ve aynı kurala uyar. Örneğin, "ahûr" kelimesi Türkçe değildir ve onun Türkçesi "ahır" olur. Aynı şekilde bu günkü "altın" kelimesi, eski "altûn" şekline tercih edilmektedir. Bu kurala bakarak, Türkçe kelimeleri ve onların doğru telaffuzlarını ayırt etmek mümkün olur. Ünsüzlerdeki ve ünsüzler ile ünlüler arasındaki ses uyumu kuralına da uyulur. Burada sözü kısa tutmak için onları açıklamaktan kaçınıyoruz.

Seslerin uyumu, Türkçe kelimelerin özel bir ahenge sahip olmasına ve onların doğru telaffuzlarının, dinleyende güzel bir etki yaratmasına sebep olur.

Türkçedeki harflerin veya kullanılan seslerin sayısı 32'dir. Bunların dokuzu ünlü ve geri kalanı ünsüzdür.

Farsça ve Arapçanın aksine Türkçede sesler kısadır. Bu yüzden Türkçe söyleyen şairler, aruz şiirinde mecburen Farsça veya Arapça kelimelerden faydalanırlar veya bazı durumlarda sesleri uzun telaffuz ederler. Hece vezninin aksine aruz vezni, Türkçe şiir için uygun değildi ve çağdaş şiirde eski yerini kaybetmiştir. Türkçe şiir, İslâmiyetin kabul edilmesinden önce hece vezniyle söylenmiş, "koşuk" veya "koşgı" olarak adlandırılırdı. Göçler sonucunda Türklerin Araplar ve Farslara [17] yakınlaşmasından sonra aruz veznini onlardan almışlar ve zamanla onu Türkçe şiirin klâsik vezni yapmışlardır. Yine de halk şairleri (ozanlar ve âşıklar), kendi şiirlerini (bayati, koşma vs.) hece vezniyle söylemişlerdir.

Diller birbirleriyle karşılaştırılırken şu dört bakış açısı kullanılır:

I)Söz dizimi veya nahiv bakımından.

II)Morfoloji, şekil veya son-ekler bakımından.

III)Ses veya fonetik bakımından.

IV)Kelimeler bakımından.

I) Nahiv veya söz dizimi bakımından daha önce özet açıklamalar yapıldı.

II) Morfoloji bakımından : Türkçe kelimeler, kök ve son-ek olmak üzere iki kısma ayrılır. Sabit olan kelimelerin kökü, basit, yapma (eklemeli) veya bileşik olabilir.

Basit kökler, bir heceli veya birkaç hecelidir. Örneğin: ad (اسم) "ism", su (آب)"âb" ve getir (بیاور) "bi-y-âver" gibi.

Yapma kökler, basit köklere bir veya birkaç son-ek ekleyerek yapılır. Örneğin: Sulamak (آبیاری کردن) "âbyârî kerden".

Bileşik kökler: İki basit kökün veya bir basit kök ile bir veya daha fazla eklemeli kökten meydana gelir. Örneğin: El çekmek (دست کشیدن) "dest keşîden".

Türkçe son-ekler çok zengin ve çeşitli olup yapım ekleri ve çekim ekleri olmak üzere iki gruba ayrılır.

1) Yapım son-ekleri: Sayıları çok olup çeşitli türleri vardır. Bunları muhtelif köklere ekleyerek değişik anlamlı yeni kelimeler yapılır. Bu eklerin en önemlileri şunlardan ibarettir:

a) – cı, - ci, - çu, - çü : Bu son-ekler meslek ve sanat ile ilgili isimler yapmak için [15] kullanılır. Örneğin: Kaçak-çı (قاچاقچی), çörek-çi (چوره کچی) "nânvâ", sürü-cü (راننده) "rânende".

b) –lı, -li, - lu, - lü : Bu son-ekler, sahiplik ve bağlılık anlamını verir. Örneğin: pul-lu (پولدار) "puldâr"[13], Tebriz-li (اهل تبریز) "ehl-i Tebrîz", var-lı (دارا) "dârâ "[14], üz-lü (پور رو) "por-rû"[15].

c) – sız, - siz, - suz, -süz: Bu son-ekler de Farsçadaki (بی) "bî "ön-ekinin anlamını verir. Örneğin : pul-suz (بی پول) "bî-pûl"[16], kömek-siz (بدون کمک) "bedûn-i komek"[17]

ç) –lık, - lik, - luk, - lük : Bu son-ekler, sıfattan isim ve isimden yeni bir isim yapar. Durum, nitelik, nicelik, alışkanlık ve özellik beyan eder.

[13] Yani paralı.
[14] Yani varlıklı.
[15] Yani yüzsüz.
[16] Yani parasız.
[17] Yani yardımsız.

Örneğin: dağlık (کوهستانی) "kuhistânî", güzellik (زیبایی) "zibâyî ", düzlük (راستی) "râstî ".

[18] Sözü kısa tutmak için diğer yapım son-eklerini anlatmayacağız.

2) Çekim son-ekleri : Fiillerin çekiminde ve ismin çeşitli durumlarını açıklamak için kullanılır. "-lar" ve "-ler" çoğul son-ekleri bu grubun parçasıdır.

Son-ekler, ses uyumu kuralı bakımından, kökün son ünlüsüne uyar. Çekim son-ekleri, yapım son-eklerinden sonra gelir. Örneğin: kaçak-çı-lar (قاچاقچیها) "kâçâkçîhâ" veya kaçak-çı-nın (مال قاچاقچی) "mâl-i kâçâkçî".

III) Fonetik bakımından : Yukarıda Ses Uyumu konusunda bilgi verildi

IV) Kelimeler bakımından:

Şimdi başta Türkçe fiiller olmak üzere Türkçe kelimler, Farsça kelimeler ve fiiller ile karşılaştırılarak izah edilecektir.

Bu konuda **Ali Şir Nevaî**, yaklaşık 500 yıl önce "*Muhâkemetü'l-lügateyn*" kitabında ilginç bir konuya değinmiş, örnek olarak karşılığı Farsçada bulunmayan Türkçe 100 kelimeyi ele almıştır, ayrıca edebî Farsçada olmayan çok sayıda Türkçe fiil saymıştır.

Nevaî'de örnek olarak zikredilen bu 100 kelime, Farsçada mevcut değildir. Eğer bu kelimelerin anlamını, Farslara anlatmak istersek, Arapça kelimelerden faydalanılarak kurulan cümlelerin yardımına başvurmak zorunda kalırız.

Nevaî'nin kitabında örnek olarak kullandığı kelimler, Çağatay Türkçesi kelimeleri olup genellikle İran Türkleri için bildik değildir. Bu yüzden bu kitapta onların yerine Azerî Türkçesinin benzer kelimeleri kullanılmıştır.

Bu kitaba Farsçada müstakil bir kelime olarak karşılığı bulunmayan yaklaşık 1650 Azerî Türkçesi kelimesi alınmıştır. Bu arada Farsçada aynen kullanılan *aka, hanum, sorag, ugur, kab, kaşok, kablame, dolme, bayrak, sancak* vs. gibi 300 Türkçe kelime örnek gösterilmiştir. Yukarıdaki kelimeler, son zamanlarda **A. Peyfun** tarafından yazılıp basılmış olan

"*Azerbaycanî- Farsî*" ile baskıya hazırlanan **M.A. Ferzane**'nin "*Azerbaycan Türkçesi-Farsça*"sözlüklerinden, bu sözlüklerin yazarlarının işbirliğiyle seçilmiştir. *Peyfun sözlüğü*nde 30 bin Türkçe kelime vardır ve *Ferzane sözlüğü* daha ayrıntılıdır. Fars dilinde aynen kullanılan yaklaşık 150 Türkçe kelime de 1962 yılında Bakü'de basılmış olan merhum Prof. **Hasan Zerrinezade**'nin yazdığı "*Fars Dilinde Azerbaycan Sözleri*" kitabından alınmış, bunların yanına parantez içinde (ز)"z" harfi yazılmıştır.

Aynı araştırma, **İbrahim Olgun** ile **Cemşit [19] Derahşan**'ın "*Farsça-Türkçe Sözlük*" [18] ünde de yapılmıştır. Bu sözlükte 35 bin Türkçe kelime vardır. Bu sözlükten de Farsça karşılıkları bulunmayan 1100 Türkçe kelime ile Farsçada aynen kullanılan 110 Türkçe kelime tespit edilmiştir.

Azerî Türkçesi ve Türkiye Türkçesi sözlüklerini karşılaştırdığımız zaman görülür ki, Farsçada karşılığı bulunmayan bir kelime, iki Türkçe lehçede aynı değildir ve yüzde otuzdan fazlası birbirinden farklıdır. Bir taraftan Farsçada her bir kelime kökünden 1 ilâ 4 kelime zikredilirken Türkçede bir kökten çok sayıda kelime yapılmıştır ki bunların her birinin kendine özgü manası vardır. Ayrıca hatırlatmak gerekir ki hâlihazırda müstakil 28 Türkçe dil veya lehçe mevcuttur ve bunlardan 20 lehçenin yazılı metni ve edebiyatı; her birinin bin kelimeden fazla Azerî Türkçesi ile eşanlamlı kelimesi vardır. Böylece karşılığı Fars dilinde bulunmayan binlerce Türkçe kelimenin varlığı ortaya çıkıyor.

Türk dilinde, Farsçada bulunmayan manada nüans farkı olan kelimeler mevcuttur. Örneğin: "dertler"için ağrı, acı, sızı, yangı, zoggu, sancı, göynemek, gizildemek ve incimek kullanılır ki bunların her biri kendine özgü bir derdi beyan eder.

Ağrı: Farsça "derd"in karşılığıdır (uzuv ağrısı). Sancı: İç organlarda zaman zaman duyulan, azalan ve çoğalan ağrı. Bağırsak kuluncu gibi. Acı: Dışarıdan müdahale ile meydana gelene denir. Örneğin: Diş çekimi sırasındaki acı. Sızı: Hafif yakan acıya denir. Yangı: Farsça (سوزش) "*suziş*" kelimesinin karşılığıdır. Zoggu: Çarpıntı ile beraber olan acı. Örneğin apse acısı, parmaklardaki dolama acısı vs. Göynemek: Yanmaya benzer ve yanığın ilk anlarında görülür. İncimek: Mafsalların bükülmesi veya darbe ve düşmeden meydana gelen acı. Gizildemek: Acı verici karıncalanmaya

[18] MEB yay. Ankara 1967

benzeyen bir dert. Farsçada yukarıdaki bütün durumlarda "derd" (درد) veya (سوزش) "suziş" kelimeleri kullanılır.

Türkçede (گریه کردن) "*girye kerden*" yerine "ağlamak" denir. Fakat bu kelimenin, her biri ağlamanın çeşitli hallerini beyan eden çok sayıda karşılıkları vardır. Örneğin: Ağlamsımak: yani boğazı düğümlenmek, gözyaşı dökmeden ağlama hâline düşmek. Büzmek: Çocuğun ağlama hâli. Doluhsunmak[19]: Ağlayacak duruma gelmek, erişkinin üzülmesi ve gözün gözyaşı ile dolması. Ağlaşmak: birlikte ağlamak ve taziye anlamına kullanılır. Hünkürmek[20]: Yüksek sesle ağlamak. Hökküldemek: Hıçkıra hıçkıra ağlamak. Buzlamak: Yüksek sesle ağlamak ve soğuktan titremek manasına gelir. İçin çalmak: Aşırı ağlamaktan gözyaşsız ağlama veya hık hık etmek. Köyrelmek: Ağlama haline düşmek.

[**20**] Çağatay Türkçesinde ingremek ve singremek : Yavaş yavaş gizli bir şekilde ağlamak; sıktamak: Çok ağlamak; ögürmek: Yüksek sesle ağlamaktır. Aynı şekilde yıglamak. Ağlamak; incgirmek, alçak sesle ağlamak manasına gelir.

Tükçede usanmak, (بیزار شدن) "bizâr şoden" ve (به تنگ آمدن) "be-teng âmeden" anlamına kullanılır. Bıkmak, bezikmek, bezmek, çiyrimek de az farkla aynı anlamı verir. Örneğin çiyrimek, genellikle (زده شدن) "zede şoden" manasına kullanılır. Terpeşmek, (تکان خوردن) "tekân horden"[21], terpetmek, (تکان دادن) "tekân dâden"[22] manasını verir. Fakat çalkalamak, ayırt etmek amacıyla sallamak manasına gelir (Yağı yoğurttan ayırt etmek gibi.). Katıştırmak, (مخلوط کردن) "mahlût kerden "; karıştırmak, (بهم زدن) "be-hem zeden bâ kaşok ve gayri"[23] manasına gelir. Yırgalamak, (تکان دادن) "tekân dâden ve (جنبانیدن) "conbanîden" manasına; silkelemek, (تکان دادن درخت) "tekân dâden-i dıraht veyâ libâs ve ferş ve emsâl-i ân"[24]. Farsçada bu tabirlerin hiçbiri için ayrı ve özel bir kelime yoktur.

[19] Dolukmak.
[20] Hüngürdemek.
[21] Sallanmak.
[22] Sallamak.
[23] Kaşık veya başka bir şeyle birbirine katmak.
[24] Ağacı, elbiseyi, halıyı vs. sallamak.

İmrenmek, gımsanmag, az bir farkla (آرزو کردن) "arzû kerden" ve (هوس کردن) "heves kerden" manalarına gelir. Nisgil, (آرزوی بر آورده نشده) "arzû-yi ber âverde ne-şode" [25] ve (حسرت) "hasret" manasına gelir. Bunların hiç birinin Farsçada müstakil bir karşılığı yoktur.

Kavga etmek karşılığında her birinin kavganın özel bir şeklini ve durumunu açıklayan çeşitli kelimeler kullanılmaktadır. Örneğin:

Döyüşmek[26] : (همدیگر را کتک زدن) "hem-diger râ kotek zeden"

Vuruşmag[27] : (همدیگر را زدن) "hem-diger râ zeden"

Savaşmag[28]: (با یکدیگر دعوا و جنگ کردن) "bâ yek-diger da'vâ ve ceng kerden ve gelâviz şoden"

Didişmek: (دعوا همراه چنگ زدن همدیگر) "da'vâ hemrâh-ı çeng zeden hem-dîger"

Çarpışm g[29]: (دعوا و بر خورد بهمدیگر تصادم) : "da'vâ ve ber hord be-hemdiger, tesâdum"

Dalaşmag[30]: (با هم دعوای لفظی کردن) "ba-hem da'vâ-yı lefzî kerden"

Dartışmak[31]: (با هم مشاجره کردن) "bâ-hem muşâcere kerden"

Çahnaşmak[32] : (با هم سر شاه شدن) "bâ-hem ser şâh şoden"

Tutuşmag[33]: (دعوا با گرفتن همدیگر) "da'vâ bâ giriften-i hemdîger"

Boğuşmag[34]: (دعوا همراه یقه ی همدیگر را گرفتن و خفه کردن) "da'vâ hemrah-i yake-yi hemdîger râ giriften ve hefe kerden"

[25] Gerçekleşmemiş arzu.
[26] Döğüşmek.
[27] Vuruşmak.
[28] Savaşmak.
[29] Çarpışmak.
[30] Dalaşmak.
[31] Tartışmak.
[32] Çarpışmak.
[33] Tutuşmak.
[34] Boğuşmak.

Tepişmek ve tepikleşmek: (دعوا همراه لگد انداختن بهم) "da'vâ hemrâh-i leged endâhten-i behem"

Hirtdekleşmek veya gırtlaklaşmağ[35] : (دعوا همراه گلوی همدیگر را گرفتن) "da'vâ hemrâh-ı gulû-yi hemdîger râ giriften"

Söyüşmek[36]: (همدیگر را دشنام دادن) "hemdîger râ duşnâm dâden"

[21] Direşmek: (دعوا کردن روی در روی هم ایستادن) "da'vâ kerden, rû der ruy-i hem îstâden"

Boğazlaşmağ[37]: (گلوی همدیگر را گرفتن رو در روی هم قرار گرفتن، دعوا کردن) "gulû-yi hemdîger râ giriften, rû der rû-yi hem karâr giriften, da'vâ kerden"

Çırpışmağ[38] **:** (زد و خورد) "zed u hord"

Duruşmağ[39]**:** (مناقشه، مجادله، رو در رو شدن) "munâkaşe, mucâdele, rû der rû şoden"

Süpürleşmek[40]**:** (گلاویز شدن، در هم آویختن) "gelâvîz şoden, der hem âvîhten"

Aynı şekilde "Filân kimse kapıdan girdi" demek için filân kimsenin kişiliğine, giriş şekline ve konuşanın onunla ilişkisine bağlı olarak aşağıdaki kelimeler kullanılır:

Kapıdan geldi: (از در آمد، بطوری متعارف) "ez der âmed, be-tovr-i mute'ârif"

Kapıdan içeri buyurdular: (از در تشریف فرما شدند) "ez der teşrîf fermâ şodend"

Kapıdan girdi: (از در وارد شد، بطور خودمانی) "ez der vârid şod, be-tovr-i hodimânî "

Kapıdan geçdi[41] : (از در گذشت) "ez der gozeşt"

[35] Gırtlaklaşmak.
[36] Söyüşmek.
[37] Boğazlaşmak.
[38] Vuruşmak.
[39] Karşılaşmak.
[40] Boğazlaşmak.
[41] Kapıdan geçti.

Kapıdan sohuldu[42]: (از در خودش را چپاند) "ez der hod-eş râ çepând"

Kapıdan tepildi[43]: (از در خودش را به زور تو کرد) "ez der hod-eş râ be zûr tû kerd"

Kapıdan dürtüldü[44]: (از در یواشکی تو آمد) "ez der yevâşekî tû âmed"

Kapıdan sürüşdü[45]: (از در سر خورد و آمد تو، بمعنی مجازی) "ez der ser hord ve âmed tû, be-ma'na-yı mecazî"

Türkçede (مرغابی) "murgâbî" ye ördek denir. Fakat bunların türleri için çeşitli isimler kullanılır. Meselâ dişi ördeğe "burçîn ", erkek ördeğe "suna" ve aynı şekilde "yâşîlbâş" denir.

Türkçede at ve evcil hayvanların çoğunda her yaş için özel bir ad mevcuttur. Örneğin "kûlûn" yeni doğmuş ata; "dây" iki yaşındaki ata ve "yûlân" beş yaşındaki ata denir.

Çeşitli hayvanlar n ve tabiat varlıklarının sesleri için özel bir kelime kullanılır. Örneğin:

Su şırıltısı: (صدای شر شر آب) "sedâ-yı şor şor-ı âb";

Yarpağ[46] hışıltısı: (صدای خش خش برگ) "sedâ-yı hış hış-ı berg"

Ot pıçıltısı: (صدای افتادن باد در سبزه) "sedâ-yı uftâden-i bâd der sebze"

Göy[47] gürültüsü: (صدای غرش آسمان) "sedâ-yı gorriş-i âsmân"

Peleng[48] neriltisi : (صدای غرش پلنگ) "sedâ-yı gorriş-i peleng"

Kuş cıvıltısı: (صدای جک جک مرغ) "sedâ-yı cik cik-i morg"

İneklerin böğürmesi: (صدای گاوها) "sedâ-yı gâvhâ"

Şelâlenin çağlaması: (صدای ریزش آبشار) "sedâ-yı riziş-i âbşâr".

[42] Kapıdan sokuldu.
[43] Kapıdan zorla girdi.
[44] Kapıdan yavaşça içeri girdi.
[45] Habersiz kapıdan içeri girdi.
[46] Yaprak.
[47] Gök.
[48] Kaplan.

Aynı şekilde Farsça (کندن) "kenden" kelimesinin karşılığı olarak her biri özel bir yerde ve durumda kullanılan şu altı Türkçe kelime mevcuttur: Kazmak: Yeri ve benzer şeyleri kazmak anlamına; yolmak: saçı yolmak ve bir şeyi kökünden çıkarmak anlamına; soymak: deriyi soymak veya yol kesmek; oymak: oymacılık sanatı için ağacı ve benzerlerini kazmak ve [22] göz çıkarmak manalarına; koparmak: Bir şeyi, başka bir şeyden ayırmak; kırtmak: Bir şeyi bir şeyden söküp almak manasına gelir.

Görüldüğü gibi Farsçada seslerin taklidinde müstakil kelimelerinin yerine mükerrer kelimeler kullanılmaktadır.

Türkçede şiir ve edebiyatta cinas ve iyham olarak kullanılan çeşitli manalardaki eşsesli (homonyme) kelimelerin sayısı da fazladır. Örneğin: At: (اسب) "esb" ve (بینداز) "be-y-endâz" manalarına gelir.

Türk dili, soyut kavramları karşılayan kelimeler bakımından çok zengindir. Daha sonra göreceğimiz gibi Türkçe fiiller, tür, kip ve zaman açısından çok çeşitlidir. Sonuç olarak Türk dili, düşünceyi doğru bir şekilde ifade etmek için çok uygun ve yeterli bir dildir.

Şunu da belirtmek gerekir ki dilin zenginleşmesine sebep olan kelime olmasına rağmen dilin zenginliği daha çok kelime türetme uygunluğundan ve yeteneğinden, yeni kavramların ifade edilip açıklanmasından, soyut kavramların zenginliğinden, aynı şekilde ifadenin ve ifade gücünün çeşitliliğinden, sözün ayrıntılarını ve nüans farklarını belirtme özelliğinden gelir.

Yukarıdaki özellikleri göz önünde bulundurarak **Nevaî**'ye ve doğubilimcilerin bir çoğuna göre, Türk dili, düşünceyi, kavramları, ilmî, felsefî, sosyal vs. gibi konuları anlatmak için diğer dillerin çoğundan daha yeterli ve uygundur.

Türkçede bir cümlede anlatılabilen kavramlar ve düşünceler, diğer dillerde cümleleri ve ayrıntılı açıklamaları gerektirir.

Fars dilinde basit kelimler çok kıttır. Çünkü onların çoğu zamanın geçmesiyle kullanımdan düşüp unutulmuştur[49]. Bu yüzden Farsça kelimler, ilmî kavramlar için donanımlı değildir[50]. İranlı mütercimler, bugün her zamankinden daha çok bu can yakan acıyı duyup azap çekiyorlar. Bazen insanın bir saat, bir gün ve hatta bir hafta yabancı dilde anlatılanı ifade etme konusunda düşündüğü; beyninin ve sinirlerinin yorulup yıprandığı ve

[49] M.H.Şehrî, Fârsî râ ez yâd ne-berîm, s. 65

[50] Aynı eser, s. 49

sonunda işin çıkmaza girdiği oluyor ve okuyucular, her zaman mütercimlerden ve Farsça tercümelerinden hoşnutsuzluk duyuyorlar[51].

Fiiller :

Fiiller iş, eylem ve durum bildirir ve cümlenin esas öğesi sayılır. Fiilsiz cümle eksik ve anlamsız olur.

[23] Genelde Ural-Altay dilleri ve özelde ise Türk dilleri fiiller bakımından zengindir ve ayrıca türlere, kiplere ve türlü çeşitli zamanlara sahiptir. Öyle ki bir kavramı veya konuyu ifade etmek için başka dillerde açıklamalı uzun cümlelere gerek duyulurken Türkeçe'de aynı kavramı ve konuyu bir fiil ile anlatmak mümkündür. Örneğin:

Usanmışam[52] : (یعنی من ازو به تنگ آمده و بیزار شده ام) "yâ'ni men ez û be-teng âmede ve bîzâr şode-em"

Hosânlâşdıġ[53]: (یعنی ما با هم بطور خصوصی درد دل کردیم) "ya'ni mâ bâhem be-tovr-i husûsî derd-i dil kerdîm"

Gucaglaşdılar[54]: (یعنی همدیگر را در آغوش گرفتند) "yani hemdîger râ der âgûş giriftend"

Ağlaşdılar[55]: (یعنی با همدیگر گریه کردند) "ya'ni bâ hemdîger girye kerdend"

Geçindirir: (یعنی ایعاشه را تامین می کند) "ya'ni i'âşe râ te'min mî koned" ve...

Türkçede yardımcı fiil yerine kullanılan, unutulmuş nâkıs fiil "imek" (بودن) "bûden" fiilinin dışındaki bütün fiiller kurallıdır. Türkçede fiiller üç gruptur: Basit fiiller, yapma veya eklemeli fiiller, birleşik fiiller.

[51] Aynı eser, s. 47

[52] Usanmışım.

[53] Yani dertleştik.

[54] Kucaklaştılar.

[55] Ağlaştılar.

Basit fiiller: Türkçenin en eski fiilleridir. Mastar durumunda fiilin köküne –mak ve –mek son-ekleri eklenir. Kaçmak: (فرار کردن، دویدن) "firâr kerden, devîden"; gelmek: (آمدن) "âmeden".

Yapma veya eklemeli fiiller: Fiilin türünü ve durumunu belirten çeşitli son-ekler eklenmekle bulunur. Örneğin: ses-le-mek: (صدا کردن) "sedâ kerden"; güzel-leş-mek: (زیبا شدن) "zibâ şoden"; ağır-laş-mak: (سنگین شدن) "sengîn şoden"; güc-len-mek[56]: (قوی شدن) "kavî şoden"; düz-el-mek: (درست شدن) "durust şoden"

Birleşik fiiller: Genellikle biri fiil ve diğeri isim olan iki kelimenin bir araya getirilmesiyle yapılır. Örneğin: baş çekmek: (سرکشی کردن) "serkeşî kerden ".

Birleşik fiiller, bir fiilin yardımcı bir fille (idi, imişim= بود "bûd") birleştirilmesi ile de yapılır. Örneğin: Gelmiş idi: (آمده بود) "âmede bûd". Bu durumda nakletme ve rivayet anlamı verir. Veya gelirmiş: (میآم) "mî-âmed"; görebildim: (توانستم ببینم) "tevânistem be-bînem" vs.

Geçişsiz ve geçişli fiiller: Türkçede fiiller esas şeklinde geçişsiz (lâzım) veya geçişli (müteaddî) olabilir. Örneğin: Gelmek: (آمدم) "âmeden" geçişsiz fiildir. Çünkü burada özne ile yetiniliyor ve tümlece ihtiyaç duyulmuyor. Fakat vurmak: (زدن) "zeden", geçişli fiildir. Çünkü tümlece ihtiyacı vardır.

Türkçede geçişsiz fiillere son-ekler eklenerek geçişli yapılır. Örneğin ohşamak[57] (شبیه بودن) "şebih buden" fiiline "t" ekleyerek ohşatmak[58] (شبیه کردن) "şebih kerden" geçişli fiil yapılır veya yazmak (نوشتن) "nivişten "fiiline "dır" son-eki eklenerek yazdırmak (نویساندن) "nüvisânden" fiili yapılır.

[56] Güçlenmek.
[57] Benzemek.
[58] Okşatmak.

Türkçede geçişli fiilin ikinci ve hatta üçüncü derecesi de vardır. Örneğin: Geçişli olan vurmak (زدن) "zeden" fiiline "dur" eklenerek vurdurmak (بوسیلهٔ کسی زدن) "be-vesile-i kesî zeden" şeklinde ikinci derecede geçişli fiil ve "dutdur" eklenerek vurdutdurmak[59] (وسیلهٔ زدن کسی را فراهم کردن) "vesile-i zeden kesî râ ferâhem kerden" şeklinde üçüncü derecede geçişli fiil yapılır.

[24] Aynı şekilde ohumak[60] (خواندن) hânden" fiilinden "t eki eklenerek ohutmak[61] (خواناندن یا خواستن از کسی که بخواند) "hânânden veyâ hâsten ez kesî ki be-hâned" geçişli fiili yapılır. Ohutmak fiilinden "dur" son-eki eklenerek ikinci derecedeki ohutdurmak[62] geçişli fiili yapılır. "Men uşağımı ohutdurdum" (یعنی من بچه ام را گذاشتم بمدرسه و معلم گرفتم ویا وسایل تحصیل او را فراهم کردم تا او درس بخواند) "ya'ni men beççe-em râ gozâştem be-medrese ve mu'allim giriftem veyâ vesayil-i tahsîl û râ ferâhem kerdem tâ û ders be-hâned". Öğretmen, "Men uşağı ohuttum" dediği zaman "Ben çocuğu okumaya zorladım" manasını verir.

Günlük kaba konuşma dilinde çoğu vakit geçişlinin her iki şekli de aynı manada kullanılır.

Farsça fiillerde böyle bir imkân veya imkânlar mevcut değildir. Hatta geçişli fiil yapmak için kullanılan (اندن) "ânden" son-ekinden konuşmada ve yazıda istifade edilmez.

Türkçede anlam bakımından fiil türleri

Fiillere çeşitli son-ekler eklenerek yapılır. Bunların en önemlileri şunlardan ibarettir:

1) **Etken fiil (fi'l-i ma'lûm)**: Bu tür fiilde özne bellidir. Etken fiil, geçişli veya geçişsiz olabilir. Örneğin: "Ahmed geldi" (احمد آمد) "Ahmed âmed"; "Ahmed getirdi" (احمد آورد) "Ahmed âverd".

[59] Vurdutturmak.
[60] Okumak.
[61] Okutmak.
[62] Okutturmak.

2) **Edilgen fiil (fi'l-i mechûl)** : Burada özne belli değildir. Onun yerini tümleç almıştır. Örneğin: "Ahmed vuruldu" (احمد مورد ضرب قرار گرفت) "Ahmed mûrid-i zerb kerâr girift".

Edilgen fiil, –il, - ul, - in, -un son-eklerinin etken fiile eklenmesiyle yapılır. Örneğin: Vermek, (دادن) "dâden", verilmek (داده شدن) "dâde şoden"; almak (گرفتن) "giriften", alınmak (گرفته شدن) "girifte şoden".

3) **Dönüşlü fiil (fi'l-i mercû'î**): Dönüşlü fiilde özne ve tümleç birdir. Fiilin işi öznenin kendisine döner. Örneğin: Sevmek (دوست داشتن) "dûst dâşten" fiiline, "in" son-eki eklenerek yapılan "sevindi" (خوشحال شد) "hoşhâl şod".

Dönüşlü fiiller, edilgen fiiller gibidir. Ancak burada tümleç ve öznenin her ikisi de belli ve birdir. Örneğin: Görmek (دیدن) "dîden", görünmek (دیده شدن) "dîde şoden"; yumak (شستن) "şosten", yuyunmak[63] (خود را شستشو دادن) "hod râ şostşû dâden".

4) **İşteş Fiil (fi'l-i mütekâbil veya bâb-ı müfâele)** : Bu fiillerde her iki taraf fiilin öznesidir. Arapça müfâele kalıbı gibi fiilin etkisi, her iki tarafta da görülür: Görüşmek (همدیگر را دیدن) "hemdîger râ dîden"; sevişmek (همدیگر را دوست داشتن)" hemdîger râ dûst dâşten". Bu fiiler, etken fiile "iş", "uş", "aş", "eş" ve "ş" son-eklerinin eklenmesiyle yapılır. Örneğin: Sevmek (دوست داشتن) "dûst dâşten", sevişmek (همدیگر را دوست داشتن) "hemdîger râ dûst dâşten".

[25] 5) Gereklik fiili (fi'l-i ilzâmî veya bâb-ı ilzâmî) : Gereklilik türünde işte zorunluluk ifadesi vardır ve "ası", "esi" son-eki ile yardımcı fiil "imek" (هستن) "hesten" eklenerek yapılır. Örneğin: Şimdiki zaman için alasıyam[64] (گرفتنی هستم، باید بگیرم) "giriftenî hestem, bâyed be-gîrem";

[63] Yıkanmak.

[64] Almalıyım.

gidesiyem[65] (رفتنی هستم) "reftenî hestem, lâzım est ki be-revem", belirli geçmiş zaman için gidesi idim[66] (رفتنی بودم) "reftenî bûdem"; belirsiz geçmiş için gidesi imişem[67] (رفتنی بوده ام) "reftenî bûde-em"; şimdiki zamanın şartı için gidesi isem[68] (اگر رفتنی هستم) "eger reftenî hestem"; geçmiş zamanın şartı için ise, gidesi idisem[69] (اگر رفتنی بودم) "eger reftenî bûdem".

Bu fiil türlerinden veya "bab"larından her biri, yalnız veya birlikte bulunabilir gibi tastik, ret ve olumsuzluk halinde de olabilirler. Örneğin, ilgili son-ekler eklenerek fiil, aynı zamanda gereklik, işteş , edilgen veya geçişli duruma sokulabilir. Bu durum da bir fiilin zenginleşmesine sebep olur. Örneğin: Sevişdirmeliyem[70] (باید من سبب بشوم تا آنها یکدیگر را دوست داشته باشند) "bâyed men sebeb be-şevem tâ ânhâ yekdîger râ dûst dâşte bâşend".

Bu şekilde diğer dillerin çoğunda aynı konuyu anlatmak için cümle veya birbiri arkasından cümlelerin kullanıldığı muhtelif durumları ve manaları Türkçede bir kelime ile anlatmak mümkün olur.

Şekil veya kip ve zaman bakımından fiil türleri Fiiller şekil veya kip bakımından aşağıdaki biçimlerde görülür:

1) **Mastar kipi veya mastar**: Mastar son ekleri, -mak, -mek'ten ibarettir. Örneğin: almak (گرفتن) "giriften"; gelmek (آمدن) "âmeden". Daha sonra göreceğimiz gibi mastar kipi de çekilir.

2) **Emir kipi**: Burada zaman son-eki mevcut değildir. Sadece şahıs zamirleri son-eki kök ile birleşir. İkinci tekil şahısta sadece fiilin kökü zikredilir. Örneğin: Al (بگیر) "be-gîr", gel (بیا) "be-yâ".

[65] Gitmeliyim.
[66] Gitmeliydim.
[67] Gitmeliymişim.
[68] Gitmeliysem.
[69] Gitmeliydimse.
[70] Seviştirmeliyim.

3) **Haber kipi**: Belirli bir zamanda belirli bir kişi tarafından olumlu veya olumsuz olarak bir işin oluşunu veya yapılışını kesin olarak bildiren kiptir. Haber kipi, bütün zamanlarda fiilin çekim şekillerini ihtiva eder. Bağımsız (imek= (بودن) "bûden") veya yardımcı fiilin yardımıyla çekimine göre, basit veya birleşik şekle sahip olur.

Basit haber kipi: belirli geçmiş (mâzi-yi mutlak), belirsiz geçmiş (mâzi-yi naklî), geniş zaman (muzârî) , şimdiki zaman (zamân-ı hâl), gelecek zamanı (zamân-ı âyende); birleşik haber kipi ise, belirsiz geçmiş zamanın hikâyesi (mâzi-yi ba'îd), belirsiz geçmiş zamanın rivayeti (mâzî-yi nâkıs), şimdiki zamanın hikâyesi (mâzi-yi istimrârî) ve gelecek zamanın hikâyesini (mâzî-yi müstakbel) ihtiva eder.

Belirli geçmiş (mâzî-yi mutlak): Belirli geçmiş, -dı, -di, -du, -dü son-eklerinin ve şahıs zamirlerinin fiilin köküne eklenmesiyle yapılır. Örneğin: Geldi (آمد)"âmed"; yazdı (نوشت) "nivişt"; vurdu (زد)" zed" ve gördü (دید) "dîd".

Belirli geçmiş, fillin şart kipi yerine, işin yapılışının [26] kesin ve açık bir şekilde gösterildiği sırada de kullanılır. Örneğin: "Konşun pis oldu, göç kurtar[71] (یعنی وقتی همسایه ات بد بود، کوچ کن و خودت را نجات بده) "ya'ni vaktî hemsaye-et bed bûd, kûç kon ve hod-et râ necât be-deh".

Belirsiz geçmiş (mâzî-yi naklî): Geçmişte meydana gelmiş bir işin veya durumun yapılışının veya oluşunun sonucunu konuşulan zamanda açıklar. Bu kipin son-ekleri –mış, -miş, -muş, -müş'ten ibarettir. Örneğin: gelmişem[72] (آمده ام) "âmede-em", yazmışsan[73] (نوشته ای) "nivişte-î", vurmuş (زده است) "zede-est", görmüş (دیده است) "dide-est".

Şimdiki zamanın hikâyesi (mâzî-yi istimrârî): Şimdiki zamanın hikâyesinin son-ekleri şunlardan ibarettir: -ırdı, - irdi, - urdu ve -ürdü.

[71] Yani komşun kötü olunca göç kurtul.

[72] Gelmişim.

[73] Yazmışsın.

Örneğin: Gelirdi[74] (می آمد) "mî-âmed", yazırdı[75] (می نوشت) "mi-nivişt", dolurdu[76] (پر می شد) "por mî-şod", görürdü[77] (می دید)" mî-dîd".

Belirsiz geçmiş zamanın hikâyesi (mâzî-yi ba'îd): Belirsiz geçmiş zamanın hikâyesinin son-ekleri –mış idi, -miş idi, - muş udu, - müş üdü'den ibarettir. Örneğin: Gelmiş idim (آمده بودم) "âmede bûdem", yazmış idin (نوشته بودی)" nivişte bûdî", solmuşdun[78] (پژمرده شده بودی) "pejmorde şode bûdî", görmüşdüler[79] (دیده بودند) "dîde bûdend".

Dilbilimcilerden bazılarının dediklerine göre Türkçede geçmiş zamanın 24 muhtelif şekli vardır. Biz burada bunların en önemlilerini anmakla yetindik.

Şimdiki zaman (zamân-ı hâl): İşin yapıldığını veya olduğunu konuşma zamanında bildirir ve –ır, -ir, -ur ve – ür son-eklerinin eklenmesiyle yapılır. Örneğin: Gelir (می آید) "mî-âyed", yazır[80] (می نویسد) "mî-nüvîsed", dolur[81] (پر می شود) "por mî-şeved", üzür[82] (شنا می کند) "şinâ mî-koned".

Devamlılık gösteren şimdiki zaman (zamân-ı hâl-i istimrârî) . Türkçede normal şimdiki zamana ek olarak devamlılık gösteren şimdiki zaman vardır. Bu zaman, yapılışı veya oluşu konuşma anından önce başlamış ve devam etmekte olan bir işi veya durumu anlatır. Örneğin: "Bulutlar, göyden[83] çekilmekdedir" (یعنی ابرها در حال دور شدن از آسمان هستند)

[74] Geliyordu.
[75] Yazıyordu.
[76] Doluyordu.
[77] Görüyordu.
[78] Solmuştun.
[79] Görmüşlerdi.
[80] Yazıyor.
[81] Doluyor.
[82] Yüzüyor.
[83] Gökten.

"ya'ni ebr-hâ der hâl-i dûr şoden ez asumân hestend". Yazmakdadır[84] (در حال نوشتن است)" der hâl-i nivişten est". Devamlılık gösteren şimdiki zamanın son-ekleri –makda ve –mekde'dir.

Devamlılık gösteren şimdiki zaman, mastar kipinden veya ek fiilden bir şekildir. Devamlılık kipinin şimdiki zamandan başka geçmiş ve şart zamanı da vardır.

Devamlılık gösteren geçmiş zaman (zamân-ı mâzî-yi masdarî): makda idi ve –mekde idi son-ekleriyle yapılır. Örneğin: Yazmakda idi[85] (در حال نوشتن بود) "der hâl-i nivişten bûd", gelmekde idi[86] (در حال آمدن بود) "der hâl-i âmeden bûd". Bu zamanın şartı: Yazmakda idiyse[87] (اگر در حال نوشتن بوده) "eger der hâl-i nivişten bûde" olur.

Gelecek zaman (zamân-ı âyende): Türkçede gelecek zamanın kesinlik veya ihtimal bildiren iki şekli vardır.

Kesinlik bildiren şekli, işin gelecekte kesin olarak yapılacağını bildirir. Bunun eki, -acak ve -ecek'tir. **[27]** Örneğin: Yazacağam[88] (خواهم نوشت) "hâhem nivişt", yazacağsan[89] (خواهی نوشت) "hâhî nivişt", yazacağ (خواهد نوشت) "hâhed nivişt"; gedeceğem[90] (خواهم رفت) "hâhem reft", gedeceksen[91] (خواهی رفت) "hâhî reft", gedecek[92] (خواهد رفت) "hâhed reft".

İhtimal bildiren şekil ise, işin gelecekte yapılacağını bildirir, fakat bunda kesinlik yoktur. Son eki, -ar ve -er'dir. Örneğin: yazaram[93]

[84] Yazmaktadır.
[85] Yazmakta idi.
[86] Gelmekte idi.
[87] Yazmaktaydısa.
[88] Yazacağım.
[89] Yazacaksın.
[90] Gideceğim.
[91] Gideceksin.
[92] Gidecek.
[93] Yazarım.

(می نویسم در آینده) "mî-nüvîsem der âyende", yazarsan[94] (می نویسی در آینده) "mî-nüvîsî der âyende", gederem[95] (می روم در آینده) "mî-revem der âyende".

İhtimal bildiren gelecek zaman şekline geniş zaman veya muzarî de denir. Çoğu durumlarda alışkanlık anlamım da verir. Örneğin: "Acaba okula mı gidiyorsun?" sorusuna karşılık olarak "Evet gederem[96]" (یعنی میروم) "ya'ni mîrevem" denir. Okula gitmekte olan kişinin, "gedirem[97]" (می روم) "mîrevem" demesi gerekir. Farsçada her iki durumda şimdiki zaman (zamân-ı hâl) yani (می روم) "mîrevem" kullanılır.

Şart kipi: İşin yapılışını veya oluşunu şart şekliye bildirir. Örneğin: "Ahtarsan taparsan"[98] (یعنی اگر جستجو کنی پیدا می کنی) "ya'ni eğer costucû konî peydâ mî konî". Şart kipinin son-ekleri, fiilin köküne eklenen –sa ve –se'den ibarettir.

Şart kipinde de basit [şimdiki zaman (hâl), gelecek zaman (âyende) ve geniş zaman (muzârî)] ve birleşik (geçmiş zamanlar) olmak üzere iki şekil vardır. Geçmiş zaman şart son-ekleri –idi ve –imiş'tir. Örneğin: "Ahtarsaydı tapardı"[99] (یعنی اگر جستجو می کرد پیدا می کرد) "ya'ni eger costucu mî kerd peydâ mî kerd".

Basit şart kipi için örnek: 1) Şimdiki zaman (hâl) için: Gelirsem (اگر بیایم) "eger be-y-âyem". 2) Geniş zaman (muzârî) için: Gelersem[100] (اگر بیایم)" eger be-y-âyem. 3) Gelecek zaman için: Geleceksem (اگر خواهم آمد) "eger hâhem âmed".

Birleşik şart kipi için örnek: 1) Belirli geçmiş (mâzî-yi mutlak) için: Gelse idim (اگر می آمدم) "eger mî-âmedem". 2) Belirsiz geçmiş (mâzî-yi naklî) için: Gelse imişem (اگر آمده بودم) "eger âmede bûdem" olur.

[94] Yazarsın.
[95] Giderim.
[96] Gidiyorum.
[97] Gidiyorum.
[98] Ararsan, bulursun.
[99] Arasaydı, bulurdu.
[100] Gelirsem.

Gereklik kipi (vech-i icbârî): Burada işin yapılmasında gereklik vardır. Bu kipin son-ekleri fiilin köküne eklenen –malı ve –meli son-ekleridir. Bu son-eklerden sonra şahıs zamirleri eklenir. Örneğin: Yazmalıyam[101] (مجبور هستم که بنویسم)" mecbûr hestem ki be-nüvîsem"; getmeliyem[102] (مجبور هستم که بروم) "mecbûr hestem ki be-revem".

Gereklik kipi de basit ve birleşik olmak üzere iki şekilde çekilir. Basit şekil şimdiki zamanı kapsar. Örneğin: Gelmeliyem[103] (باید بیایم) "bâyed be-y-âyem". Birleşik şekil, belirli geçmiş (mâzî-yi mutlak), şartlı geçmiş (mâzî-yi şartî) , belirsiz geçmişin rivayeti (mâzî-yi rivâyetî) ve şimdiki zamanın şartı (hâl-i şartî) gibi zamanlara sahiptir. [28] Belirli geçmişin birleşik gereklik kipine örnek: Gelmeli idim (باید می آمدم) "bâyed mî-âmedem"; şartlı geçmiş için: Gelmelidisem[104] (اگر بنا بود بیایم) "eger binâ bûd be-y-âyem"; belirsiz geçmişin rivayeti için: Gelmeli imişem[105] (بنا بوده بیایم) "binâ bûde be-y-âyem"; şimdiki zamanın şartı için: Gelmeli isem (اگر بناست بیایم) "eger binâ'st be-y-âyem" olur.

İstek kipi (vech-i ârzû): Burada bir işin yapılması veya olması istek ve arzu şekliyle açıklanır. Örneğin: İsteyirem gedem[106] (می خواهم برو) "mî-hâhem be-revem". İstek kipinin son-ekleri –a ve –e'den ibarettir. Ünlü ile biten köklerde –ya veya –ye olur. Örneğin: Alam[107] (بگیرم)" be-gîrem"; gedem[108] (بروم) "be-revem"; yuyam[109] (بشویم) "be-şûyem"; yiyem[110] (بخورم) "be-horem".

[101] Yazmalıyım.
[102] Gitmeliyim.
[103] Gelmeliyim.
[104] Gelmeli idiysem.
[105] Gelmeliymişim.
[106] Gitmek istiyorum.
[107] Alayım.
[108] Gideyim.
[109] Yuyayım.
[110] Yiyeyim.

İstek kipi basit ve birleşik olmak üzere iki şekilde olur. Basitin son-ekleri –a ve –e ekleridir. İstek kipinin birleşik şeklinin son-ekleri: - idi (belirli geçmiş), -imiş (belirsiz geçmiş veya şimdiki zamanın hikâyesi) ve geçmiş zamanı bildirir. Örneğin: gede idim[111] (کاشکی می رفتم) "kâşkî mî reftem" veya gede imişem[112] (بهتر بود می رفتم) "bihter bûd mî reftem".

Bazen fiilden önce gerek (باید) "bâyed" fiili de ilâve edilir. O durumda gereklik, istek ve üzülme anlamı verir. Örneğin: Gerek yazaydım[113] (باید می نوشتم، بهتر بود می نوشتم، حال متاسفم که ننوشته ام)" bâyed mî niviştem, bihter bûd mî niviştem, hâlâ mote'essof-em ki ne-niviște-em".

Dilek kipi (vech-i temennâ) : Dilek ve istek anlamını verir. İkinci tekil ve ikinci çoğul şahıslarla iki çekimi vardır. Bunların son-ekleri: - ne ve –na (tekil için), - nize ve –nıza (çoğul için)'den ibarettir. Örneğin: gelsene (ممکن است بیایی، خواهش می کنم بیا) "momkin est be-y-âyî, hâhiş mî konem be-y-â) . Yazsana (خواهش می کنم بنویس) "hâhiş mî konem be-nüvîs", gelsenize, yazsanıza.

Bağlama kipi (vech-i mevsûlî) : Cümlenin iki kısmını birbirine bağlar. Geçmiş ve gelecek olmak üzere iki zamanı vardır. Örneğin: Senin mene verdigin kitabları ohudum [114] (کتابهای را که تو بمن داده بودی خواندم) "kitâbhâyî râ ki tû be-men dâde bûdî hândem" veya senin mene verecegin kitabları ohuyacağam[115] (کتابهای را که در آینده بمن خواهی داد خواهم خواند) "kitâbhâyî râ ki der âyende be-men hâhî dâd hâhem hând".

Farsçada bağlama ve dilek kipleri yoktur. Gereklik, zorunluluk ve istek kipleri de bağımsız şekilde değildir.

[111] Gideydim.

[112] Gideymişim.

[113] Yazmam gerekti.

[114] Senin bana verdiğin kitapları okudum.

[115] Senin bana vereceğin kitapları okuyacağım.

Belirsiz geçmiş (gayr-i şuhûdî) veya belirsiz geçmiş zamanın rivayeti (rivâyet-i mâzî) ve gelecek zamanın rivayeti (rivâyet-i mustakbel) şekilleri : Türkçe fiillerde geçmiş zamanda belirsiz geçmiş şekilleri vardır. Bu durumda haber veren kişinin, işin veya olayın oluşunu görmemiş olup sözü başka birinin sözünden aktarmaktadır. Bu geçmiş zamanın belirsiz şekilleri, -miş ve –imiş son-ekleriyle yapılır. Örneğin: Geçmiş zaman için "gelmiş imiş" (آمده بوده است) "âmede bûde est".

Gelecek zaman için de belirsiz şekil vardır. Bunun son-ekleri: -cak imiş, - cek imiş'den ibarettir. Örneğin Gelecek imiş (به قرار اطلاع خواهد آمد) "be-karâr ittilâ hâhed âmed"; yazacak imiş (به قرار اطلاع خواهد نوشت) "be-karâr ittilâ hâhed [29] nivişt".

Yeterlik şekli ve fiillerin sorusu (şekl-i tevânisten ve su'âl-i ef'âl): Fiillerin birleşik şekillerinin parçasıdır. Bunları yapmak için fiil kökünе –a,-e ve –ye son-eklerinde sonra bilmek (دانستن) "dânisten" fiili eklenir. Örneğin: Yazabilmek (نوشتن) "nivişten tevânisten"; yazabildim (توانستم بنویسم) "tevânistem be-nüvisem".

Soru için fiilin sonuna –mi ve- mu son-ekleri eklenir. Örneğin : Geldi mi? (آیا آمد) "âyâ âmed? "; gördü mü? (آیا او دید) "âyâ û dîd?".

Azerbaycan'da edebiyat Türkçesinde kullanılan fakat konuşma dilinde kullanılmayan soru kelimesi yerine konuşmada fiilin sonu uzatılır.

Şimdiki zamanın hikâyesi (mâzî-yi nâkıs): Sonucu ve bitişi konuşma sırasında dinleyen için belli olmayan bir işin belirli bir geçmişte yapılışını veya oluşunu gösterir. Örneğin: Uzakdan inilti sesleri gelirdi[116] (از دور صدای ناله می آمد) "ez dûr sedâ-yı nâle mî-âmed". Şimdiki zamanın anlatılan ve rivayet edilen olmak üzere iki şekli vardır. Anlatılan şimdiki zamanın hikâyesinin son-eki, -idi ve rivayet edilen şimdiki zamanın hikâyesinin son eki ise –imiş'tir. Örneğin: Gelir idi (می آمد) "mî-âmed; gelir imiş (می آمد) "mî-âmed". İkincisinde konuşan, olayın şahidi olmayıp başka birinden aktarmaktadır. Bu her iki şekil için Farsçada şimdiki zamanın hikâyesi (mâzî-yi istimrârî) kullanılır.

[116] Uzaktan inilti sesleri geliyordu.

Gelecek zamanın hikâyesi: Kesin ve kesin olmayan olmak üzere iki türü vardır. Kesin gelecek zamanın hikâyesi, geçmişte işin yapıldığının bilindiğini gösterir. Anlatılan (naklî) ve rivayet edilen (rivayetî) olmak üzere iki şekli vardır. Anlatılan şekli: Size gelecek idim (بنا بود خانهٔ شما بیایم) "benâbud hâne-i şomâ be-y-âyem". Bunun son-ekleri: -cak idim ve –cek idim'dir.

Bu kipin rivayet şekli: -cak imiş, -cek imiş son -ekleriyle yapılır. Örneğin: yazacak imiş (قرار بود بنویسم) "karâr bûd be-nüvîsed", gelecek imiş (قرار بود بیاید)" karâr bûd be-y-âyed".

Kesin olmayan gelecek zamanın rivayeti: Belirli olmayan bir geçmişte işin yapıldığını gösterir. Anlatılan (naklî) ve rivayet edilen (rivâyetî) olmak üzere iki şekli vardır. Anlatılan şeklin son ekleri: -ar idi'den ibarettir. Örneğin: kanadlanıp[117] uçar idi (بال می زد و پرواز می کرد) "bâl mî zed ve pervâz mî kerd".

Rivayet şeklinin son-ekleri: -ar imiş. Örneğin: uçar imiş (پرواز می کرده) "pervâz mî kerde. Geder imiş[118] (می رفته است)" mî refte est".

Aşağıdaki tabloda geçişsiz etken bir fiil olan gelmek (آمدن) "âmeden" fiilinin, çeşitli kiplerde, şekillerde ve zamanlarda birinci tekil şahıs olarak çekimi gösterilmiştir:

[117] Kanatlanıp
[118] Gider imiş.

[30] [Fiil çekim tablosu]

Şekil ve zamanlar		Basit	Şimdiki Zam Hikayesi	Şart	Şartın Geçmiş Hali	Rivayet	Rivayetin Şartı
HABER KİPİ	حال (Şimdiki Zaman)	Gelirem (Geliyorum) میآمدم	Gelirdim (Geliyordum) میآمدم	Gelirsem (Geliyorsam) (اگر بیایم)	Gelirdisem (Geliyorduysam) (اگر میآمدم)	Gelirmişem (Geliyormuşum) (میآمده ام)	Gelirmişsem (Gelseymişim) (اگر میآمده ام)
	آینده (Gelecek Zaman)	Geleceyem (Geleceğim) خواهم آمد	Gelecekdim (Gelecektim) (بنا بود بیایم)	Geleceksem (Geleceksem) (اگر بنا باشد بیایم)	Gelecekdiysem (Gelecek olsaydım) (اگر بنا بود بیایم)	Gelecekmişem (Gelecekmişim) (قرار است بیایم در آینده)	Gelecekmişsem (اگر قرار است در آینده بیایم)
	مضارع (Geniş Zaman)	Gelerem (Gelirim) میایم	Gelerdim (Gelirdim) (میآمدم)	Gelersem (Gelirsem) (اگر بیایم)	Gelirdisem (Gelirdiysem) (اگر بنا بود بیایم)	Gelirmişem (Gelirmişim) (میآمده ام)	Gelermişsem (Gelirmişsem) (اگر میآمده ام)
	نقلی BelirsizGeçmiş Zaman	Gelmişem (Gelmişim) آمده ام	Gelmişdim (Gelmiştim) (آمده بودم)	Gelmişsem (اگر آمده ام)	Gelmişdisem Gelmiş olsaydım (اگر آمده بودم)	Gelmişmişem (Gelmişmişim) (آمده بوده ام)	Gelmişmişsem (Gelmişmişsem) (اگر آمده بوده ام)
	مطلق (Belirli Geçmiş Zaman)	Geldim آمدم	Geldiydim Geleydim	Geldiysem (اگر آمدم)	Geldiydisem	——	——
وجه لزامی (Gereklilik)		gelmeliyem (Gelmeliyim) باید بیایم	Gelmeliydim (باید میآمدم)	Gelmeliysem (اگر باید بیایم)	Gelmeliydisem (اگر باید میآمدم)	Gelmeliymişem (Gelmeliymişim) (باایستی میآمدم)	——
وجه شرطی (Şart Kipi)		Gelsem اگر بیایم	Gelseydim (اگر میآمدم)	——	——	Geleymişem (Gelseymişim) (کاشکی میآمدم)	——
وجه آرزو (İstek Kipi)		Gelem (Keşke gelsem) کاشکی بیایم	Geleydim (Keşke gelseydim) (کاشکی میآمدم)	——	——	Gelseymişem (Gelmem gerekiyormuş) (کاشکی میآمدم)	——
وجه اجباری (İcbar Kipi)		Gelesiyem (Gelmem gerek) آمدنی هستم	Gelisiydim (Gelmem gerekti) (آمدنی بودم)	Gelesiysem (Gelmem gerekirse) (اگر آمدنی هستم)	Gelesiydisem (Gelmem gerekiyordusa) (اگر آمدنی بودم)	Gelesiymişim (آمدنی بوده ام)	——
وجه مصدری (Mastar Kipi)		Gelmekdeyem (Gelmekteyim) در حال آمدن هستم	Gelmekdeydim (Gelmekteydim) (در حال آمدن بودم)	Gelmekdeysem (Gelmekteysem) (اگر در حال آمدن هستم)	——	——	——
وجه امر (Emir Kipi)		Gelim (Geleyim) بیایم	——	——	——	——	——
وجه موصولی (Bağlama Kipi)	Geçmiş zaman Gelecek Zaman	geldiyim (که آمدم) (Geldiğim) geleceyim (که خواهم آمد) (Geleceğim)		——	——	——	——
وجه تمنا (Dilek Kipi)		Gelsene (خواهش میکنم بیا)	——	——	——	——	——

[**31**] Yukarıdaki tabloda mümkün olduğu kadar örnek verilen kelimenin Farsça anlamı ve karşılığı da göz önünde bulundurulmuştur. Elbette Türkçe fillerin çekimi, yukarıdaki tabloda gösterilenle sınırlı değildir. Türkçe fiillerin çoğu için etken, edilgen, dönüşlü (mufâ'ile), istek, soru, olumsuz, yeterlik kalıplarından her biriyle yukarıdaki tablo gibi bir tablo hazırlanabilir.

Bağ - fiilleri veya zarf fiil (gerundium): Türkçede bağlama harfleri ve edatları yerine, fiilin bağlama şekli veya zarf fiil kullanılır. Konuşma dilinde kullanılan "ki (که)" , ve (و) vs. bağlaçları Farsçadan girmiştir. "Ki", özne ve tümleç zamiri olarak da kullanılır. Fakat edebî Türkçede onu kullanmak doğru değildir.

Çoğu zaman fiilin durumunu bildirdiği için zarf fiil olarak da adlandırılan bağ fiilleri, aynı zamanda cümlelerin birbine bağlanmasını sağlar. Bunların çeşitli şekilleri vardır ve aşağıdaki son-eklerin eklenmesiyle yapılır:

1) Dört şekilli son-ekler: -ıb, -ib, -ub, üb. Örneğin: Gelib[119] (آمده) "âmede", yazıb[120] (نوشته) "nivişte", görüb[121] (دیده)"dîde", olub[122] (شده) "şode". Bunlar genellikle bağlama için kullanılır.

2) İki şekilli son-ekler: -arag, -erek. Örneğin: Yazarag (در حالی که نوشته) "der hâlî ki nivişte", görerek (در حالی که دیده) "der hâlî ki dîde".

3) – alı, -eli son-ekleri: Örneğin: Yazalı (از وقتی که نوشته) "ez vaktî ki nivişte", geleli (از وقتی که آمده) "ez vaktî ki âmede".

Bu tür bağ fiilleri, işin olduğu zamanı bildirir.

4) –mca, -ince, -unca, -ünce son-ekleri. Örneğin: Gelince (به محض اینکه آمد) "be mehz-ı în ki âmed", yazınca (به محض اینکه نوشت) "be mehz-ı în ki nivişt", doyunca (به محض اینکه سیر شد) "be mehz-ı în ki sîr şod", görünce (به محض اینکه دید) "be mehz-ı în ki dîd".

[119] Gelip.
[120] Yazıp
[121] Görüp.
[122] Olup.

5) –dıġca, -dikce, -duġca, -dükce son-ekleri. Örneğin: Yazdıġca[123] (هر چه می نوشت) "her çi mî nivişt", geldikce[124] (هرچه می آمد) "her çi mî âmed", olduġca[125] (هرچه می شد) "her çi mî şod", üzdükce[126] (هرچه شنا می کرد) "her çi şinâ mî kerd".

Bu tür bağ fiilleri zaman, durum ve süreklilik bildirir.

6) –anda, -ende, - madan, -meden sonekleri. Örneğin: Yazanda[127] (وقتی که می نویسد) "vaktî ki mî nüvîsed", görende[128] (وقتی که می بیند) "vaktî ki mî bîned", yazmadan (قبل از نوشتن) "kabl ez niviştен", görmeden (قبل از دیدن) "kabl ez dîden".

Bunlar genellikle işin zamanını ve durumunu belirtmek için kullanılır.

7) –arken, -erken, -yarken, -yerken son-ekleri. Örneğin: Yazarken (در موقع نوشتن) "der movki-i niviştен", görerken[129] (در موقع دیدن) "der movki-i dîden", yeyerken[130] (در موقع خوردن) " der movki-i horden", kalayarken[131] (در موقع انباشتن)" der movki-i enbâşten".

Bunlar işin zamanını ve oluş durumunu bildirir.

8) –dıġda, -dikde, -duġda, -dükde son-ekleri. Örneğin: Aldıġda[132] (وقتی که گرفت) "vaktî ki girift", geldikde[133] (وقتی که آمد یا بمحض آمدن) [**32**] "vaktî ki âmed veya be mehz-i âmeden", olduġda[134] (وقتی که شد، بمحض شدن) "vaktî ki şod, be mehz-i şoden", gördükde[135] (وقتی که دید یا بمحض دیدن) "vaktî ki dîd veya be mehz-i dîden".

[123] Yazdıkça.
[124] Geldikçe.
[125] Oldukça.
[126] Yani yüzdükçe.
[127] Yazdığı zaman.
[128] Gördüğü zaman.
[129] Görürken.
[130] Yerken.
[131] Yığarken.
[132] Aldığı zaman.
[133] Geldiği zaman.
[134] Olduğu zaman.
[135] Gördüğü zaman.

Bu tür bağ fiili zamanı gösterir.

Bu konunun sonunda, Türkçe ve Farsçanın, fiille ilgili terimlerinin ve deyimlerinin nitelik ve niceliklerine hızlı da olsa karşılaştırmalı bir şekilde göz atacak olursak, buradan dil biliminde dilin sabit terkipleri sayılan fiille ilgili terimlerin ve deyimlerin, mecazî ve teşbihî anlamı ifade etmede en ilginç ve en esaslı kelimeler olduğu görülür.

Birleştirmeli (terkibî) dillerden biri olan Fars dili, kelimeleri, fiille ilgili terim ve deyimler yapmak için büyük bir esnekliğe sahip olmasına rağmen, bu tür tamlamaları (terkibât) türetmek ve kullanmakta Türk dilinin genişliğine ve kapsamına sahip değildir. Türk dilinde sadece baş (سر) "ser", göz (چشم) "çeşm", ağız (دهان) "dehân", ayak (پا) "pâ" vs. vücudun organları ile ilgili yüzlerce terim ve deyim vardır. Şimdilik buna örnek olarak dil (زبان) "zebân" kelimesinin fiille yapılmış ve Türk dilinde kullanılan terim ve deyimlerin bir kısmını **M.A. Ferzane**'nin notlarından alarak nakletmeyi yeterli görüyoruz.

1) Dil-ağız elemek[136]: (دلداری دادن) "dildârî dâden, (با لحن ملایم خواستار پوزش شدن) "bâ lehn-i mulâyim hâstâr-ı pûziş şoden, (رفع رنجش و کدورت کردن) "ref-i renciş ve kedûret kerden".

2) Dil açmağ[137] : "a- (زبان باز کردن) "zebân bâz kerden (tıfl), b- (درد خود را باز گفتن) "derd-i hod râ bâz goften, c- (التماس کردن) "iltimâs kerden", (خواهش کردن) "hâhiş kerden".

3) Dil boğaza salmağ[138]: (وراجی کردن) "virrâcî kerden", (پشت سر هم و بدون وقفه حرف زدن) "poşt-i seri-i hem ve bedûn-i vekfe herf zeden".

4) Dil öğretmek[139]: (چیزهای ندانسته را یاد دادن) "çizhâ-yı ne-dâniste râ yâd dâden, (حرف یاد دادن) " herf yâd (yekî) dâden", (راه و چاه نشان دادن) "râh ve çâh nişân dâden".

[136] Gönül almak, özür dilemek.

[137] Yalvarmak, rica etmek, konuşmaya başlamak.

[138] Gevezelik etmek, durmadan konuşmak.

[139] Bildiklerini öğretmek, yol göstermek.

5) Dil tapmağ[140]: (تفاهم پیدا کردن) "tefâhom peydâ kerden", (جلب رضایت و اعتماد کردن) "celb-ı rızâyet ve i'timâd kerden", (زبان مشترک یافتن) "zebân-ı muşterek yâften".

6) Dil tökmek: (خواهش و تمنا کردن) "hâhiş ve temennâ kerden", (اصرار ورزیدن)" ısrâr verzîden".

7) Dil çıharmağ: (استهزاء کردن) "istihzâ kerden, (ادای یکی را در آوردن)" edâ-yı yekî râ der âverden".

8) Dil vermek[141]: (راضی شدن) "râzı şoden", (قول دادن) "kavl dâden". Dil vermemek[142] : (امکان حرف زدن بدیگری ندادن) "imkân-ı harf zeden be-digerî ne-dâden".

9) Dilde tük[143] bitmek: (از تکرار و باز گویی یک مطلب خسته شدن) "ez tekrâr ve bâzgûyî-yi yek metleb heste şoden".

10) Dilden düşmek[144]: (خسته شدن) "heste şoden", (از پا در آمدن)" ez pâ der âmeden".

11) Dilden salınağ[145] : (خسته و در مانده کردن) "heste ve der mânde kerden, (از پا انداختن) "ez pâ endâhten".

12) Dilden düşmemek[146]: (ورد زبان بودن) "vird-i zebân bûden", (از یاد نرفتن)" ez yâd ne-reften, (فراموش نشدن) "ferâmûş ne-şoden".

13) Dile getirmek[147]: a- (یکی را بحرف وا داشتن) "yekî râ be-herf vâ dâşten", b- (کاری را که در حق یکی انجام داده شد بزبان راندن)" kârî râ ki der hakk-ı yekî encâm dâde şod be-zebân [33] rânden".

[140] Karşılıklı anlaşmak, bir kimsenin güvenini kazanmak.
[141] Razı olmak, söz vermek.
[142] Başkasına konuşma imkânı vermemek.
[143] Tüy.
[144] Yorulmak, ayaktan düşmek.
[145] Bıktırıp usandırmak, ayaktan düşürmek.
[146] Dilden düşürmemek, unutulmamak.
[147] Birini konuşmaya zorlamak, biri hakkında yapılmış olan bir işi söylemek.

14) Dile tutmağ[148]: (با حرفهای شیرین یکی را رام کردن) "bâ herfhâ-yi şîrîn yekî râ râm kerden, (بچه ی در حال گریه را با زبان ساکت کردن) "beççeî der hâl-i girye râ bâ zebân sâkıt kerden".

15) Dile getirnemek[149]: (یارای گفتن حرفی را نداشتن) "yârâ-yı goften-i herfî râ ne-dâşten, (حرفی را که گفتن آن ممکن است نگفتن) "herfî râ ki goften-i ân mumkin est ne-goften".

16) Dili ağzına sığmamak[150] : (خود ستای کردن)"hod-sitâyî kerden", (حرفهای گنده گنده گفتن)" herfhâ-yı gonde gonde goften".

17) Dili batmak[151] : (نطقش خاموش شدن) "nutk-eş hâmûş şoden".

18) Dile gelmek[152]: (زبان بشکوه و شکایت گشودن)" zebân be şekve ve şikâyet goşûden", (بناله و فگان آمدن) "be nâle ve figân âmeden".

19) Dili gısa olmak[153]: (بخاطر داشتن قصور، جرات حرف زدن نداشتن) "be hâtır dâşten-i kusûr, cor'et-i herf zeden ne-dâşten".

20) Dili dolaşmağ[154]: (حرفها را اشتباهی گفتن) "herfhâ râ iştibâhî goften", (در نتیجه ی اشتباه ویا دست پاچگی حرفها را قاطی کردن) "der netîce-i iştibâh veyâ dest-pâçigî herfhâ râ kâtî kerden".

21) Dili dönmemek[155] : (قادر بتلفظ و ادای صحیح نبودن) "kâdir be telaffuz ve edâ-yı sehîh ne-bûden".

22) Dili tutulmağ[156] : (توان و یارای گفتن را از دست دادن) "tevân ve yârâ-yı goften râ ez dest dâden", (بهنگام سخن گفتن لکنت پیدا کردن) "be-hengâm-i suhen goften lukınet peydâ kerden".

[148] Tatlı sözlerle biri kendine bağlamak, ağlayan çocuğu konuşarak susturmak.
[149] Bir sözü söyleyememek, söylenmesi mümkün olan bir sözü söylememek.
[150] Kendini övmek, büyük konuşmak.
[151] Nutku tutulmak.
[152] Şikâyet etmek, ağlamaya ve bağırmaya başlamak.
[153] Hata yapma düşüncesiyle konuşma cesaretine sahip olmamak.
[154] Sözleri yanlış söylemek, hata veya heyecan sonucunda sözleri karıştırmak.
[155] Sözü doğru telaffuz ve ifade edememe.
[156] Konuşma yetenek ve gücünü kaybetmek, konuşma sırasında kekelemek.

23) Diline vurmamağ[157]: (از چشیدن چیزی امتناع کردن) "ez çeşîden-i çîzî imtinâ kerden".

24) Dilinden düşmemek[158]: (مرتبا تکرار کردن) "muretteben tekrâr kerden, (بطور مداوم بر زبان راندن) "be tovr-i modavim ber zebân rânden".

25) Dilinden ġaçırmağ[159]: (بی هوا و بی حساب از دهانش در رفتن) "bî-hevâ ve bî-hisâb ez dehân-eş der reften"

26) Dilini bağlamağ[160] : (وادار بسکوت کردن)"v dâr be sukût kerden".

27) Diline bağlamağ[161] : (بگردنش گذاشتن) "be gerden-eş gozâşten".

28) Dilini bilmek(başa düşmek) : (از حال و مقالش با خبر شدن) ez hâl ve mekâl-eş bâ haber şoden", (راز دلش را حالی شدن) "râz-ı dil-eş râ hâlî şoden".

29) Dilini ġarnına (dinmez yerine) koymak[162]: (از زیاد گویی خود داری کردن) "ez ziyâd guyî hod-dârî kerden, (زبان در حلق فرو بردن) "zebân der helk furû borden".

30) Dilini dişlemek[163]: (حرف را ناتمام گذاشتن) "harf râ nâ-temâm gozâşten, (در وسط حرف تامل کردن) "der veset-i herf te'emmol kerden".

31) Dilini kesmek[164]: (بسکوت وا داشتن) "be sukût vâ dâşten, (جلو حرف یکی را بزور گرفتن)" colu-yi harf-i yekî râ be-zûr giriften ".

32) Dilini sahlamağ[165] : (از گفتن چیز خاصی خود داری کردن) "ez goften-i çîz-i hâssî hoddârî kerden, (سکوت را ترجیح دادن) "sukût râ tercîh dâden".

[157] Bir şeyi tatmaktan kaçınmak.

[158] Durmadan tekrar etmek, sürekli olarak dile getirmek.

[159] Bir sözün istemeden ve farkına varmadan ağızdan çıkması.

[160] Susmaya zorlamak.

[161] (Bir işi) üzerine yıkmak.

[162] Fazla konuşmaktan çekinmek, dilini boğazına akıtmak.

[163] Sözü yarıda koymak, sözün yarısında durmak.

[164] Susmaya zorlamak, birinin sözünü zorla kesmek.

[165] Özel bir şeyi söylemekten kaçınmak, sessizliği tercih etmek.

33) Dilini sahlamamağ[166] : (در گفتن بی پروایی نشان دادن) "der goften bî-pervâyî nişân dâden, (حرف زیادی و بی موقع زدن) "herf-i ziyâdî ve bî-movki zeden".

34) Diller ezbéri olmak[167]: (بدلیل خوشنامی بزبانها افتادن) "be-delîl-i hoş-nâmî be-zebânhâ uftâden, (ذکر خیر داشتن) "zikr-i hiyr dâşten".

35) Dillerde gezmek (dolaşmak) : (همچون امثال ساریه در زبانها گشتن) "hemçûn-i emsâl-i sâriyye der zebânhâ geşten".

36) Dillere düşmek : (ورد زبان خاص و عام شدن) "vird-i zebân-ı hâss ü âm şoden, (سر زبانها افتادن، شایع شدن) "ser-i zebânhâ uftâden, şâyi şoden".

[166] Konuşmada korkusuz davranmak, çok ve yersiz söz söylemek.

[167] İyi ad sebebiyle dillere düşmek, iyilikle anılmak.

[34] SONUÇ

Türk dili en kurallı dillerden biridir. Kelimeler ve özellikle de fiiller bakımından çok zengindir. Ses uyum kuralları, Türkçe kelimeleri ölçülü ve uyumlu yapmış, onlara özel bir tertip ve düzen sağlamıştır.

Türkçede somut adlara ek olarak soyut kavramlar için çok sayıda kelimeden başka yazının alanını genişleten ve yazarın kalemini daha keskin ve düzgün kılan az bir nüans farkına sahip eşanlamlı kelimeler vardır.

Türkçe fiiller, benzeri dillerin çok azında bulunabilecek ölçüde geniş ve çeşitlidir. Farsçada ve başka dillerde cümle veya cümlelerle ifade edilebilecek bir düşünce veya kavram, Türkçede bazen tek bir fiil ile söylenebilir. Diğer taraftan yapım sonekleri, çeşitli kavramları ve yeni deyimleri karşılamak için kelime türetme yeteneğinin önemli ölçüde artmasına sebep olmaktadır.

Türkçedeki söz dizimi ve cümle yapımı, Hint-Avrupa dillerinden farklıdır. Türkçede cümlenin esas öğesi, yani fiil, cümlenin sonunda bulunur. Hint-Avrupa dillerinde ise, cümlenin esas öğesi başta bulunur ve sonraki öğeler, bağlama edatlarıyla zincirin halkaları gibi birbirine bağlanır. Bu dillerde eğer sondaki öğeler kesilirse, cümlenin yapısı eksik olmaz. Fakat Türkçede cümlenin öğelerinin düzeni tamamen tersidir. Yani önce ikincil ve yan öğeler sıralanıp söylenir ve esas kısım sonda bulunur. Dili Türkçe olan bir yazarın veya şairin hüneri de burada kendini gösterir.

FARSÇADA BASİT VE BAĞIMSIZ OLARAK KARŞILIĞI BULUNMAYAN TÜRKÇE[168] KELİMELER

A

Abacı : (ز) "z" (مخفف آغا باجی) "muhaffef-i ağa baci"

Abcı : (مخفف آغا باجی) خواهر "haher, muhaffef-i ağabaci"

Acı : (درد پرووکه) "derd-i provoke"

Acığlanmağ[169] : (بر کسی خشم کردن) ber kesî heşm kerden"

Acıhmağ[170] : (گرسنه شدن) "gorisne şoden", (احساس گرسنگی کردن) "ihsâs-ı gorisnegî kerden"

Acık[171] : (قهر) "kahr", (کینه) "kîne"

Acılaşmağ[172] : (تلخ شدن) "telh şoden"

Acımsı : (مایل بتلخ) "mâyil be-telh"

Acımtırak: (کمی تلخ) "kemî telh", (تلخ گونه) "telh gûne"

Acınacağlı[173] : (ترحم انگیز) "terohhom engîz", (اسف بار)"esef-bâr"

Acındırıcı : (رقت آور)" rikkat-âver"

Acınmağ[174] : (افسوس خوردن) "efsûs horden", (احساس همدردی کردن)" ihsâs-ı hemderdî kerden"

[168] Yazarın sözünü ettiği Türkçe, Azerî Türkçesidir. Burada örnek olarak verilen kelimelerin bazıları, imlâ ve mana bakımından Türkiye Türkçesinden farklıdır. Biz, bu farklılıkları dipnotlarda gösterirken, "Seyfettin Altaylı, Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü, 2 cilt, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1994" adlı eserden faydalandık.

[169] Kızmak, öfkelenmek, *hlk.* I, 49

[170] Acıkmak.

[171] Öfke, kin, *hlk.* (Derleme Sözlüğü, TDK yay. 12 cilt, Ankara 1963-1982) I, 48

[172] Acılaşmak.

[173] Merhamet edilecek, mutsuz durumda olan.

[174] Üzülmek, merhamet etmek.

Acışdırmağ[175] : (بسوزش انداختن)"be sûziş endâhten", (بدرد آوردن)" be derd âverden"

Acıtma[176] : (خمیر مایه) "hemir-i mâye", (خمیر ترش)" hemîr-i torş"

Açar[177] : (سویچ) "suvîç", (آچار)" âçâr", (کلید) "kilîd"

Açılışmağ[178] : (خو گرفتن) "hû giriften", (مانوس شدن) "me'nûs şoden"

Ada : (جزیره) "cezîre"

Adak[179] : (نخستین گام کودک) "nohostîn gâm-ı kûdek", (نذر) "nezr"

Adaş : (هم نام) "hem-nam"

Addamağ[180] : (پریدن) "perîden", (گذشتن از روی چیزی) "gozeşten ez rû-i çîzî"

Addımlamağ[181]: (با گام شمردن) "bâ gâm şomorden", (گذشتن با گامهای بلن) "gozeşten bâ gâmhâ-yı bulend"

Addımlaşmağ[182] : (پا بپای کسی رفتن) "pâ be-pây-i kesî reften"

Addımlı[183] : (کسیکه قدمهای بلند داشته باشد)" kesî ki kademhâ-yı bulend dâşte bâşed"

Adlanmağ[184] : (نام گرفتن) "nâm giriften" (نامو شدن) "nâmver şoden"

Adlım[185] : (معروف) "ma'rûf", (سرشناس) "serşinâs"

Ağa : (زوج، خانم، بی بی) "zevc, hanım, bibi"

Ağçe[186] : (پول) "pûl"

[175] Acıtmak, kızdırmak.
[176] Mayalı hamur, ekşi hamur.
[177] Kontak anahtarı, anahtar, *hlk.* I, 56
[178] Yakınlaşmak, birbirine ısınmak.
[179] Çocuğun ilk adımı, adak, *hlk.* I, 62
[180] Atlamak, üstünden geçmek, sıçrayarak geçmek.
[181] Adımlamak, düzenli adımlarla ilerlemek, yürümek, *hlk.*I, 65
[182] Biriyle aynı hızda yol almak.
[183] Yürürken geniş adımlar atan, büyük adımları olan.
[184] Nam salmak, ünlü olmak.
[185] Tanınmış, *hlk.* I, 67
[186] Akçe, para.

Ağı[187] : (زهر) "zehr", (مویه) "mûye , (مرثیه خوانی) "mersiye hânî", (نوحه) "nevhe"

Ağıl veya Ağul[188] : (طویله) "tevîle"

Ağımtil veya Ağımsil[189]: (متمایل به سفید) "mutemâyil be sifîd"

Ağız veya Ağuz[190] : (نخستین شیر پستانداران) "nohostîn şîr-i pistân-dârân"

Ağlamsınmağ[191]: (بغض کردن) "bugz kerden", (بحالت گریه افتادن) "be-hâlet-i girye uftaden"

Ağlaşma[192] : (تعزیه) "taziye", (گریه ی دسته جمعی) "girye-i deste-cem'î"

Ağnağ[193] : (غلتگاه جانوران) "geltgâh-ı cânverân (merâge), (گودال) "gûdâl", (لجنزار) "lecenzâr"

Ağnamağ[194] : (به پهلو غلطیدن) "be pehlû geltîden, (ریزش کردن) "rîziş kerden"

Ahım[195] : (جریان) "cereyân, (سیلان) "seyelân"

Ahm[196] : (هجوم) "hucûm", (ازدحام)"izdihâm"

Ahıntı[197] : (جریان) "cereyân", (رسوب) "rusûb", (چکه) "çikke"

Ahışmağ[198] : (جریان یافتن) "cereyân yâften"

Ahşam[199] : (تنگ غروب) "teng-i gurûb"

[187] Zehir, ağıt, *hlk.* I, 89
[188] Ağıl.
[189] Beyazımsı, beyazımtırak, *hlk.* I, 90
[190] Yeni doğmuş memelilerin ilk sütü, ağız, *hlk.* I, 115
[191] Ağlamsamak, ağlar gibi yapmak, *hlk.* I, 101
[192] Taziye, toplu olarak ağlama.
[193] Hayvanların ağnadığı yer, çukur, bataklık, *hlk.* I, 105
[194] Ağnamak.
[195] Akım, akma, akıntı,*hlk.* I, 129
[196] Akın, hücum, ardı arkası kesilmeden hareket eden insan, hayvan vs. topluluğu, izdiham.
[197] Bir tarafa doğru hareket eden su, hava veya elektirik kütlesi. Su ile akıp bir yere toplanan şeyler.
[198] Akmak, akıp bir yere toplanmak, sızmak.
[199] Akşam, *hlk.* I, 134

Ahşamlamağ[200]: (شب را گذرانیدن) "şeb râ gozerânîden", (بیتوته کردن) "biytûte kerden"

Ahta : (اخته، معین) "ahte (muayyen)"

Al[201] : (حیله) "hîle", (مکر) "mekr"

Ala-çalpov[202]: (برف همراه با باد و سوز) "berf-i hemrâh bâ bâd ve sûz, (کولاک برف) "kûlâk-i berf"

Alaçığ[203]: (اوبه) "avbe", (خانه ی حصیری وسط باغ) "hâne-i hesîrî veset-i bâg, (سایه بان نمدی) "sâyebân-ı nemedî"

Alağ[204] : (علف هرزه) "alef-i herze"

Aldanış : (اغفال) "igfâl", (اغوا) "igvâ"

Aldanmağ[205]: (گول خوردن) "gûl horden", (اغفال شدن) "igfâl şoden"

Aldatmağ[206]: (گول زدن)"gûl zeden", (اغفال کردن) "igfâl kerden"

Aldırmağ[207]: (وادار به خرید کردن) vâdâr be herîd kerden", (بر داشتن) "ber dâşten"(zir-i ebrû), (به اجبار گرفتن) "be icbâr giriften"

Alğış[208] : (دست زدن) "dest zeden", (تشویق) "teşvîk", (دعا) "duâ", (تحسین) "tahsîn"

Alğışlamağ[209]: (مرید تشویق قرار دادن) "mûrid-i teşvîk karâr dâden"

Alığ[210] : (جل یا نمدی که بروی گاو و غیره گذارند) "cul yâ nemedî ki be rûy-i gâv ve giyrihi gozârend"

[200] Akşamı geçirmek.

[201] Hile, yalan, *hlk.* I, 165

[202] Yağmurla yağan kar, rüzgârlı kar, fırtına, tipi.

[203] Alacık, çubuklarla yapılarak üzeri keçe ile kaplanan göçer evi, çadır.*hlk.* I, 180

[204] Tarlalarda biten ve ekinlerin büyümesine engel olan yabanî otlar.

[205] Aldanmak.

[206] Aldatmak.

[207] Almaya yöneltmek, zorlamak. Bir başkasının vasıtasıyla almak, çektirmek (fotokopi).

[208] Alkış, teşvik, dua, övgü.

[209] Alkışlamak.

[210] Öküz, manda vs. yük hayvanlarının sırtına şemer yerine konulan çul, keçe vs. şeyler.

Alışdırmağ[211]: (آتش روشن کردن) "âteş rovşen k^{e}rden", (عادت دادن) "âdet dâden"

Alışğan[212]: (قابل اشتعال) "kâbil-i işti'âl", (کبزیت) "kibrît", (فندک) "fendek", (خو گرفته) "hû girifte"

Alışığ[213]: (چ ی تراشه چوب برای گرفتن اجاق) "terâşe-i çûb berây-i girifften ocâk"

Alışmağ[214] (شعله ور شدن) "şu'lever şoden", (کر گرفتن) "kor giriften", (خو گرفتن)" hû giriften"

Amac[215]: (هدف) "hedef"

Anac[216] : (ماده) "mâde", (زاینده) "zâyende", (دروشت) "doroşt", (تخم کن) "tohm kon" (der morg ve giyrihi"

Anaclanmağ[217]: (با تجربه و ماهر شدن) "bâ t^{e}crube ve mâhir şoden"

Andıra[218]: (میراث) "mirâs", (ماترک) "mâterek", (مال بی صاحب) "mâl-i bî-sâhib"

Anılmağ : (یاد شدن) "yâd şoden", (بخاطر آورده شدن) "be hâtır âverde şoden"

Anlağ[219]: (فهم) "fehm", ", (دراکه) "derrâke", (شعور) "şu'ûr"

Anlam : (مفهوم) "mefhûm", (معنی) "ma'na"

Anlamağ[220]: (فهمیدن) "fehmîden"

Anlaşılmağ[221]: (مفهوم شدن) "mefhûm şoden", (درک شدن) "derk şoden"

[211] Alıştırmak.
[212] Çabuk yanan, çabuk parlayan, hemen yanan. Kibrit, çakmak. *hlk.* I, 220
[213] Yonga.
[214] Ateşlenmek, alevlenmek, yanmak, tutuşmak. Alışmak.
[215] Amaç.
[216] Anaç.
[217] Ustalaşmak.
[218] Miras, *hlk.* I, 260
[219] Düşünce, idrak, akıl, şuur.
[220] Anlamak.
[221] Anlaşılmak.

Anlaşma: (تفاهم) "tefâhum", (توافق) "tevâfuk"

Anlaşmağ[222]: (همدیگر را درک کردن) "hem-diger râ derk kerden", (تفاهم یفتن) "tefâhum yâften", (قرارداد بستن) "karâr dâd besten"

Anlayış : (فهم) "fehm, (ادراک) "idrâk"

Anmak : (یاد کردن) "yâd kerden, (بخاطر آوردن) "be hâtır âverden"

Aralanmağ[223] : (از هم جدا شدن) "ez hem codâ şoden", (نیمه باز شدن) "nîme bâz şoden"

Aralaşmağ[224] : (فاصله پیدا کردن از همدیگر) "fâsıla peydâ kerden ez hem-diger, (دور شدن) dûr şoden"

Araşdırmağ[225] : (جستجو کردن) "Costucû kerden, (وارسی کردن) "vâresî kerden"

Ardıcıl[226] : (بی وقفه) "bî-vakfe", (پشت سر هم) poşt-i ser-i hem"

Argaç[227] : (زود رس) "zûd-res", (نوبر) "nov-ber" (mahsûl ve giyrihi)

Argaz[228] : (نه چاک و نه لاغر) ne çâk ve ne lâger"

Arığlamağ[229] : (لاغر شدن) "lâger şoden"

Arhac[230] : (محل استراحت گله ها در روزهای گرم تابستان) "mehell-i istirâhet-i gellehâ der rûzhâ-yı germ-i tâbistan"

Arhalanmağ[231]: (متقی بودن) "mottekî bûden", (پشتگرمی داشتن) "poştgermî dâşten"

[222] Anlaşmak.
[223] Aralanmak.
[224] Aralaşmak.
Araştırmak.
[226] Peş peşe, art arda, aralıksız.
[227] Turfanda, *hlk.* I, 308
[228] Ne şişman ne zayıf, *hlk.* I, 311
[229] Zayıflamak, *hlk.* I, 317
[230] Koyun, sığır yatağı, arkaç, *hlk.* I, 312
[231] Güvenmek, bel bağlamak, dayanmak, *hlk.* I, 312

Arhayın[232] : (خاطرجمع) "hâtırcem", (مطمئن) "motme'in"

Arıtlamağ[233]: (پاک کردن) "pâk kerden", (تمیز کردن) "temiz kerden" (hububat)

Armağân : (ز) "z"

Arpacığ[234] : (گل مژه) "gol-moje", (کورک چشم) kûrek-i çeşm"

Arslan : (شیر) "şîr"

Arşın : (زر) "zer'"

Artmağ[235] : (زیاد شدن) "ziyâd şoden", (فراوان شدن)"ferâvân şoden"

Arvânâ[236] : (شتر ماده) "şotor-i mâde, (ناکه) "nâke"

Asğı[237] : (بند شلوار) "bend-i şelvâr", (رخت آویز)" reht-âvîz"

Asğırmak[238] : (عطسه کردن) "atse kerden"

Asılı : (تابع) "tâbi'", (معلق) "mo'allak, (وابسته) "vâbeste"

Astar : (ز) "z"

Aş : (غذا) "gazâ", (آش) "âş"

Aşı : (واکسن) "vâksen"

Aşılamağ[239] : (تلقیح کردن) "telkîh kerden", (پیوند زدن) "piyvend zeden"

Aşınmağ[240] : (فرسوده شدن) "fersûde şoden", (گود شدن) "gûd şoden", (سایده شدن)" sâyîde şoden"

Aşırı: (یک روز در میان) "yek rûz der miyân", (زیاده از حد) "ziyâde ez had"

[232] Rahat, kaygısız, emin.
[233] Arıtmak, temizlemek.
[234] Arpacık.
[235] Artmak.
[236] İki örgüçlü dişi deve, *hlk.* I, 337
[237] Askı.
[238] Aksırmak, *hlk.* I, 344
[239] Aşılamak.
[240] Aşınmak.

Aşırım[241] : (کمر کوه) "kemere-i kûh ", (تیغه کوه) "tîge-i kûh"

Aşkâr[242] : ((ماده ی اصلی مخلوط (در ترکیب) "mâdde-yi aslî-yi mahlût (der terkîb), (عنصر) "unsur"

Aşkarlı[243] : (مرکب)" mürekkeb", (قاطی) "kâtî", (ناخالص) "nâ-hâlis"

Aşkarsız[244] : (خالص) "hâlis"

Aşmağ[245] : (گذشتن) "gozeşten", (عبور کردن) "ubûr kerden (ez mâni' yâ divâr"

Atabey : (مربی شاهزادگان) "mürebbi-yi şahzadegan"

Atkı : (چوب عرضی) "çûb-i arazî", (میله ی عرضی) "mile-i arazî", (روسری) "rûserî"

Avuc[246] : (کفه دست) "kefe-dest"

Ayağlamağ[247] : (لگد مال کردن) "leged mâl kerden"

Ayağlaşmağ[248] : (پا بپای کسی رفتن) "pâ be-pâ-yı kesî reften" (همراهی کردن) hemrâhî kerden"

Ayama[249] : (لقب یا نام مستعاری که از طرف مردم داده شود) "lekeb yâ nâm-i musta'ârî ki ez teref merdom dâde şeved"

Aygır : (اسب نر) "esb-i ner"

Ayrıc[250] : (دو راهی) "dû- râhî", (محل تقاتع راهها) "mehell-i tekâti-i râhhâ"

Ayrılış : (جدایی) "codâyî", (تفرقه) "tefrike"

[241] Dağın aşılacak, geçilecek yeri, beli.
[242] Açık, belli. Hakikat, gerçek.
[243] Katışık, *hlk.* I, 358
[244] Katışıksız, saf, *hlk.* I, 359
[245] Aşmak.
[246] Avuç.
[247] Çiğnemek, *hlk.* I, 403
[248] Biriyle yol arkadaşlığı etmek, *hlk.* I, 403
[249] Lâkap, takma ad, *hlk.* I, 406
[250] Yol kavşağı, iki yolun ayrıldığı yer, *hlk.* I, 430

Ayrılışmag[251] : (از هم جدا شدن) "ez hem codâ şoden"

Ayrılmag[252] : (جدا شدن) "codâ şoden", (ودا کردن) "vidâ kerden"

Ayrım : (فرق) "ferk", (تفاوت) "tefâvut"

Azdırmag[253] : (گم کردن ویا دک کردن کسی یا حیوانی) "gom kerden veya dek kerden-i kesî yâ hayvânî"

Azgın : (راه گم کرده) "râh gom kerde", (منحرف) "monharif", (وقیح) "vakîh"

Azıhmag[254] : (وخیم شدن) "vahîm şoden", (بدتر شدن) bed-ter şoden"

Azmag[255] : (گم شدن) "gom şoden", (منحرف شدن) "monharif şoden"

Azûg[256] : (آذوقه) "âzûke (توشه) "tûşe"

B

Bacanag[257] : (باجناق) "bâcenâk"

Baca : (ز) باجه "baca"

Bacı : (ز) "z"

Badalag[258] : (پشت پا زدن بکسی) "poşt-i pâ zeden be kesî", (حیله) "hiyle" (ildik= poşt-i pâ zeden der koştî)

Bağanag[259] : (مچ پای اسب) "moç-i pâ-yi esb"

[251] Ayrılmak.
[252] Ayrılmak.
[253] Azdırmak.
[254] Daha kötü olmak.
[255] Azmak.
[256] Erzak, azık.
[257] Bacanak.
[258] Serbest güreşte rakibi ayak takarak, yere düşürme oyunu. Hile, oyun, dolap, dalavere.
[259] Atın ayak bileği, *hlk.* II, 474

Bağdaş[260] : (چار زانو شدن) "çâr zânû şoden"

Bağırmağ[261] : (جیغ زدن) "çîg zeden", (فریاد زدن) "feryâd zeden"

Bağırtmağ[262] : (جیغ و داد کسی را در آوردن) "cîg ve dâd-ı kesî râ der âverden"

Bağlama[263] : (مناظره) "munâzere", (قفل بند) "kofl-bend", (بسته ی رختخواب) "beste-i rehthâb"

Bağlanmağ[264] : (بسته شدن) "beste şoden", (تعتیل شدن) "te'tîl şoden"

Bağlaşma[265] : (شرط بندی) "şert-bendî", (مسابقه) "musâbeke"

Bahım[266] : (نقطه ی نظر) "nokte-yi nezer", (پرستاری) "perestârî"

Balaban : (آلت موسیقی که با لبها نوازند) "alet-i mûsikî ki ba lebha nevazend"

Baldır : (ساق) "sâḳ", (پشت ساق پا) "poşt-i sâk-ı pâ"

Baldız : (خواهر زن) "hâher-zen", (خواهر شوهر) "hâher-şûher"

Bambaça[267] : (توسری) "tûserî"

Bambılı[268] : (بی لیاقت) "bî-liyâket", (بی دست و پا) "bî-dest û pâ"

Banlamağ[269] : (بانگ بر آوردن) "bâng ber âverden", (بانگ خروس) "bâng-ı horûs"

Banlaşmağ[270] : (همصدا شدن) "hem-sedâ şoden" (perendegân, horûshâ)

[260] Bağdaş.
[261] Bağırmak.
[262] Bağırtmak.
[263] Bağlama.
[264] Bağlanmak, kapanmak.
[265] Şartlaşmak, sözleşmek, iddiaya girmek.
[266] Bakma şekli, bakış, görüş, düşünce.
[267] Başa vurulan darbe.
[268] Gayri ciddi, liyakatsiz, *hlk.* II, 513
[269] Bağırmak, ötmek.
[270] Hep beraber ötmek, bağırmak, haykırmak

Barınmağ[271]: (بر خوردار بودن) "ber hordâr bûden", (متمتع بودن) "mutemetti bûden"

Barışmağ[272]: (صلح کرد) "sulh kerden", (آشتی کردن) "âştî kerden"

Barışmaz: (آشتی ناپذیر) "âştî nâ-pezîr", (سازش ناپذیر) "sâziş nâ-pezîr"

Barıt[273] : (باروت) "bârût"

Bars : (یوز پلنگ) "yüz pelenk"

Basabas[274]: (شلوغ پلوغی) "şulûg pulûgî", (ازدحام) "izdihâm"

Basdalamağ[275]: (لگد مال کردن) "leged-mâl kerden", (له کردن) "lih kerden"

Basdığ[276] : (باسلوق) "bâslûk", (سوجوق) "sûcûk"

Basdırmağ[277] : (دفن کردن) "defn kerden ", (پنهان کردن) "pinhân kerden", (خاک کردن) "hâk kerden"

Basğın[278] : (هجوم) hucûm", (یورش) "yûriş" (Türkçe)

Basılış : (چاپ) "çâp", (فشردگی) "fuşurdegî"

Basılmağ[279]: (شکست خوردن) "şikest horden", (شاپ شدن) "şâp şoden", (له شدن) "lih şoden"

Basırığ[280]: (ازدحام) "izdihâm", (شلوغی) "şulûgî"

Basma : (فشرده) "fuşurde", (چاپی) "çâpî", (تقلبی) "tekellobî"

Basmaçı[281] : (چاپ کننده) "çâp konende", (چاپخانه چی) "çâphâneçî"

[271] Barınmak.
[272] Barışmak.
[273] Barut, *hlk.* II, 533
[274] Kalabalık, sıklık, üst üste olma hali; karışıklık, düzensizlik.
[275] Çiğnemek, ezmek.
[276] Sucuk.
[277] Bastırmak, üzerini örtmek, toprağa gömmek.
[278] Baskın, hücum.
[279] Basılmak.
[280] Kalabalık, izdiham, sıklık.
[281] Kalıp basan kişi, matbaacı.

Basmağ[282]: (فشار دادن) "fişâr dâden", (چپاندن) "çepânden", (مغلوب کردن) "meglûb kerden", (چاپ کردن) "çâp kerden"

Basmarlamağ[283]: (غافلگیر کردن) "gâfilgîr kerden", (ناگهانی) "nâgehânî giriften"

Başağ[284] : (سنبل) "sunbul", (خوشه) "hûşe"

Başlamağ[285] : (شروع کردن) "şurû kerden", (از سر گرفتن) "ez ser giriften"

Başlanmag : (شروع شدن) "şuru şoden"

Başlığ[286] : (باشلق) "bâşlok"(=serpûş), (عنوان) "unvân" (mekâle), (شیربها) "şir-behâ"

Batağ[287]: (باطلاق) "bâtlâk"

Batğın[288] : (فرو رفته) "furû refte", (بلا وصول) "bilâ-vusûl"

Batığ[289] : (آلوده) "âlude", (کثیف) "kesîf", (گود افتاده) "gûd uftâde", (حمید) "hemîde"

Batırmağ[290]: (فرو بردن)" furû borden", (داخل کردن) "dâhil kerden", (غرق کردن) "gerk kerden", (ضرر کردن) "zerer kerden"

Batmağ[291] : (فرو رفتن) "furû reften", (غرق شدن) "gerk şoden", (غروب کردن) "gurûb kerden"

Bayağ[292] : (چند لحظه پیش) "çend lehze pîş"

Bayağı : (بسیار ساده) "bisyâr sâde", (عادی) "âdî", (نامرغوب) "nâ-mergûb"

[282] Basmak.
[283] Gafil avlamak.
[284] Başak.
[285] Başlamak.
[286] Başlık.
[287] Batak, bataklık.
[288] Batkın.
[289] Kirlenmiş, batmış, çukura düşmüş, bükülmüş.
[290] Batırmak.
[291] Batmak.
[292] Demin, biraz önce, *hlk.* II, 574

Bayat : (بیات، مائده، نام ائل، ثروتمند) "bayat, maide, nam-i il, servetmend"

Baydırmağ[293] : (به امانت خیانت کردن) "be emânet hıyânet kerden"

Baygın : (از حال رفته) "ez hâl refte", (بی هوش شدن) "bî-hûş şode"

Bayılmağ[294]: (از هوش رفتن) "ez hûş reften"

Bayrağ[295] : (پرچم) "perçem" (Her ikisi de Türkçedir)

Bayram: (عید) "iyd", (روز جشن و شادی) "rûz-i ceşn û şâdî"

Bayramlaşmağ[296] : (دید و بازدید عید) "dîd û bâz dîd-i iyd"

Bayramlığ[297] : (عیدی) "iydî"

Bebek : (مردمک چشم) "merdomek-i çeşm", (بچه ی کوچولو) "beççe-i kûçûlû"

Becerilmek[298]: (پرورش یافتن) "perveriş yâften"

Becermek[299]: (پرورش دادن) "perveriş dâden"

Bekçi : (نگهبان شب) "nigehbân-ı şeb", (قرقچی) "korçî"

Belek : (قنداق) "kundâk" (Her ikisi de Türkçe)

Belemek: (قنداق کردن) "kundâk kerden"

Beleşmek[300]: (آغشته شدن) "âgişte şoden"

Belge[301] : (حلقه ی نامزدی) "helke-i nâmzedî", (مرز) "merz", (سند) "sened", (دست آویز) "destâvîz"

[293] Emanete hıyanet etmek.
[294] Bayılmak.
[295] Bayrak.
[296] Bayramlaşmak.
[297] Bayramlık.
[298] Yetiştirilmek, beslenip büyütülmek.
[299] Hizmet ederek, besleyerek yetiştirmek.
[300] Garkolmak, bulaşmak, *hlk.* II, 615
[301] Nişan yüzüğü, sınır, senet, delil.

Belirmek[302]: (آشکار کردن) "âşikâr kerden"

Belle[303] : (لقمه ی درشت) "lokme-i doroşt"

Bellemek: (نشانه گذاری کردن) "nişâne-gozârî kerden", (روشن کردن) "rûşen kerden"

Bellenmek: (آشکار شدن) "âşikâr şoden"

Ben : (خال) "hâl", (نشان) "nişân"

Benzemek: (شباهت داشتن) "şebâhet dâşten"

Benzeyiş: (شباهت) "şebâhet"

Bereltmek: (چشمها را خیره کردن با نگاه اعتراض آمیز) "çeşmhâ râ hiyre kerden bâ nigâh i'tirâz-âmîz"

Berkimek: (سخت شدن) "seht şoden", (تحکیم شدن) "tehkîm şoden"

Berkişmek: (ورزیده شدن) "verzîde şoden", (آبدیده شدن) "âbdîde şoden"

Besleme: (تغذیه) "tegziye"

Beslemek: (پرورش دادن) "perveriş dâden"

Beslenmek : (تغزیه شدن) "tegziye şoden", (پرورده شدن) "perverde şoden"

Besleyiş: (تغذیه) "tegziye", (طرز تغذیه) "terz-i tegziye"

Bey: (ز) "z"

Beyim: (بیگم خانم خاتون) (ز) "z" "bigim, hanım, hatun"

Beylerbeyi :(ز) "z"

Beyte: (یورت) "yurt, (محل اتراق گوچ نشینان) "mahall-i otrâk-i kûç nişînân"

Bezdirmek: (بتنگ آوردن) "be teng âverden", (بیزار کردن) "bîzâr kerden"

Bezek: (ز) "z "

Bezemek: (آرایش کردن) "ârâyiş kerden", (یزک کردن) "bezek kerden"

Bezmek: (بیزار شدن) "bîzâr şoden", (بتنگ آمدن) "be teng âmeden"

[302] Belirtmek.
[303] İri lokma.

Bıçağ[304]: (ز) "z"

Bıhmağ[305]: (ذله شدن) "zille şoden", (بتنگ آمدن) "be teng âmeden"

Biç[306] : (زنازاده) "zinâ-zâde", (حیله گر) "hileger", (جوانه ی کنده ی درخت) "cevâne-i kende-i dıreht"

Biçov[307]: (سر بهوا) "ser be-hevâ", (کند ذهن) "kond-zihn"

Bid: (ز) "z"

Bilek: (مچ دست) "moç-i dest"

Bilezik-Bilerzik: (دستبند) "destbend"

Birelenmek[308]: (کک تو تنبانش رفتن) "kek tû-yi tonbâneş reften"

Birgelik[309]: (همیاری) "hemyârî", (همکاری) "hemkârî", (اشتراق) "iştirâk"

Birikmek: (گرد آمدن) "gird âmeden", (جمع شدن) "cem şoden"

Birleşmek: (متحد شدن)" muttehid şoden", (بهم پیوستن) "be-hem piyvesten"

Birleşmiş: (متحد) "muttehid"

Bitirmek: (پایان دادن) "pâyân dâden"

Bitişmek: (بهم وصل شدن) "be hem vesl şoden", (التیام یافتن) "iltiyâm yâften"

Bitkin[310]: (کامل) "kâmil", (بالغ) "bâlig"

Bitkinlik : (کمال) "kemâl", (بلوغ) "bulûg"

Bitmek: (پایان) "pâyân yâften"

Boğa : (گاو نر) "gâv-ı ner"

---

[304] Bıçak.

[305] Bıkmak.

[306] Piç, hilekâr, filiz.

[307] Dalgın, anlayışı kıt.

[308] Pirelenmek.

[309] Birliktelik, müştereklik, işbirliği.

[310] Bitmiş, sona ermiş, mükemmel, olgun.

Boğanaġ[311]: (هوای گرفته و طوفانی) "hevâ-yı girifte ve tûfanlı"

Boğazlaşmaġ[312]: (یقه ی همدیگر را گرفتن) "yeke-i hemdiger râ giriften"

Boğazlıġ[313]: (شال گردن کوچک) "şâl-gerden-i kûçek", (گلوبند) "gelûbend"

Boğmaça[314]: (توسری با اشاره) "tûserî bâ işâre"

Boğmaġ[315]: (خفه کردن) "hefe kerden", (غرق کردن) "gerk kerden"

Boğuk[316]: (خفه شده) "hefe şode", (صدای گرفته) "sedâ-yı girifte", (مازوشن) "mâzûşen"

Boğulmaġ[317]: (خفه شدن) "hefe şoden", (غرق شدن) "gerk şoden"

Boğum: (مفصل) "mefsel"

Boğuşdurmaġ[318]: (بجان هم انداختن حیوانات) "be cân-ı hem endâhten-i heyvânât (seg)

Boğuşma: (دعوا) "da'vâ", (غوغا) "gevgâ"

Boğuşmaġ[319]: (بجان هم انداختن) "be cân-ı hem endâhten"

Bollaşmaġ[320]: (فراوان شدن) "ferâvan şoden", (گشاد شدن) "goşâd şoden"

Boran : (بوران) "bûrân", (کولاک) "kûlâk"

Boşalmaġ[321]: (خالی شدن) "hâlî şoden", (شل و نرم شدن) "şol ve nerm şoden"

Boşaltmaġ[322]: (خالی کردن) "hâlî kerden", (شل کردن) "şol kerden"

---

[311] Boğucu hava, havası ağır olan yer, *hlk.* II, 723
[312] Boğazlaşmak.
[313] Boğaza takılan bağ.
[314] Boğmaca.
[315] Boğmak.
[316] Boğuk.
[317] Boğulmak.
[318] Boğuşturmak.
[319] Boğuşmak.
[320] Bollaşmak.
[321] Boşalmak.
[322] Boşaltmak.

Boşama: (تلاق) "telâk"

Boşamağ[323] : (طلاق دادن) "telâk dâden"

Boşanmağ[324]: (طلاق گرفتن) "telâk giriften"

Boşğab[325] : (بشقاب) "boşkâb" (Her ikisi de Türkçedir)

Boyamağ[326]: (رنگ زدن) "reng zeden", (رنگ کردن) "reng kerden"

Boylanmağ[327]: (سر کشیدن) "ser keşîden", (خود را نشان دادن) "hod râ nişân dâden", (بلند شدن) "bulend şoden"

Boyluğ[328]: (نخ تابیده از پنبه) "neh-i tâbîde ez penbe"

Boyuhmag : (دست و پا گم کردن) "dest u pa gum kerden"

Boyunduruk: (یوغ) "yûg" (Torkî)

Boz : (قرقاول ماده) "karkavul madde"

Bozarantı[329]: (هوای گرگ میش) "hevâ-yı gorg û mîş", (چیزی که از دور خاکستری بنظر آید) "çîzî ki ez dûr hâkesterî be nezer âyed"

Bozarmağ[330]: (خاکستری رنگ شدن) "hâkesterî reng şoden", (رنگ گرفتن) "reng giriften"

Bozartma[331]: (فیله ایکه از گوشت پر چربی تهیه شود) "fîleî ki ez gûşt por çerbî tehiyye şeved", (گوشت بریان) "gûşt-i biryân"

Bozartmağ[332]: (خاکستری کردن) "hâkesterî kerden", (نیم پز کردن) "nîm pez kerden", (بو دادن) "bû dâden"

---

[323] Boşamak.

[324] Boşanmak.

[325] Tabak.

[326] Boyamak.

[327] Boylanmak.

[328] Pamuktan eğrilmiş ip.

[329] Alaca karanlık, *hlk.* I, 749

[330] Bozarmak.

[331] Yağlı etten yapılan sulu kavurma, kızarmış et.

[332] Boz renkli yapmak, hafif pişirmek, koku vermek.

Bozlamac[333]: (نان ساچی) "nân-i sâçî"

Bozumtul[334]: (متمایل بخاکستری) "mutemâyil be hâkesterî"

Böcek : (حشره) "heşere"

Bölen: (تقسیم کننده) "teksîm konende", (مقسیم) "mukessim"

Bölgü[335]: (تقسیم) "teksîm", (قسمت) "kısmet", (ناحیه) "nâhiye"

Bölmek: (تقسیم کردن) "teksîm kerden"

Bölük : (بلوک) "bolûk", (جناح) "cenâh"

Bölüm: (قسمت) "kısmet", (حصه) "hisse"

Bölünen: (تقسیم شونده) "teksîm şevende", (مقسوم) "meksûm"

Bölünmek: (تقسیم شدن) "teksîm şoden"

Bölüşmek: (میان خود تقسیم کردن) "miyân-ı hod teksîm kerden"

Böyük : (بزرگ) "bozorg"

Böyüklenmek : (ادعای بزرگی کردن، بزرگ شدن مقام) "iddia-yi bozorgi kerden, bozorg şoden-i makam"

Böyürmek[336]: (نعره کشیدن گاو و شتر) "na're keşîden-i gâv ve şutur"

Böyürtmek[337]: (فریاد کسی را در اوردن) "feryâd-ı kesî râ der âverden"

Böyürtü[338]: (نعره) "ne're"

Budamağ[339]: (زدن شاخه های درخت) "zeden-i şâhehâ-yı direht", (تکه تکه کردن) "tikke tikke kerden", (پاره پاره کردن) "pâre pâre kerden"

[333] Bazlama, bazlamaç.
[334] Bozumturak, *hlk.* II, 753
[335] Bölme işi.
[336] Böğürmek.
[337] Böğürtmek.
[338] Böğürtü.
[339] Budamak.

Budanmağ[340]: (از هم دریده شدن) "ez hem derîde şoden", (پاره پاره شدن) "pâre pâre şoden", (غرس شدن) "gers şoden"

Buğ[341] : (بخار) "buhâr"

Buğlamağ[342]: (بخار دادن) "buhâr dâden"

Buğlanmağ[343]: (بخار شدن) "buhâr şoden"

Buğur[344] : (شتر نر جوان) "şutur-ı nerr-i cevân, (تنومند) "tenûmend"

Buk: (ز) "z"

Bulağ[345]: (قنات) "kenât", (آنجا که از زمین می جوشد) "âncâ ki âb ez zemîn mî cûşed", (سرچشمه) "serçişme"

Bulağ otu : (آب تره، بولاغوتی) "ab tere, bolağ oti"

Bulama: (آغوز) "âgûz" (Türkçe), (بهم زنی) "behem zenî"

Bulanmağ[346]: (گل آلود شدن) "gil âlûd şoden", (کدر شدن) "keder şoden"

Bulantı: (تهوع) "tehevvû", (گل آلود) "gil-âlûd"

Bulaşdırmağ[347]: (آلوده کردن) "âlûde kerden"

Bulaşmağ[348] : (آغشته شدن) "âgişte şoden", (آلوده شدن) "âlûde şoden"

Burahılış[349]: (انتشار) "intişâr", (آزادی) "âzâdî"

Burahmağ[350]: (ول کردن) "vel kerden", (منتشر شدن) "monteşir şoden"

[340] Budanmak.
[341] Buğu, *hlk.* II, 778
[342] Buğulamak.
[343] Buğulanmak.
[344] Genç erkek deve, iri yaplı kaba adam, *hlk.* II, 781
[345] Su kaynağı, pınar, *hlk.* II, 785
[346] Bulanmak.
[347] Bulaştırmak.
[348] Bulaşmak.
[349] Bırakılma.
[350] Bırakmak, *hlk.* II, 794

Buraz[351] : (طناب کلفت) "tenâb-ı koloft"

Burazlamag[352]: (طناب پیچ کردن) "tenâb pîç kerden"

Burcutmag[353]: (قر و غمزه آمدن) "kıro-gemze âmeden", (کمر جنبانیدن) "kemer conbânîden"

Burhulmag[354]: (پیچیدن پا) "pîçîden-i pâ"

Burhuntu[355]: (پیچ خوردگی مفصل) "pîç hordegî-i mefsel"

Burma : (لوله شده) "lûle şode", (بهم پیچیده) "be-hem pîşide"

Burmac[356]: (حیوان اخته شده) "heyvân-ı ahte şode"

Birovuz[357]: (امانت) "emânet" (عاریتی) "âriyetî"

Buruntak[358]: (مهار) "mehâr"

Boyuhmag[359]: (دست و پا گم کردن) "dest û pâ gom kerden"

Boz[360] : (کرکاول ماده) "kerkâvul-i mâde"

Bozlamag[361]: (با صدای بلند گریستن) "bâ sedâ-yi bulend giryisten",(یخ بستن) "yeh besten", (از سرما لرزیدن) "ez sermâ lerzîden"

Bizovlamag[362]: (بچه زایدن گاو) "beççe zâyiden-i gâv"

Bizovlug[363]: (آغل گوساله) "agol-i gûsâle", (جای کثیف) "câ-yi kesîf"

[351] Halat.
[352] Halatla bağlamak,
[353] Vücudu sağa sola oynatmak, kıvırmak, *hlk.* II, 795
[354] Burkulmak.
[355] Burkulma.
[356] İğdiş edilmiş hayvan, *hlk.* II, 800
[357] Emanet, ödünç alınmış şey
[358] Yular, *hlk.* II, 804
[359] Buymak, *hlk.* II, 808
[360] Dişi sülün.
[361] Yüksek sesle ağlamak, buzlanmak, soğuktan titremek, *hlk.* II, 810
[362] Buzağılamak.
[363] Buzağı ahırı, kirli yer.

Büdremek[364]: (لغزیدن پا) "legzîden-i pâ", (تلو تلو خوردن) "tilû tilû horden"

Bülöv[365]: (سنگ سمباده) "seng-i sombâde", (چاقو تیز کن) "çâkû tîz kon"

Bürkü[366] : (گرفتگی هوا) "giriftegî-i hevâ", (هوای خفه) "hevâ-yı hefe"

Bürküleşmek[367] : (دم کردن هوا) "dem kerden-i hevâ", (گرفتن هوا) "giriften-i hevâ"

Bürkülü[368] : (دم کرده) "dem kerde, (خفه) "hefe" (hevâ)

Bürmelemek[369] : (بپارچه پیچیدن) "be pârçe pîçîden"

Bürümek: (بپارچه پیچیدن) ""be pârçe pîçîden"

Bürüncek[370]: (نقاب) "nikâb", (طور صورت) "tûr-i sûret"

Bürünmek: (خود را پیچانیدن) "hod râ pîçânîden" (be pârçe)

Bütöv[371]: (کامل) "kâmil", (تمام) "temâm", (دست نخورده) "dest-nehorde"

Büyelek[372]: (خرمگس) "hermeges"

Büyüklenmek: (ادعای بزرگی کردن) "iddi'â-yı bozorgî kerden", "bozorg şoden-i mekâm"

C

Cağıldamağ[373]: (جاری شدن ناگهانی آب) "cârî şoden-i nâgehânî-yi âb"

Calanmağ[374]: (ریخته شدن) "rîhte şoden"

[364] Sürçmek, sendelemek, kaymak, yürüken tökezlemek, *hlk.* II, 812
[365] Kesici aletleri bilemeye yarayan alet, bileği.
[366] Kapalı ve boğucu hava, *hlk.* II, 827
[367] Havanın ağırlaşması, *hlk.* II, 827
[368] Ağır hava, *hlk.* II, 827
[369] Kumaş ile dürmek.
[370] Peçe, baş örtüsü, *hlk.* II, 829
[371] Bir bütün halinde olan, kesilmemiş, bükülmemiş.
[372] Büğelek, *hlk.* II, 832
[373] Çağıldamak.
[374] Dökülmek, *hlk.* III, 850

Car, carçı[375] (ز) "z"

Cehre : (چرخ دوک ریسی) "çerh-i dûk rîsî"

Cıdır[376] : (اسب دوانی) "esb devânî", (مسابقه یسوار کاری) "musâbeke-i sevârkârî"

Cığğa, cıga[377] (ز) "z"

Cığal[378]: (جر زدن) "cir zeden", (دغل) "degel"

Cığıldamağ[379]: (جیغ و ویغ کردن) "cîg û vîg kerden"

Cığıldaşmağ[380]: (جیغ و ویغ راه انداختن) "cîg û vîg râh endâhten"

Cığıltı[381]: (جیغ و ویغ) "cig û vîg

Cığır[382]: (راه باریک) "râh-ı bârîk", (سر فصل) "ser-i fesl"

Cılgır[383]: (بی ملاحظه) "bî-mulâheze", (فضول) "fuzûl"

Cılız : (نحیف) "nehîf", (ضعیف) "ze'îf"

Çılha[384] : (صاف) "sâf", (خالص) "hâlis", (منزه) "munezzeh"

Cılıgga : (جلیقه) "celîka"

Cınağ[385] (ز) "z"

Cıngıltı[386]: (صدای زنگ) "sedâ-yı zeng", (جرنگ) "cereng", (طنین) "tenîn"

Cıngır[387]: (سر و صدا) "ser û sedâ", (جیک) "cîk"

[375] Tellal, *hlk.* III, 860
[376] At yarışı.
[377] Kafanın ön ve yan tarafına dökülen saçlar.
[378] Oyun bozan, mızıkçı, *hlk.* III, 901
[379] Çığıltı sesi çıkarmak, çağlamak.
[380] Çığıltı çıkarmak, çağlamak, *hlk.* III, 901
[381] Cıvıldaşmak, *hlk.* III, 901
[382] Çığır, *hlk.* III, 903
[383] Düşüncesiz, densiz.
[384] Halis, katışıksız.
[385] Sırt ve göğüs kafesini birleştiren kemik.
[386] Zil sesi, tınlama.
[387] Gürültü.

Cır[388] : (خودرو) "hodrov", (وحشی) "vehşî", (مسخ) "mesh"

Cırılmağ[389]: (پاره شدن) "pâre şoden"

Cırlaşmağ[390]: (تغییر ماهیت دادن) "tegyîr-i mâhiyyet dâden", (وحشی شدن) "vehşî şoden"

Cırmağ[391]: (پاره کردن با دریدن) "pâre kerden bâ derîden"

Cırmaklamağ[392]: (چنگ زدن) "çeng zeden", (پنجول کشیدن) "pencûl keşîden"

Cırnamağ[393]: (عصبانی شدن) "asâbânî şoden", (مجبور شدن) "mecbûr şoden"

Cız, Cızgal : (ز)

Cızığ[394]: (خط) "het", (بازیی لی لی) "bâzî-yi lîlî"

Cızıhlı[395]: (خط خطی) "het hettî", (خط کشیده شده) "het keşî şode"

Cızmağ[396]: (خط انداختن) "het endâhten", (خراش دادن) "herâş dâden"

Cızma-ğara[397]: (خطوط کج و معوج) "hutût-i kec ve muâvvec", (دست نویس) "dest-nüvîs"

Cikleşme[398]: (بگو مگو) "begû megû"

Cilov[399] (ژ) "z"

[388] Tabiatta kendi kendine biten (ağaç), vahşi, bozulmuş, *hlk.* III, 925

[389] Parçalanmak, *hlk.* III, 930

[390] Aslını değiştirmek, vahşileşmek.

[391] Cırmalamak, yırtıp parçalamak, *hlk.* III, 933

[392] Cırmalamak, *hlk.* III, 933

[393] Sinirlenmek, mecbur olmak.

[394] Çizgi, çizgi oyunu, *hlk.* III, 948

[395] Çizgili.

[396] Çizmek, kaşımak, *hlk.* III, 951

[397] Okunmayan, özen gösterilmeden, karışık yazılan yazı, el yazısı.

[398] Tartışma.

[399] Atın ağzına geçirilen geme bağlı kayış, dizgin, *hlk.* III, 967

Cingildemek[400]: (صدای جرنگ دادن) "sedâ-yı cereng dâden"

Cinlenmek[401]: (عصبانی شدن) "asebânî şoden", (از کوره در رفتن) "ez kûre der reften"

Civildemek[402]: (جیک جیک کردن) "cîk cîk kerden"

Civilti[403]: (جیک جیک) "cîk cîk"

Cizgi[404] : (خط) "het", (ستر) "setr"

Cölge (j) "z"

Cübbe[405](j) "z" : (لباس آهنی) "libâs-ı âhenî", (اسلحه) eslehe"

Cür : (جور، نوع) "cür, nev"

Cürüldemek[406]: (جیر جیر کردن) "cîr cîr kerden", (نالیدن) "nâlîden"

Cürüldeşmek[407]: (پچ پچ کردن) "peç peç kerden", (تبانی کردن) "tebânî kerden"

Cüvellağı[408] : (حقه باز) "hokkabâz", (ترار) "terrâr"

Ç

Çabalamağ[409] : (دست و پا زدن) "dest û pâ zeden", (تقلا کردن) "tekellâ kerden"

Çabuk (j) "z"

[400] Çınlamak, *hlk.* III, 979
[401] Öfkelenmek, *hlk.* III, 981
[402] Cıvıldamak, *hlk.* III, 989
[403] Cıvıltı, kuş sesi, *hlk.* III, 989
[404] Çizgi, *hlk.* III, 991
[405] Zırh.
[406] Gıcırdamak, inlemek.
[407] Fısıldaşmak,
[408] Hokkabaz, dolandırıcı.
[409] Çabalamak.

Çadır: (چادر) "çador"

Çağğıldamağ[410]: (صدا کردن در اثر اصطکاک) "sedâ kerden der eser-i istikâk"

Çağğışma[411]: (دعوا کردن) "de'vâ kerden", (مقابله) "mukâbele"

Çağu (ز) "z"

Çağ: (وقت) vekt", (دوره) "devre", (عصر) "esr"

Çağırış: (صدا) "sedâ", (دعوت) "de'vet, (احضار) "ihzâr"

Çağırmağ[412]: (صدا زدن) "sedâ zeden", (دعوت کردن) "de'vet kerden"

Çahmağ: (جخماق) "çehmâk", (سوزن تفنگ) "sûzen-i tofeng", (درخشیدن) "drehşîden", (کوبیدن میخ) "kûbîden-i mîh"

Çahnaşdırmağ[413]: (بهم زدن) "behem zeden", (گل آلود کردن) "gil-âlûd kerden"

Çahnaşma[414]: (تلاطم) "telâtum", (بهم خوردگی) "behem hordegî", (تهوع) "tehevvû'"

Çalar : (نو آنس) "nev ans"

Çalgı: (آلت موسیقی) "âlet-i mûsîkî"

Çalhalamağ[415]: (بهم زدن) "behem zeden (âb), (تکان دادن) "tekân dâden"

Çalı : (خار بوته) "hârbûte", (بوته زار) "bûtezâr"

Çalın[416]: (علوفه چینی) "ulûfe-çînî", (درو) "direv"

Çalıhlamak[417]: (دست و پا زدن) "dest û pâ zeden", (تقلا) "tekellâ"

[410] Çakıltı sesi çıkarmak.
[411] İddia etme, karşı koyma.
[412] Çağırmak.
[413] Karıştırmak, çamura bulaştırmak.
[414] Dalgalanma, karışma, mide bulantısı, *hlk.* III, 1046
[415] Çalkalamak, *hlk.* III, 1053
[416] Biçme.
[417] Çabalamak.

Çalışdırmag[418]: (به سعی و کوشش وادار کردن) "be se'î û kûşiş vâdâr kerden", (به کار انداختن) "be kâr endâhten"

Çalışgan[419]: (جدی) "ciddî", (سعی) "sâ'î"

Çalışmag[420]: (جد و جهد کردن) "cedd û cehd kerden", (کوشش کردن) "kuşiş kerden"

Çallaşmag[421]: (سفید شدن موها) "sifîd şoden-i mûhâ"

Çalmag[422]: (نواختن موسیقی) "nevâhten-i mûsîkî", (دستبرد زدن) "destbord zeden", (نیش زدن) "nîş zeden"

Çanta[423](ز) "z" : (چانتا) "çântâ"

Çâp[424] : (چاپ) "çâp"

Çapa: (بیل باغبانی) bîl-i bâgbânî", (کج بیل) "kecbîl", (کنگ دوسر) "koleng-i doser", (لنگر کشتی) "lenger-i keştî"

Çapağan[425]: (تیزرو) "tizrov", (تندرو) "tondrov"

Çapar[426]: (چاپار) "çâpâr", (قاصد) "kâsıd"

Çapıg[427]: (اثر زخم) "eser-i zehm", (جای زخم) "câ-yi zehm"

Çapışma[428]: (مسابقه) "musâbeke", (اسب دوانی) "esb-devânî"

Çapmag[429]: (چاپیدن) "çâpîden", (غارت کردن) "gâret kerden", (چهار نعل رفتن) "çehar nal reften"

[418] Çalıştırmak.
[419] Çalışkan.
[420] Çalışmak.
[421] Saçların ağarması.
[422] Çalmak.
[423] Çanta, *hlk.* III, 1139
[424] Kitap baskısı.
[425] Süratli koşan at.
[426] Postacı, ulak, *hlk.* III, 1073
[427] İyileşmiş yara izi, *hlk.* III, 1075
[428] Yarışma, at yarışı
[429] Çalmak, yağmalamak, dört nala gitmek, *hlk.* III, 1077

Çapovul[430] : (چپاول) "çepâvul", (غارت) "gâret"

Çardağ[431] : (الاچیک) "âlâçîk", (سایبان) "sâyebân"

Çarığ[432]: (چارق) "çârok"

Çarpanağ[433]: (لایه ی چرک و کبره) "lâye-i çirk û kebere"

Çarpaz[434] : (متقاطع) "mutekâti'", (چلیپاور) "çelîpâvâr"

Çarpazlaşma[435]: (تقاطع) "tekâtu'", (تصلیب) "teslîb"

Çarpıntı: (تپش قلب) "tepiş-i kalb", (ضربان) "zerbân"

Çarpışma: (کارزار) "kârzâr", (زد و خورد) "zed û hord"

Çarpmağ[436]: (بر خورد کردن) "ber hord kerden", (زد و خورد) "zed û hord", (بر خورد با چشم) "ber hord bâ çeşm"

Çartıldamağ[437]: (صدا کردن در اثر افتادن یا شکستن) "sedâ kerden der eser-i uftâden yâ şikesten"

Çaşdırmağ[438]: (گیج کردن) "gîç kerden", (مبهوط کردن) "mebhût kerden"

Çaşğın[439]: (مبهوط) "mebhût", (خودباخته) "hodbâhte"

Çaşmağ[440]: (سر در گم شدن) "ser der gom şoden", (خود را باختن) hod râ bâhten", (حیران) "hiyrân"

Çatırtı : (صدای ترق ترق) "sedâ-yı tırık tırık"

Çatışmağ[441]: (بهم رسیدن) "be-hem resîden", (منازعه) "munâze'a"

[430] Soygun, talan.
[431] Çardak.
[432] Çarık.
[433] Kir, çapak, *hlk.* III, 1083
[434] Çapraz.
[435] Kesişme, haç şeklini alma.
[436] Çarpmak.
[437] Çatırtıyla kırılmak.
[438] Şaşırtmak.
[439] Şaşkın.
[440] Şaşmak.
[441] Çatışmak.

Çatmağ[442]: (رسیدن بکسی یا چیزی) residen be kesî yâ çîzî, (کوک زدن پارچه) "kûk zeden-i pârçe", (بار کردن) bâr kerden"

Çavuş (ز) "z"

Çayan[443]: (هزارپا) "hezârpâ"

Çayır : (چراگاه) "çerâgâh"

Çaylağ[444]: (مسیر) "mesîr", (بستر رودخانه) "bester-i rûdhâne"

Çeçemek[445]: (سرفه کردن در اثر پریدن غذا بگلو) "surfe kerden der eser-i perîden-i gezâ be gełû"

Çeki : (توزین)" tozîn", (وزن) "vezn"

Çekic[446](چکش) "çekkoş"

Çekil[447] : (درخت توت) dıreht-i tût"

Çekinmek: (احتراز کردن) "ihtirâz kerden", (خودداری) "hoddârî"

Çekişmek: (منازعه) "munâza'e", (شرطبندی) "şertbendî", (جناق شکستن) "cenâk şikesten"

Çekme[448]: (چکمه) "çekme", (وزن کردن) "vezn kerden"

Çekmek[449]: (وزن کردن) "vezn kerden"

Çeleng[450]: (تاج گل) "tâc-ı gol"

Çelimsiz: (ضعیف) "ze'îf", (مردنی) "mordenî", (بی دست و پا) "bî dest û pâ"

[442] Bir kimseye veya şeye ulaşmak, yüklemek, *hlk.* Çatmağ, III, 1092
[443] Çıyan, *hlk.* III, 1096
[444] Irmağın geniş yeri, nehir yatağı, *hlk.* III, 1097
[445] Nefes borusuna bir şey kaçması neticesinde nefes alması zorlaşmak.
[446] Çekiç.
[447] Dut ağacı.
[448] Tartma, *hlk.* III, 1115
[449] Tartmak, *hlk.* III, 1115
[450] Çelenk.

Çemkirmek: (داد و فریاد زدن) "dâd û feryâd zeden", (خشونت) "hoşûnet"

Çenber[451] : (جنبر) "çenber", (حلقه) "helke"

Çene : (چانه) "çâne"

Çeneleşmek[452] : (چانه زدن) "çâne zeden", (پر چانگی) "por çânegî"

Çepel[453]: (خطاکار) "hetâkâr", (خیره سر) "hiyreser", (کجرو) "kecrov"

Çeper (ز) "z"

Çepik[454] : (دست زدن) "dest zeden", (کف زدن) "kef zeden"

Çepiş[455]: (بزغاله ی یکساله) "bozgâle-i yek sâle"

Çerçi : (ز) (دستفروش دوره گرد)"destfurûş-i dovregird"

Çerlemek[456]: (از پا در آمدن) "ez pâ der âmeden", (زجر کشیدن) "zecr keşîden"

Çertik[457] : (جای زخم) "câ-yi zehm", (سیکاتریس) "sikâtrîs"

Çertmek[458]: (از جا در رفتن) "ez câ der reften", (سکندری خوردن) "sikenderî horden"

Çeşid[459]: (جور) "cûr" (torkî), (قسم) "kısım"

Çete : (دسته ی یاغیان مسلح) "deste-i yâgiyân-ı muselleh"

Çetel[460] : (چوبخط) "çûbhet"

Çetinlik: (مشکل شدن) "muşkil şoden", (وحیم شدن) "vehîm şoden"

[451] Çember.
[452] Çene çalmak, *hlk.* III, 1136
[453] İşi yanlış olan, şaşkın, sapık, *hlk.* III, 1141
[454] Alkışlamak, *hlk.* III, 1143
[455] Çepiç, *hlk.* III, 1144
[456] Yıkılmak, acı çekmek, *hlk.* III, 1147
[457] Yara izi, *hlk.* III, 1148
[458] Dengesini kaybetmek, sendelemek, *hlk.* III, 1148
[459] Çeşit.
[460] Çetele, *hlk.* III, 1149

Çetir (ز) "z"

Çevik : (چالاک) "çâlâk", (چابک) "çâbuk" (torkî)

Çevirmek: (بر گرداندن) "ber gerdânden", (محاصره کردن) "muhâsere kerden"

Çevre : (محیط) muhît", (اطراف) "etrâf"

Çevrelemek: (دور چیزی را گرفتن) "dovr-i çîzî râ giriften"

Çığırtmağ[461] : (داد کسی را در آوردن) "dâd kesî râ der âverden"

Çığırgan[462]: (آدم داد و فریادی) "âdem-i dâd û feryâdî", (جیغ جیغو) cîg cîgû"

Çığırmağ[463]: (داد زدن) "dâd zeden", (جیغ زدن) "cîg zeden"

Çılğın[464] : (دیوانه) "divâne", (شیدا) "şiydâ"

Çımbırmağ[465] : (تشر زدن) "teşer zeden", (فریاد زدن) "feryâd zeden"

Çırmalamağ[466]: (بالا زدن آستین) "bâlâ zeden-i âstîn", (لور مالیدن پاچه ای شلوار) "ver mâlîden-i pâçe-i şelvâr"

Çırpı[467] : (جاروی درست شده از ترکه ها) "cârû-yi dorost şode ez terkehâ"

Çırpınmağ[468]: (دست و پا زدن) "dest û pâ zeden"

Çırpışma[469]: (نزاع) "nizâ", (زد و خورد) "zed û hord"

Çırpmağ[470]: (گردگیری کردن) "gerdgîrî kerden", (تکان دادن لباس و فرش) "tekân dâden-i libâs ve ferş"

[461] Çığırtmak, bağırmasına, haykırmasına sebep olmak.
[462] Çığırtgan, *hlk.* III, 1161
[463] Çığırmak, haykırmak.
[464] Çılgın.
[465] Birinin üzerine bağırmak, kabaca cevap vermek.
[466] Paçayı veya kolu sıvamak, *hlk.* III, 1187
[467] Çalı süpürgesi, *hlk.* III, 1189
[468] Çırpınmak.
[469] Çarpışma.
[470] Çırpmak.

Çırtdamağ[471]: (جوانه زدن) "cevâne zeden", (شکستن تخمه) "şikesten-i tohme"

Çi : (پسوند ترکی) "pesvend-i Türki, darende ve konende"

Çil : (دو رنگ) "du reng", (ابلک) "eblek", (لک) "lek"

Çilemek : (پاشیدن) "pâşîden", (ترشح) "tereşşuh", (نم نم باریدن) "nem nem bârîden", (چه چه زدن) "çehçeh zeden"

Çileyen[472]: (گردپاش) "girdpâş", (اسپری) "ispiriy"

Çilli : (لک و مک دار) "lek û mek-dâr", (لک مکی) "lek-mekî"

Çimçeşmek[473]: (مشمئز شدن) "muşmeiz şoden", (بچندیش آمدن) "be çindiş âmeden"

Çimdiklemek: (وشگون گرفتن) "voşgûn giriften"

Çimdirmek: (آبتنی دادن) "âbtenî dâden"

Çimerlik[474]: (محل آبتنی یا شنا) "mehell-i âbtenî yâ şinâ"

Çimmek: (آبتنی کردن) "âbtenî kerden"

Çirk[475](ز) "z"

Çisemek: (نم نم باریدن) "nem nem bârîden"

Çiskin[476]: (نم نمی) "nem-nemî", (بارانی) "bârânî"

Çitek[477]: (وصله) "vesle"

Çitemek[478]: (وصله زدن) "vesle zeden", (رفو کردن) "refû kerden"

Çiyrimek[479]: (زده شدن) "zede şoden", (بیزار شدن) "bîzâr şoden"

[471] Filizlenmek, tomurcuk vermek.
[472] Sprey.
[473] İğrenmek, midesi almamak, *hlk.* III, 1221
[474] Çimilen yer, plaj.
[475] Kir, pis, *hlk.* III, 1225
[476] Kapalı havada yağan ince yağmur, *hlk.* III, 1240
[477] Çiti, örülerek kapatılmış delik yer, *hlk.* III, 1242
[478] Çitimek, *hlk.* III, 1242
[479] Sıkılmak, usanmak, *hlk.* III, 1251

Çogoli[480] (ز) "z" : (چغلی) "çogolî"

Çohalmag[481]: (زیاد شدن) "ziyâd şoden"

Çohdan[482]: (از خیلی وقت پیش)'ez hiylî vekt pîş"

Çolag[483]: (چولاق) "çolâk"

Çolpa[484] : (رشد نکرده) "roşd ne-kerde", (جوجه) "cûce"

Çomag[485]: (چماق) "çomâk"

Çopur : (آبله رو) "âbleh-rû"

Çoşga[486]: (بچه خوک) "beççe-i hûk"

Çotur[487] : (پهن دماغ) "pehn-dimâg"

Çov[488] : (شایعه) "şâyi'e", (ولوله) velvele"

Çovğun[489] : (بوران) "bûrân", (کولاک) "kûlâk"

Çökdürmek[490]: (به زانو ر آوردن) "be zânû der âverden"

Çökmek : (فرو ریختن) "furû rîhten", (ته نشین شدن) "teh nişîn şoden"

Çökük : (به زانو نشسته) "be zânû nişeste", (فر و رفتگی) furû reftegî"

Çöküntü: (رسوب) "rusûb", (ضعف) za'af", (نزولات) "nuzûlât"

Çölmek[491]: (ظرف سفالی دهان گشاد) "zerf-i sifâlî-yi dehân goşâd"

Çömçe: (چمچه) "çemçe"

[480] Gammazlama.
[481] Çoğalmak.
[482] Çoktan.
[483] Çolak.
[484] Beceriksiz, olgunlaşmamış, civciv, *hlk.* III, 1262
[485] Çomak.
[486] Domuz yavrusu, *hlk.* III, 1274
[487] Yassı burun, *hlk.* III, 1275
[488] Şayia, söylenti.
[489] Fırtına, boran.
[490] Çöktürmek.
[491] Çömlek.

Çömelmek: (چمباتمه زدن) "çombâtme zeden", (نشستن) "nişesten"

Çöngelmek[492]: (ضعیف و ناتوان شدن) "ze'îf ve nâ-tevân şoden"

Çönmek[493]: (بر گشتن) "ber geşten", (وارد شدن) "vârid şoden"

Çönük[494]: (بر گشته) ber geşte", (وارونه) "vârûne"

Çözmek: (باز کردن) "bâz kerden", (حل کردن) "hel kerden"

Çözük[495]: (باز شده) "bâz şode", (حل شده) "hel şode"

Çubuġ[496] : (چپق) "çopok", (چوب) "çûb"

Çubuġlaşmaġ[497]: (چپق به چپق دادن) "çopok be çopok dâden", (درد دل کردن) "derd-i dil kerden"

Çuğullanmaġ[498]: (چغلی کردن) "çogolî kerden"

Çulġag[499] : (لفاف) "lifâf", (حفاظ) "hifâz"

Çulġalamaġ[500]: (پوشاندن با پارچه ا ی) "pûşânden bâ pârçeî"

Çürük[501] (ز) "z"

D

Dadandırmaġ[502]: (عادت دادن) "âdet dâden", (چشته خور کردن) "çeşte-hor kerden"

[492] Zayıf ve güçsüz olmak, *hlk.* III, 1288
[493] Dönmek, girmek, *hlk.* III, 1288
[494] Ters dönmüş
[495] Çözülmüş.
[496] Çubuk.
[497] Çubukla birbirine vurmak, dertleşmek.
[498] Gammazlamak, *hlk.* III, 1301
[499] Kılıf.
[500] Kumaş kılıf takmak.
[501] Çarık, *hlk.* III, 1305
[502] Dadandırmak.

Dadanmağ[503]: (عادت کردن) "âdet kerden", (بچیزی چشته حوردن) "be çîzî çeşte horden"

Dadanmış: (عادت کرده) "âdet kerde", (چشته خور) "çeşte-hur"

Dadımlığ[504]: (مقدار اندک در حد چشیدن) "mikdâr-ı endek der hedd-i çeşîden"

Dadıhmağ[505]: (بدمزه شدن) "bed-meze şoden", (طعم طبیعی را از دست دادن) "ta'm-ı tebî'î râ ez dest dâden"

Dağ[506]: (داغ) "dâg"

Dağılmağ[507]: (پراکنده شدن) "perâkende şoden", (داغان شدن) "dâgân şoden"

Dağınığ[508] : (داغان) "dâgân", (درهم برهم) "derhem berhem", (پراکنده) "perâkende"

Dağıtmağ[509]: (پراکنده کردن) "perâkende kerden", (خراب کردن) "herâb kerden"

Dağlamağ[510]: (داغ زدن) "dâg zeden", (داغ کردن) "dâg kerden"

Dalaşgan[511]: (دعوا کن) "de'vâ kon", (خروس جنگ) "horûs cengî"

Dalaşmağ[512]: (دعوا کردن) "de'vâ kerden"

Daldalamağ[513]: (در جای خلوتگیر آوردن) "der cây helvetgîr âverden", (غافلگیر کردن) "gâfilgîr kerden"

[503] Dadanmak.
[504] Tadımlık, *hlk.* IV, 1320
[505] Tadını kaybetmek, tatsızlaşmak, *hlk.* IV, 1320
[506] Kızgın bir demirle vurulan damga, dağ.
[507] Dağılmak.
[508] Dağınık
[509] Dağıtmak.
[510] Dağlamak.
[511] Kavgacı, horoz dövüşü yapan, *hlk.* IV, 1339
[512] Dalaşmak.
[513] Bir şeyi arkasına almak, saklamak, *hlk.* IV, 1341

Daldalanacaġ[514]: (مخفیگاه) "mehfîgâh", (پناهگاه) "penâhgâh", (مامن) "me'men"

Daldalanmaġ[515]: (پناه جستن) "penâh costen", (گذران کردن) "gozeran kerden"

Dalğa[516]: (موج) "movc", (خیزاب) "hîzâb"

Dalğalanmaġ[517]: (موج زدن) "movc zeden"

Dalğalı[518]: (موج دار) "movcdâr", (مرتعش) "murte'iş"

Dalgıc[519]: (غواص) "gevvâs", (آب باز) "âb-bâz"

Dalğın[520]: (غرق در فکر) "gerk der fikr", (در فکر فرو رفتن) "der fikr furû reften"

Dalmaġ[521]: (مستغرق شدن) "mustegrek şoden" (der fikr) (غوطه کردن) "gevte horden"

Damaġ[522]: (سق دهان) "sekk-i dehân", (حال) "hâl"

Damazlıġ[523]: (حیوان یا نبات اصیل و مرغوب برای تکثیر) "heyvân yâ nebât-ı asîl ve mergûb berây-i teksîr"

Damğa[524]: (تمغا) "temgâ",(مهر) muhr", (علامت) "alâmet"

Damğalanmaġ[525]: (داغ خوردن) "dâg horden", (لکه دار شدن) "lekedâr şoden"

Dana: (گوساله میان یک تا دو سال) "gûsâle miyân-ı yek tâ dû sâl"

[514] Saklanmaya yarayan yer, sığınak, korunak.
[515] Sığınmak, çekilmek.
[516] Dalga.
[517] Dalgalanmak.
[518] Dalgalı.
[519] Dalgıç.
[520] Dalgın.
[521] Dalmak.
[522] Damak.
[523] Damızlık, *hlk.* IV, 1350
[524] Damga.
[525] Damgalanmak.

Dane (ز) "z"

Dangaz[526]: (حرف ناشنو) "herf ne-şinev", (کله شق) "kelle şek"

Danışdırmag[527]: (بحرف آوردن) "be herf âverden", (بازجویی) "bâz-cûyî"

Danışıg[528]: (صحبت) "sohbet", (مذاکره) muzâkere"

Danışmag[529]: (صحبت کردن) "sohbet kerden", (حرف زدن) "herf zeden"

Danma[530]: (انکار) "inkâr", (حاشا) "hâşâ"

Danmag[531]: (حاشا کردن) "hâşâ kerden", (انکار کردن) "inkâr kerden"

Daralmag[532]: (تنگ شدن) "teng şoden"

Daraşlıg[533]: (بسیار تنگ و باریک) "bisyâr teng û bârîk"

Daraşmag[534]: (چیزی حمله ور شدن) "be çîzî hemlever şoden", (دور چیزی جمع شدن) "dovr-i çîzî cem-i şoden"

Darga[535] : (داروغه) "dâruge", (گزمه) "gezme", (شبگرد) "şebgerd"

Darılmag[536]: (دلتنگ شدن) "dilteng şoden", (حوصله سر رفتن) "hevsele ser reften"

Darılmag[537]: (حوصله اش سر رفتن) "hevsele-eş ser reften", (دلتنگی پیدا کردن) "diltengî peydâ kerden"

Darıskal[538]: (بسیار تنگ و باریک) "bisyâr teng û bârîk"

[526] Kaba, laf dinlemeyen. *hlk.* IV, 1359

[527] Konuşturmak, soruşturmak.

[528] Sohbet, konuşma, *hlk.* IV, 1361

[529] Konuşmak, sohbet etmek.

[530] İnkâr etme.

[531] İnkâr etmek, *hlk.* IV, 1363

[532] Daralmak.

[533] Çok dar ve ince (yer), *hlk.* IV, 1367

[534] Bir şeye saldırmak, bir şeyin etrafında toplanmak.

[535] Gece bekçisi.

[536] Sıkılmak, daralmak, *hlk.* IV, 1371

[537] Darılmak.

[538] Çok dar ve ince.

Dartınmaġ[539]: (خود را از چیزی رها ساختن) "hod râ ez çîzî rehâ sâhten", (تقلا کردن) "tekellâ kerden"

Dartışdırmaġ[540]: (کلنجار رفتن) "kelencâr reften", (مشاجره کردن) "muşâcere kerden"

Dartmaġ[541]: (آرد کردن) "ârd kerden", (خرد کردن) "hord kerden", (وزن کردن) "vezn kerden"

Daşġın[542]: (طغیان کرده) "togyân kerde", (سر ریز شده) "ser rîz şode"

Daşımaġ[543]: (با خود حمل کردن) "bâ hod heml kerden"

Daşınmaġ[544]: (گوچ کردن) "kûç kerden", (جا بجا شدن یا اسباب کشی) "câ becâ şoden yâ esbâb-keşî"

Daşırtmaġ[545]: (لبریز کردن) "lebrîz kerden", (سرشار کردن) "serşâr kerden"

Daşlamaġ[546]: (سنگ باران کردن) "seng bârân kerden", (هجو کردن) "hicv kerden"

Daşlanmaġ[547]: (از جا جستن) "ez câ cesten", (شتک کردن) "şetek kerden" (âb)

Daşmaġ[548]: (سر رفتن) "ser reften", (لبریز شدن) "lebrîz şoden"

Davranmaġ[549]: (رفتار کردن) "reftâr kerden"

Dayamaġ[550]: (تکیه دادن) "tekye dâden"

[539] Kendini bir şeyden kurtarmak, çabalamak, *hlk.* IV, 1373
[540] Tartıştırmak.
[541] Tartmak, üğütmek, ufalamak, *hlk.* IV, 1374
[542] Taşkın.
[543] Taşımak, *hlk.* IV, 1376
[544] Taşınmak.
[545] Taşırmak.
[546] Taşlamak.
[547] Yerinden oynamak, sızmak (su).
[548] Taşmak.
[549] Davranmak.
[550] Dayamak.

Dayaz[551]: (کم عمق) "kem umk"

Debermek[552]: (از جا تکان دادن) "ez câ tekân dâden"

Dec[553]: (وسیله ای برای نشانه گذاریی غله و خرمن) "vesîle-i berây-i nişâne gozârî-yi gelle ve hermen"

Decel[554]: (بازیگوش) "bâzîgûş", (شیطان) "şiytân", (پر جنب و جوش)" por conb û cûş"

Dedirmek: (وادار بصحبت کردن) "vâdâr be sohbet kerden"

Deliğanlı[555]: (جوان نو رسته) "cevân-ı nov-reste", (جسور) "cesûr"

Denelemek[556]: (دانه خوردن) "dâne horden", (دانه چیدن) "dâne çîden"

Deşilmek: (سر باز کردن کورک یا دمل) "ser bâz kerden-i kurek yâ domel"

Deşmek: (باز کردن سر زخم) "bâz kerden-i ser-i zehm", (نیشتر زدن) "nîşter zeden"

Devirmek: (زیر و رو کردن) "zîr û rû kerden", (واژگون کردن) "vâjgûn kerden"

Devrilmek: (زیر و رو شدن) "zîr û rû şoden", (واژگون شدن) "vâjgûn şoden"

Deyenek[557]: (چماق) "çomâk", (چوب دست) "çûb-i dest"

Deyinmek[558]: (غر غر کردن) "gor gor kerden"

Deyişdirmek[559]: (عوض کردن) "evez kerden", (تغییر دادن) "tegyîr dâden"

Deyişmek[560]: (مباحثه) "mubâhese", (مشاجره) "muşâcere"

[551] Sığ.

[552] Yerinden oynamak, deprenmek, *hlk.* IV, 1393

[553] Bir yere toplanmış tahıla dokunulmaması için tahta vs. ile işaret koymak.

[554] Yaramaz, hareketli, ele avuca sığmaz.

[555] Delikanlı.

[556] Kuşların tane toplaması, tane yemesi.

[557] Değnek, *hlk.* IV, 1400

[558] Şikâyetlenmek, söylenmek.

[559] Değiştirmek.

[560] Tartışmak, dalaşmak

Dığ[561]: (بیماری سل ریوی) "bîmârî-yi sil-i rîvî"

Dığırlanmağ[562]: (غل خوردن) "gıl horden"

Dığırlatmağ[563]: (غل دادن) "gıl dâden"

Dığlamağ[564] : (دق کردن) "dık kerden"

Dığlatmağ[565]: (به بیماریی سل مبتلا کردن) "be bîmârî-yi sil mubtelâ kerden", (موجب دق شدن) mucib-i dık şoden"

Dılgır[566]: (آدم سبک آواره ی بدرد نخور) "âdem-i sebok-i âvâre-i be derd ne-hor", (مو ریخته) "mû-rîhte"

Dıngıldamağ[567]: (صدا کردن) "sedâ kerden (nâkûs), (صدای استقاق با فلز) "sedâ-yı istikâk bâ fîliz"

Dırmaşmağ[568]: (بالا رفتن با دست و پا) "bâlâ reften bâ dest û pâ"

Dibek: (هاون سنگی یا چوبی بزرگ برای کوبیدن گوشت) "hâven-i sengî yâ çûbî-yi bozorg berây-i kûbîden gûşt"

Didişmek: (همدیگر را چنگ انداختن) "hem-dîger râ çeng endâhten"

Didmek[569]: (حلاجی کردن با دست) "hellâcî kerden bâ dest", (پاره پاره کردن) "pâre pâre kerden" [atmak: (حلاجی) "hellâcî"]

Dikletmek[570]: (راست ایستادن) "râst îstâden", (بحال امود در آوردن) "be hâl-i emûd der âverden"

[561] Verem hastalığı.
[562] Yuvarlanmak.
[563] Yuvarlatmak.
[564] Verem olmak.
[565] Verem etmek.
[566] Boş, avare, tüyleri dökülmüş.
[567] Tıngırdamak, *hlk.* IV, 1464
[568] Tırmanmak.
[569] Ditmek.
[570] Dikleştirmek.

Diksinmek[571]: (بیهوا از چیزی ناراحت شدن) "bîhevâ ez çîzî nâ-râhet şoden", (عکس العمل آنی) "eksu'l-emel-i ânî"

Dilemek: (آرزو کردن) "ârzû kerden", (خواهش کردن) "hâhiş kerden"

Dilenmek: (گدایی کردن) "gedâyî kerden", (استغاثه کردن) "istigâse kerden"

Dillendirmek: (بحرف آوردن) "be herf âverden"

Dilmanc[572]: (مترجم) "mutercim", (دیلماج) "dîlmâc"

Dimağ (ز) "z"

Dimdiklemek[573]: (منقار زدن) "minkâr zeden", "nûk zeden"

Dincelmek[574]: (استتاحت کردن) "istitâhet kerden"

Dindirmek[575]: (بصحبت گرفتن) "be sohbet giriften"

Dinlemek: (گوش دادن) "gûş dâden", (استماع) "istimâ" [eşitmek: (شنیدن) "şenîden"]

Dinmek[576] : (حرف زدن) "herf zeden", (چیزی گفتن) "çîzî goften" [Danışmağ: (حرف زدن) "herf zeden", (سخن گفتن) "suhen goften"]

Dirçelmek[577]: (شکوفته شدن) "şokûfâ şoden", (سر فرا فراشتن) "ser ferâ ferâşten"

Diremek: (سینه سپر کردن) sîne siper kerden", (زل زدن) "zol zeden", (تکیه کردن) "tekye kerden"

Direnmek: (پایداری کردن) "pâydârî kerden", (مقاومت) "mukâvemet"

Dirseklenmek[578]: (به آرنج تکیه دادن) "be ârenc tekye dâden"

[571] Tiksinmek, *hlk.* Iv, 1490
[572] Mütercim, tercüman.
[573] Gagalamak.
[574] Dinlenmek.
[575] Lafa tutmak.
[576] Konuşmak, *hlk.* IV, 1509
[577] Dinçleşmek.
[578] Dirseği üzerine yaslanmak.

Dişleme[579]: (چای تلخ) "çây-i telh", (دیشلمه) "dîşleme", (کند پهلو) kend-pehlû"

Dodağlaşmağ[580]: (لب بر لب نهادن) "leb ber leb nehâden", (همدیگر را بوسیدن) "hemdîger râ bûsîden"

Doğanağ[581]: (حلقه یا دو شاخه ی که برای گره زدن دو سر طناب بکار می رود) "helke yâ dû şâhe-î ki berây-i girih zeden-i du ser tenâb be kâr mî reved"

Doğmağ[582]: (متولد شدن) "mutevellid şoden", (بوجود آمدن) "be vucûd âmeden"

Doğram[583]: (ریز ریز) "rîz rîz", (خرد شده) "hord şode"

Doğramac[584]: (نان خرد شده در ماست یا دوغ) "nân-ı hord şode der mâst yâ dûğ"

Doğramağ[585]: (قیمه قیمه کردن) "kıyme kıyme kerden"

Doğrayıcı[586]: (آلت برنده ی قیمه) "âlet-i berende-i kıyme"

Doğrulmağ[587]: (درست شدن) "durust şoden"

Doğuluş[588]: (تولد) "tevellud", (ظهور) "zuhûr"

Dolağ[589]: (مچ پیچ) "moç-pîç"

Dolama: (عقربک انگشتان) "ekrebek-i engoştân", (پیچ در پیچ) "pîç der pîç"

Dolanbac[590]: (پر پیچ و خم) "por pîç û hem", (مارپیچ) "mâr-pîç"

[579] Kıtlama, içilen çay.

[580] Dudak dudağa öpüşmek.

[581] Sicimi, urganı birbirine bağlamak için onların başına takılan çatal ağaç; urgan halkası, *hlk.* IV, 1536

[582] Doğmak.

[583] Doğranmış, parça, tutam, *hlk.* IV, 1537

[584] Yoğurda veya ayrana doğranmış ekmek, *hlk.* IV, 1537

[585] Doğramak.

[586] Kıyma makinesi.

[587] Doğru olmak.

[588] Doğuş.

[589] Bacağa sarmak için yünden vs.den dokunan sargı veya kumaş parçası.

[590] Dolambaç.

Dolanış[591]: (شرایط زیست) "şerâyit-i zîst", (معاش) "me'âş"

Dolay[592]: (راه باریکه) "râh-i bârîke", (کوره راه) "kûre-râh"

Dolma: (دلمه) "dolme"

Doluhsunmaġ[593]: (حالت گریه بخود گرفتن) "hâlet-i girye be hod giriften"

Doluşmaġ[594]: (داخل شدن با ازدحام) "dâhil şoden bâ izdihâm", (ازدحام کردن) "izdihâm kerden"

Dombalmaġ[595]: (خم شدن بوضع سجده) "hem şoden be vez-i secde"

Donġar[596]: (گوژ) "gûj" (poşt)

Donmaġ[597]: (یخ بستن) "yeh besten", (سفت شدن) "sift şoden"

Donuhmaġ[598]: (مات بردن) "mât borden", (ساکت ایستادن) "sâkit îstâden"

Dovga[599]: (آش دوغ که در آن سبزی و برنج بریزند) "âş-ı dûg ki der ân sebzî ve birinc be rîzend"

Döl : (نسل) "nesl", (تخم) "tohm", (نژاد) "nejâd"

Dözmek[600]: (تحمل کردن) "tehemmul kerden"

Dözülmez: (تحمل ناپذیر) "tehemmul nâ-pezîr"

Duracaġ[601]: (توقفگاه) "tevekkufgâh", (لنگرگاه) "lengergâh"

Durgu[602]: (علامت توقف) "alâmet-i tevekkuf", (مکث) "meks" (nokte, vîrgûl)

[591] Hayat şartları, geçim.
[592] Dar yol, çığır, *hlk.* IV, 1545
[593] Dolukmak.
[594] Doluşmak.
[595] Domalmak, *hlk.* IV, 1551
[596] Kambur.
[597] Donmak.
[598] Donuklaşmak.
[599] Ayran, bazı yeşil sebzeler ve pirinçle pişirilen bir çorba
[600] Tahammül etmek.
[601] Durak, iskele.
[602] Durma, durma işareti.

Durguzmaġ[603]: (بلند کردن با تحریک) "bulend kerden bâ tehrîk" (ne'ûz) [Kaldırmaġ: (بلند کردن چیزی) "bulend kerden-i çîzî"]

Durmadan: (بی وقفه) "bî-vekfe", (مدام) "mudâm"

Durna[604] : (درنا) "durnâ"

Duruhmaġ[605]: (مکث کردن) "meks kerden", (بفکر رفتن) "be fikr reften"

Durum: (وضع) "vez'", (دوام) "devâm"

Duruş: (طرز استادن) "terz-i îstâden", (ژست) "jest", (وقار) "vekâr"

Duruşmaġ[606]: (رو در رو شدن) "rû der rû şoden", (مجادله)"mucâdele"

Duvaġ[607]: (روبند عروس) "rûbend-i arûs", (نقاب) "nikâb"

Duygu: (حس) "his", (احساس) "ihsâs"

Duymaġ[608]: (حس کردن) "his kerden", (احساس کردن) "ihsâs kerden"

Duyulmaz: (غیر قابل احساس) "geyr-i kâbil-i ihsâs"

Duzlanmaġ[609]: (نمک سود کردن) "nemek sûd kerden", (حرکت جلف در آوردن) "herekât-ı cilf der âverden"

Düçar (ز) "z"

Düdullu[610]: (وعده ی بیجا) "va'de-i bîcâ", (سر دوانی) "ser -devânî"

Düyme[611](ز) "z": (دگمه) "dogme"

Dümük[612]: (مشغولیت) "meşgûliyet", (چیزی برای سرگرمی) "çîzî berây-i sergermî"

[603] Kaldırmak, ayağa kaldırmak.
[604] Turna, *hlk.* IV, 1606
[605] Duraklamak, düşünceye dalmak, *hlk.* IV, 1607
[606] Karşı karşıya gelmek.
[607] Duvak.
[608] Duymak.
[609] Tuzlanmak, sulu hareketler yapmak.
[610] Yersiz vaad, baştan savma, *hlk.* IV, 1618
[611] Düğme.
[612] Meşgale, meşguliyet, *hlk.* IV, 1630

Dürd[613] : (درد) "durd (ez tûrtâ)

Dürmek[614]: ((لقمه ی درشت دور هم پیچیده "lokme-i doroşt dovr-i hem pîçîde"

Dürtmek: (زورچپان کردن) "zurçepân kerden", (سیخ زدن) "sîh zeden"

Dürtülmek[615]: (بزور و فشار وارد شدن) "be zûr ve fişâr vârid şoden"

Düşerge[616]: (اکامتگاه موقتی) "ikâmetgâh-ı muvekketî", (اوردوگاه) "ordû-gâh"

Düşük : (سقط شده) "sikt şode", (پلشت) "pilişt"

Düşünce: (فکر) "fikr", (فهم) "fehm", (شعور) "şu'ûr"

Düşünüş: (تفکر) "tefekkur", (ادراک) "idrâk"

Düşünüşmek[617]: (مانوس شدن) "me'nus şoden", (بخود اندیشیدن) "bâ hod endîşîden"

Düşürmek: (سقط کردن) "sikt kerden", (پاین آوردن) "pâyîn âverden"

Düye[618]: (ماده گاو جوان که هنوز نزایده) "mâde gâv-ı cevân ki henûz ne-zâyîde"

Düyürd[619] : (نوع پارچه یا روسری ریزنقش) "nev'î pârçe yâ rûserî-yi rîz nekş"

Düzdürmek[620]: (به حروف چینی دادن) "be hurûf-çînî dâden", (وادار بچیدن کردن) "vâdâr be çîden kerden"

Düzelişmek[621]: (سازش کردن) "sâziş kerden"

[613] Tortu.
[614] Dürüm.
[615] Sokulmak, zorla girmek.
[616] Geçici barınak, kamp.
[617] Alışmak, düşünceye dalmak.
[618] Düve.
[619] Üzerinde küçük düğümler ve toz gibi noktalar halinde nakışlar olan çarşaf.
[620] Dizdirmek.
[621] Birbiri ile anlaşmak, uyuşmak.

E

Ebe : (مادر بزرگ) "mâder-i bozorg, (ماما) "mâmâ"

Ecerli[622] : (تازه) "tâze", (آهاردار) "âhârdâr", (مصرف نشده) "mesref ne-şode"

Efel[623] : (شل و ول) "şel ve vel", (بی دست و پا) "bî-dest û pâ", (از کار افتاده) "ez kâr uftâde"

Eğlence[624] : (سر گرمی) "ser-germî", (تفریح) "tefrîh"

Eğleşmek[625] : (نشستن با احترام) "nişesten bâ ihtirâm"

Ekecbani[626] : (حاضر جواب) "hâzır -cevâb", (خود بزرگ نما) "hod bozorg-nümâ"

Ekilmek[627] : (جیم شدن) "cîm şoden", (در رفتن) "der reften", (کاشته شدن) "kâşte şoden", (تخم پاشیده شدن) "tohm pâşîde şoden"

Ekmek[628] : (دک کردن) "dek kerden", (از سر باز کردن) "ez ser bâz kerden"

El : (ایل) îl, (عشیره) "aşîre"

Elât[629] : (ایلات) "îlât"

Elçi[630] : (سفیر) "sefîr"

Elek :(ز) "z"

Elenge[631] : (استخوان خشکیده) "ustuhvân-ı hoşkîde"

Ellemek[632] : "dest-mâlî kerden", (با دست ورز دادن) "bâ dest verz dâden"

[622] Yeni, hiç giyilmemiş, kullanılmamış.
[623] Bir iş yapamayan, hiçbir şey beceremeyen, adalet içinde olan, kötürüm.
[624] Eğlence.
[625] Eğleşmek.
[626] Hazır cevap, kendini büyük gösteren.
[627] Gözden kaybolmak, tohum saçılmak.
[628] Başından savmak.
[629] Bir yurtta, bir yerde yaşayan topluluk, halk, evler.
[630] Elçi.
[631] Kuru kemik, *hlk.* V, 1711
[632] Ovmak, masaj yapmak.

Elleşdirmek[633] : (انگولک کردن) "engûlek kerden, (ور رفتن) "ver reften"

Elleşmek[634]: (تلاش کردن) "telâş kerden, (درگیر شدن) "dergîr şoden"

Elov : (ز) "z"

Emcek[635] : (نوک پستان) "nûk-i pistân"

Emek : (سعی) "sa'î", (زحمت) "zehmet"

Emgek[636] : (فرق سر) "ferk-i ser ", (ملاج) "melâc"

Emişdirmek[637] : (شیر دادن از طرف پستان) "şîr dâden ez teref-i pistân"

Emizdirmek[638] : (شیر دادن از طریق پستان و پستانک) "şîr dâden ez tarîk-i pistân ve pistânek"

Emlik[639] : (گوسفند یا بزی که تازه علف می خورد) "Gûsfend yâ bozî ki tâze alef mî hored"

Emzen[640] : (ضعیف) "ze'îf", (بچه ی شیر نخور) "beççe-i şîr ne-hor", (کودن) "koden"

Endermek[641] : (یک دفعه ریختن) "yek def'e rîhten" (mâyi'ât)

Engi[642] : (چانه لق) "çânelek", (پرگو) "por-gû"

Eprimek[643] : (پلاسیده و پیر شدن) "pelâsîde ve pîr şoden" (çürümek: (پوسیدن) pûsîden, solmağ: (پلاسیدن گل و غیره) "pelâsîden gol ve giyrihi

Erdem : (لیاقت) "liyâkat", (فضیلت) "fazîlet", (هنر) "huner"

[633] Gıdıklamak, el ile yoklamak

[634] Gayret etmek, zahmete girmek.

[635] Meme ucu.

[636] Kafanın ön ve arka kısmı, bıngıldak.

[637] Emzirmek, kuzuları annelerini Emzirmek için bırakmak.

[638] Meme veya biberon ile süt vermek.

[639] Henüz ot yemeye başlamış ve aynı zamanda annesinin sütünü emen kuzu, keçi yavrusu, *hlk.* V, 1739

[640] Zayıf, süt içmeyen çocuk, anlayışı kıt.

[641] Sıvı veya serpilen şeyleri kaptan vs.den birden bire dökmek, tamamen boşaltmak.

[642] Geveze, *hlk.* V, 1754

[643] Solmak, yaşlanmak, çürümek, *hlk.* V, 1763

Eremik[644] : (بیفایده) bî-fâîde", (نازا) "nâzâ", (عقیم) "akîm"

Eren : (جوانمرد) "cevânmerd", (جنگاور) "cengâver", (اولیا) "evliyâ", (پری دریایی) "perî-yi deryâyî"

Ergen : (جوان دم بخت) "cevân-ı dem-baht", (بسن بلوغ رسیده) "be-sinn-i bulûg resîde"

Ergin[645]: (مایع) "mâyi", (مذاب) "mozâb"

Erincek[646] : (کاهل) "kâhil", (تنبل از زیر کار در رو) "tenbel ez zîr-i kâr der-rov"

Erinmek[647] : (تنبلی کردن) "tenbelî kerden", (خجالت کشیدن) "hecâlet keşîden", (لاغر شدن) "lâger şoden", (بحال مایع در آمدن) "be-hâl-i mâyi der âmeden"

Erinti[648] : (آنچه از ذوب فلز حاصل شده باشد) "ânçe ez zûb-i filiz hâsıl şode bâşed"

Erişmek : (سر بسر گذاشتن) "ser be-ser gozâşten", (پا پیچ شدن) "pâ pîç şoden"

Eritmek : (ذوب کردن) "zevb kerden"

Erk[649] : (پشت گرمی) "poşt-germî", (توقع) "tevekku"

Erken: (زود)"zûd", (ez nezer-i vekt, mânend-i subh-i zûd), tez: (زود) "zûd" (ez nezer-i fevriyyet ve sur'et"

Erköyün[650]: (ناز پرورده) "nâz-perverde", (عزیز بیجهت) "azîz-i bîcihet", (لوس) "lûs"

[644] Faydasız, kısır, doğurmayan, *hlk.* V, 1766

[645] Eriyip sıvı haline gelmiş, eritilmiş.

[646] Tembel, üşenen, çalışmaya yanaşmayan, *hlk.* V, 1770

[647] Üşenmek, utanmak, zayıflamak, sıvı halini almak.

[648] İki veya birkaç metal veya başka cisimlerin eritilmesi ve karıştırılması neticesinde elde edilen madde, karışım, *hlk.* V, 1771

[649] Yakın ilgi, beklenti, *hlk.* V, 1773

[650] Şımarık.

Erlik[651] : (دختر دم بخت) dohter-i dem-baht"

Erov[652] : (پس مانده ی آب صابون) "pes mânde-i âb-ı sâbûn", (چرکاب صابون) "çirkâb-ı sâbûn"

Ersin[653] : (کاردک خمیر) "kârdek-i hemîr", (میله ی آهنی نوک پهن برای تمیز کردن تنور و غیره) "mîle-i âhenî-i nûk-i pehn berây-i temîz kerden-i tenûr ve giyrihi

Eski : (کهنه ی بچه) "kohne-i beççe", (لباس کهنه) "libâs-ı kohne"

Eskilmek[654] : (کوچک شدن) "kûçek şoden", (کم آمدن) "kem âmeden", (کاسته شدن) "kâste şoden"

Eskimek : (کهنه شدن) "kohne şoden", (قدیمی شدن) "kadîmî şoden"

Esmece[655] : (رعشه) "ra'şe", (تب لرز) teb-i lerz"

Esmer : (گندمگون) "gendom-gûn"

Esneme : (خمیازه) "hemyâze", (دهندره) "dehen-derre"

Esnemek : (خمیازه کشیدن) "hemyâze keşîden"

Esrik : (چاق شده) "çâk şode", (پرواری) "pervârî", (مست) "mest"

Esrimek : (کف بدهن آوردن) "kef be-dehen âverden", (مست شدن) "mest şoden"

Esrinmek[656] : (پر خروش شدن) "por hurûş şoden"

Eşelemek : (کاویدن) "kâvîden", (کندن) "kenden" (morg ve giyrihi)

Eşelenmek : (پنجه کشیدن) "pence keşîden-i morg ber hâk berây-i kâvîden-i dâne", (مشغول کند و کاو شدن) "meşgûl-i kend û kâv şoden"

Eşenek[657] : (جائکه مرغ پنچه کشیده و گود کرده) "câyî ki morg pence keşîde ve gûd kerde", (جای در هم ریخته) "cây-i derhem rîhte"

[651] Evlilik çağına gelmiş kız, *hlk.* V, 1775

[652] Pis su, yıkanmış çamaşır suyu.

[653] Hamur küreği, *hlk.* V, 1776

[654] Eksilmek.

[655] Titreme, titreme ateşi.

[656] Coşmak, gürlemek.

[657] Tavuğun eşelendiği yer, *hlk.* V, 1790

Eşilmek: (تاب خوردن) "tâb horden", (پیچ خوردن) "pîç horden", (گود شدن) "gûd şoden"

Eşmek : (کاویدن) "kâvîden, (کندن) "kenden", (بافتن) bâften", (تاب دادن) tâb dâden (sebîl)

Etene[658]: (کیسه جنین) "kîse-i cenîn, (جوجه ی پر در نیاورده) "cûce-i per der ne-y-âverde", (لندوک) "lendûk"

Etmeten[659] : (پرنده ی پر در نیاورده) "perende-i per ne-y-âverde"

Etöv[660] : (ورم طحال) "verem-i tehâl"

Evlenmek : (ازدواج) "izdivâc", (زن گرفتن) "zen giriften"

Eyin[661] : (کواره) "kevâre", (بدن) "beden", (قامت) "kâmet"

Ezdirmek[662] : (له کردن) "lih kerden", (لوس کردن) "lûs kerden"

Ezgil[663] (ز) "z"

Ezmek (له کردن) "lih kerden", (مچاله کردن) "moçâle kerden", (پایمال کردن) "pâymâl kerden"

G

Ġab[664] : (ظرف) "zerf", çâçûbe-yi eks"

Ġabaġlamaġ[665]: (سبقت جستن "sibket costen", (پیشدستی کردن) "pîşdestî kerden"

Ġabalaşmaġ[666]: (خشن شدن) "heşin şoden", (از ظرافت افتادن) "ez zerâfet uftâden"

[658] Cenin torbası, tüylenmemiş civciv, *hlk.* V, 1797
[659] Tüylenmemiş kuş.
[660] Dalak şişmesi.
[661] Endam, boy, vücut, *hlk.* IV, 1672
[662] Ezdirmek, şımartmak.
[663] Muşmula, *hlk.* V, 1829
[664] Kap, resim çerçevesi.
[665] Geçmek, gidilecek bir yere başkalarından önce varmak, onları geçmek.
[666] Kabalaşmak.

Ġablama[667] : (قابلمه) "kâbleme"

Ġablamaġ[668] : (جا کردن) "câ kerden", (چپاندن) "çepânden"

Ġaç[669] (ز) "z" : (قاچ) kâç

Ġaçaġ[670]: (قاچاق) "kâçâk"

Ġaçaġçı[671] : (قاچاقچی) "kâçâkçî"

Ġaçırtmaġ[672] : (فراری دادن) "firârî dâden"

Ġaġ[673] (ز) "z" : (خشکه ی میوه) "hoşke-i miyve"

Ġaġġıldamaġ[674] : (کهکهه زدن) "kehkehe zeden", (قد قد کردن) "kod kod kerden"

Ġahmaġ[675] : (سر کوفت زدن) "ser kûft zeden"

Ġalaġlamaġ[676] : (انباشته کردن) "enbâşte kerden" (تل کردن) "tel kerden"

Ġalamaġ[677] : (روی هم انباشتن) "rûyhem enbâşten", "ocâk durust kerden"

Ġalhışmaġ[678]: (قیام کردن) "kıyâm kerden", (عصیان کردن) "isyân kerden"

Ġalpaġ[679]: (قالپاق) "kâlpâk", (درپوش) "derpûş", (کولاه) "kulâh"

Ġaltaġ[680] : (قسمت چوبی زین) "kısmet-i çûbî-yi zîn", (آدم حقه باز و پشت هم انداز) "âdem-i hokkabâz ve poşt-i hem endâz"

[667] Küçük tencere, kazan.
[668] Kaplamak.
[669] Araziyi sulamak için açılan ark.
[670] Kaçak.
[671] Kaçakçı.
[672] Kaçırtmak.
[673] Kak, meyve kurusu.
[674] Kahkaha atmak, gıdaklamak (tavuklar, kuşlar).
[675] Kakmak.
[676] Kümelemek, üst üste toplamak.
[677] Kümelemek, ocağa odun doldurup yakmak.
[678] Kalkışmak, ayaklanmak.
[679] Kalpak.
[680] Binek hayvanlarının üzerine oturmak, için eyerin, tahta kısmı. Hokkabaz, düzenbaz.

Ġamarlamaġ[681] : (قاپیدن) "kâpîden", (ربودن) "rubûden"

Ġamaşmaġ[682] : (خیره شدن چشم در اثر نور و غیره) "hiyre şoden çeşm der eser-i nûr ve giyrihi", (کهنه شدن دندان در اثر خوردن میوه ی نارس) "kuhne şoden-i dendân der eser-i horden-i miyve-i nâ-res"

Ġamcı[683] : (شلاق) "şellâk", (تازیانه) "tâziyâne", (قمچی) "kemçî"

Ġamçılamaġ[684]: (شلاق زدن) "şellâk zeden"

Ġanadlanmaġ[685]: (بال و پر در آوردن) "bâl û per der âverden"

Ġancıġ[686] : (ماده) "mâde" (elâg)

Ġançır[687]: (خون مردگی) "hûnmordegî", (کبودی) "kebûdî"

Ġapan[688]: (قپان)" kepân"

Ġapaz[689] : (تو سری) "tû-serî"

Ġapışdırmaġ[690]: (از همدیگر قاپیدن) "ez hem-dîger kâpîden"

Ġaplamaġ[691] : (احاطه کردن)"ihâte kerden", (پوشاندن) "pûşânden"

Ġapmaġ[692] : (گاز گرفتن سگ) "gâz giriften-i seg", (قاپیدن) "kâpîden"

Ġapu[693] (ز) "z" : (در) "der"

Ġarabaş[694] : (مستخدم زن) "mustehdem-i zen"

[681] Kapıp almak, çalmak.
[682] Kamaşmak.
[683] Kamçı.
[684] Kamçılamak.
[685] Kanatlanmak.
[686] Kancık.
[687] Kan pıhtısı, deride oluşan morluk.
[688] Kapan.
[689] El ayası ile başa vurulan darbe, *hlk.* VIII, 2631
[690] Kapıştırmak.
[691] Kaplamak.
[692] Kapmak.
[693] Kapı.
[694] Hizmetçi kadın.

Ġaralamaġ[695] : (خط خطی کردن) "het hettî kerden", (سیاه کردن با خط) "siyâh kerden bâ het" [Ġaraltmaġ : (سیاه کردن) "siyâh kerden "

Ġaraltı[696] : (سیاهی از دور) "siyâhî ez dûr", (سایه) "sâye", (شبه) "şebeh"

Ġarasuran[697] : (ژاندارم) "jândârm"

Ġaravul[698] : (قراول) "kerâvul"

Ġarġara[699] : (قرقره) "korkoru"

Ġarġavul[700] (ز)"z"

Ġargımaġ[701] (نفرین کردن) "nifrîn kerden", (لعنت کردن) "le'net kerden"

Ġarıhmaġ[702]: (عجله کردن) "ecele kerden", (دست و پا گم کردن) "dest û pâ gom kerden"

Ġarıhmaġ-Ġırıhmaġ[703] : (منحرف شدن) munherif şoden", (دست و پا گم کردن) "dest û pâ gom kerden"

Ġarıldamaġ[704] : (قار قار کردن) "kâr kâr kerden"

Ġarımaġ[705] : (پیر شدن زن) "pîr şoden-i zen"

Ġarışdırmaġ[706]: (مخلوط کردن) "mehlût kerden", (بهم زدن بعمد و با شعور) "be-hem zeden be emd ve bâ şu'ûr"

Ġarışıġ[707] : (مخلوط) "mehlût", (درهم برهم) "derhem berhem"

[695] Karalamak.
[696] Karaltı.
[697] Jandarma.
[698] Bekçi.
[699] Gargara.
[700] Sülün.
[701] Beddua etmek, lanet etmek.
[702] Şaşırmak, kendini kaybetmek.
[703] Sapmak, sapıtmak.
[704] Gar gar etmek, karga sesi çıkarmak.
[705] İhtiyarlamak.
[706] Karıştırmak.
[707] Karışık.

Ġarpışmaġ[708] : (بهم افتادن جانوران) "be-hem uftâden-i cânverân"

Ġarsımaġ[709] : (سوزاندن) "sûzânden" (be tovr-i sethî)

Ġarşılamaġ[710]: (استقبال کردن) "istikbâl kerden"

Ġarşılaşmaġ[711] : (رو برو و مواجه شدن) "rû-be –rû ve muvâcih şoden"

Ġarşılığlı[712]: (دو جانبه) "dû cânibe", (متقابل) "mutekâbil"

Ġart[713] : (پیر و چاروکیده) "pîr ve çurûkîde"

Ġaşeng[714] : (قشنگ) "keşeng"

Ġaşġa[715] : (پیشانی سفید) "pîşânî-yi sifîd (der esb ve giyrihi)

Ġaşıġ[716] : (قاشق) "kâşok"

Ġaşımaġ[717] : (تراشیدن با قاشق یا کارد) "terâşîden bâ kâşok yâ kâred", (خاراندن) "hârânden"

Ġaşov[718] : (قشو) "keşo", (تیمار) "tîmâr"

Ġaşovlamaġ[719]: (قشو کشیدن) "keşo keşîden", (تیمار کردن) "tîmâr kerden"

Ġatar[720]: (قطار) "ketâr"

Ġatı[721] (ز) "z"

[708] Kavgaya tutuşmak, kapışmak.
[709] Ateşte hafifçe yakmak.
[710] Karşılamak.
[711] Karşılaşmak.
[712] Karşılıklı.
[713] Kart.
[714] Güzel.
[715] Genelde hayvanların, özellikle at, inek, öküz gibi hayvanların alnındaki beyaz benek, *hlk.* VIII, 2680
[716] Kaşık.
[717] Kaşımak.
[718] Kaşağı.
[719] Kaşağılamak.
[720] Tren.
[721] Katı.

Ġatıġ[722] (ز) "z"

Ġatılaşdırmaġ[723] : (غلیظ کردن) "gelîz kerden"

Ġatılaşmaġ[724] : (غلیظ شدن) "gelîz şoden", (خشن شدن) "heşin şoden"

Ġatılmaġ : (آمیخته شدن) "âmîhte şoden", (پیوستن) "piyvesten"

Ġatır : (قاطر) "kâtır"

Ġatışdırmaġ[725] : (مخلوط شدن) "mehlût şoden", (بهم زدن) "be-hem zeden"

Ġatışmaġ[726] : (مخلوط شدن) "mehlût şoden", (قاطی شدن) "kâtî şoden"

Ġatlamaġ[727] : (تا کردن) "tâ kerden"

Ġatlanmaġ[728]: (تا شدن) "tâ şoden", (تاقت آوردن) "tâket âverden"

Ġavramaġ[729] : (درک کردن) "derk kerden"

Ġayıġ[730] : (قایق) "kâyik"

Ġayın[731]: (برادر زن یا شوهر) "berâder-i zen yâ şovher"

Ġaymaġ[732] : (قیماق) "kiymâk", (سر شیر) "ser-i şîr"

Ġaynaġlamaġ[733]: (لحیم کردن) "lehîm kerden", (بچنگ گرفتن) "be çeng giriften"

Ġaysaġ[734] : (رویه ی خشکیده خمیر) "rûye-i hoşkîde-i hemîr"

[722] Katık.
[723] Katılaştırmak.
[724] Katılaşmak.
[725] Katıştırmak.
[726] Katışmak.
[727] Katlamak.
[728] Katlanmak.
[729] Kavramak.
[730] Kayık.
[731] Kayın.
[732] Kaymak.
[733] Kaynak yapmak, pençesine almak.
[734] Hamur kabuğu, *hlk.* VIII, 2707

Ġaytan[735] : (قیطان) "kıytân"

Ġaz[736] (ز) "z" : (غاز) "gâz"

Ġazıntı[737]: (حفریات) "hefriyyât"

Gebermek : (سقط شدن) "seket şoden", (مردن با تحقیر) "morden bâ tehkîr"

Gecelemek : (شب را بسر آوردن) "şeb râ be ser âverden"

Gecikmek : (دیر کردن) "dîr kerden", (تاخیر کردن) "te'hîr kerden"

Geçinmek[738] : (زندگی کردن) "zindegî kerden", (اعاشه) "i'âşe", (مدارا آوردن) "mudârâ âverden", (از خود بی خود شدن) "ez hod bî-hod şoden"

Ġeddemek : (تراشیدن مداد یا قلم) "terâşîden-i midâd ve kelem", (خم کردن) "hem kerden"

Ġeleme[739] : (قلمه) "keleme"

Gelişmek : (نشو و نما یافتن)" neşv û nemâ yâften", (توسعه) "tovsi'e"

Gemirmek[740]: (استخوان "hâyîden-i ustuhvân", (خوردن گوشت باقی مانده ی استخوان) "horden-i gûşt-i bâkî mânde-yi ustuhvân"

Genişlemek[741] : (وصعت یافتن) "vus'et yâften"

Genişlenmek[742] : (توسعه دادن) "tovsi'e dâden"

Geniz : (پشت بینی) "poşt-i bînî", (خلق) "helk"

Genlemek[743] : (گشاد کردن) "goşâd kerden", (پهن کردن) "pehn kerden"

[735] Kaytan.
[736] Kaz.
[737] Kazı.
[738] Geçinmek, kendinden geçmek.
[739] Fide, *hlk.* VI, 1974
[740] Kemirmek, *hlk.* Vı, 1987
[741] Genişlemek.
[742] Genişletmek.
[743] Genleştirmek, *hlk.* Vı, 1992

Gerçek : (حقیقت) "hekîket", (واقع) "vâki"

Gerdek : (حجله ی عروس) "hicle-i erûs"

Gerek : (لازم) "lâzım", (ضروری) "zerûrî"

Gerekli : (بدر بخور) "be derd be-hor", (ضروری) "zerûrî"

Gerekmez: (غیر لازم) "giyr-i lâzım", (بدرد نخور) "be-derd ne-hor"

Gergin : (در حال کشیده) "der hâl-i keşîde"

Gerginlik : (حالت کشیده شدن و غیره عادی) "hâlet-i keşîde şoden ve giyr-i âdî"

Gerilemek : (عقب رفتن) "ekeb reften", (پس رفتن) "pes reften"

Gerilik : (عقب ماندگی) "ekeb mândegî"

Germek : (سپر کردن) "siper kerden", (کشیدن) "keşîden"

Gerneşmek : (دهن دره کردن) "dehenderre kerden"

Geveze : (پر حرف) "por herf"

Ġeyçi[744] : (قیچی) "kiyçî"

Geyinmek[745] : (لباس پوشیدن) "libâs pûşîden"

Geyirmek[746] : (آرغ زدن) "ârog zeden"

Geykaç[747] (ز) "z" : (کج) "kec"

Ġeytan[748] : (قیطان) "kiytân"

Gezenti[749] : (گردشگاه) "gerdişgâh", (تفرجگاه) "teferrucgâh"

Gezergi[750] : (سیار) "seyyâr", (سر پائی) "ser pâyî", (رایج)" râyic"

[744] Makas.
[745] Giyinmek.
[746] Geğirmek, *hlk.* VI, 2016
[747] Eğri.
[748] Kaytan.
[749] Gezinti yeri, dinlenme yeri, *hlk.* VI, 2022
[750] Seyyar, *hlk.* VI, 2022

Gıcgırdatmag[751] : (دندان قروچه کردن) "dendân korûçe kerden", (دو چیز را بهم ساییدن و صدا در آوردن) "dû çîz râ behem sâyîden ve sedâ der âverden"

Gıcgırmag[752] : (تخمیر) "tehmîr", (ترش شدن) "torş şoden"

Gıcıg[753] : (حسد) "hesed", (بخل) "bohl"

Gıdıglamag[754] : (قلقلک دادن) "kilkilek dâden"

Gıfıl[755] : (قفل) "kofl"

Gıgırdag[756] : (غضروف) "gozrûf"

Gılavuz[757] (ز) "z": (رهبر) "rehber"

Gılçıg[758] : (تیغه ی ماهی) "tige-i mâhî, (تارهای سنبول کندم و جو) "târhâ-yi sunbul-i gendom û cû"

Gılıg[759] : (قلق) "kilik", (رفتار) "reftâr"

Gımıldamag[760] : (تکان خوردن) "tekân horden"

Gımıldaşmag[761] : (در هم لولیدن) "der hem lûlîden", (ازدحام داشتن) "izdihâm dâşten"

Gınamag[762] : (سرزنش کردن) "serzeniş kerden"

Gırcanmag[763] : (خود را لوس کردن) "hod râ lûs kerden"

[751] Gıcırdatmak.
[752] Ekşimek.
[753] Gıcık.
[754] Gıdıklamak.
[755] Kilit, *hlk.* VI, 2035
[756] Kıkırdak.
[757] Kılavuz.
[758] Kılçık.
[759] Kılık.
[760] Kımıldamak.
[761] Beraberce kımıldamak, hareket etmek.
[762] Kınamak.
[763] Kırıtmak, yılışmak.

Gırgı[764]: (قرقی) "kırkî"

Gırgın[765] : (کشتاردسته جمعی، مرگ و میر) "koştâr- deste cem'î, merg û mîr"

Gırılmag̈[766] : (بریدن نخ یا طناب و غیره) "borîden-i neh yâ tenâb ve giyrihi", (از بین رفتن دسته جمعی) "ez beyn reften-i deste cem'î"

Gırışmag̈[767] : (چین و چروک خوردن) "çîn û çurûk horden"

Gırışmal[768] : (دشنام شوخی آمیز) "doşnâm-ı şûhî-âmîz, (کرشمال) "kirişmâl"

Gırmızı[769] : (قرمز) "kırmiz"

Gısalmag̈[770] : (کوتاه شدن) "kûtâh şoden", (مختصر شدن) "muhteser şoden"

Gıskanc[771] : (حسود) "hesûd" , (خسیس) "hesîs"

Gısg̈anmag̈[772] : (حسادت ورزیدن) "hesâdet verzîden"

Gısmag̈[773] : (منقبض کردن) "munkebiz kerden", (قناعت کردن) "kenâ'et kerden"

Gısnamag̈[774] : (اصرار کردن) "ısrâr kerden", (در تنگنا گذاشتن) "der tengnâ gozâşten"

Gışgarmag̈[775]: (حمله کردن) "hemle kerden (seg yâ giyrihi), (انگیخته شدن) "engîhte şoden"

[764] Atmaca, *hlk.* VIII, 2821
[765] Kıran, *hlk.* VIII, 2822
[766] Kırılmak.
[767] Kırışmak.
[768] Şaka ile söylenen küfür ifadesi (Seni yaramaz! Anlamına).
[769] Kırmızı.
[770] Kısalmak.
[771] Kıskanç.
[772] Kıskanmak.
[773] Kısmak.
[774] Israrla talep etmek, sıkıştırmak.
[775] Köpeğin veya başkasının saldırması, kışkırtmak.

Ġışġırmaġ[776] : (هیاهو کردن)" hiyâhû kerden", (داد و بیداد کردن) "dâd û bî-dâd kerden"

Ġışgırtmaġ[777] : (بحمله وا داشتن) " be hemle vâ dâşten"

Ġışlaġ[778]: (قشلاق) " kışlâk"

Ġışlamaġ[779] : (زمستان را در جای سپری کردن)" zimistân râ der câyî siperî kerden"

Ġıtlaşmaġ[780] : (کمیاب شدن)" kemyâb şoden"

Ġıvraġ[781] : (قبراق)" kibrâk", (چابک) "çâbuk"

Ġıvrılmaġ[782] : (مجعد شدن) "muc'ed şoden", (بخود پیچیدن) "be hod pîçîden"

Ġıymaġ[783] : (بر کسی رحم نکردن)" ber kesî rehm ne-kerden"

Ġızarmaġ[784] : (سرخ شدن)" sorh şoden"

Ġızartmaġ[785] : (سرخ کردن)" sorh kerden", (بریان کردن) "biryân kerden"

Ġızıl[786] (ز) "z": (قیزیل) "kizil"

Ġızıl ala[787] : (قزل آلا) "kizilâlâ"

Ġızmaġ[788] : (داغ شدن) "dâg şoden", (بچشم آمدن)" be-çeşm âmeden"

[776] Kışkırmak.
[777] Kışkırtmak.
[778] Kışlak.
[779] Kışlamak.
[780] Kıtlaşmak.
[781] Kıvrak.
[782] Kıvrılmak.
[783] Kıymak.
[784] Kızarmak.
[785] Kızartmak.
[786] Kızıl.
[787] Balık türü.
[788] Kızmak.

Girdelemek[789] : (گرد کردن) "gird kerden", (سر همبندگی) "ser hembendî kerden"

Giriş : (ورود) "vurûd", (مقدمه) "mukeddime"

Girişmek : (بطوری جدی دست بکار شدن) "be tovr-i ciddî dest be-kâr şoden"

Girlemek[790] : (گیر انداختن) "gîr endâhten", (در تنگنا ماندن) "der tengnâ mânden"

Girmek : (وارد شدن) "vârid şoden"

Gizildemek[791] : (گز گز کردن)" giz giz kerden", (مور مور شدن) mûr mûr şoden"

Gizlenmek : (پنهان شدن) "pinhân şoden"

Gizlenpaç[792] : (قایم مشک بازی) "kâîm-i mûşek-bâzî"

Gizletmek[793] : (پنهان کردن) "pinhân kerden"

- **Ġobudlaşmaġ**[794] : (خشن شدن) "heşin şoden", (زمخت شدن) "zomoht şoden"

Ġoç[795] : (قوچ) "kûç"

Ġodug[796] : (کره خر) "korre-her"

Ġohumaġ[797] : (بو گرفتن) "bû giriften"

Ġolçomaġ[798]: (قولچماق) "kulçemâk"

[789] Yuvarlak hale getirmek, daire haline getirmek.
[790] Zorlanmak, darda kalmak.
[791] Uyuşmak, karıncalaşmak.
[792] Füze rampası.
[793] Gizlemek.
[794] Kabalaşmak.
[795] Koç.
[796] Sıpa.
[797] Koku yaymak.
[798] Yoksulları istismar eden zorba köylü

Ġomac[799] (ز) "z" : (نوع نان)"nov'-i nân"

Ġonmaġ[800] : (نشستن پرنده) "nişesten-i perende", (نازل شدن بر سر) "nâzil şoden ber ser"

Gop[801] : (لاف و گزاف) "lâf û gezâf"

Ġopartmaġ[802] : (کندن و جدا کردن) "kenden ve codâ kerden"

Goplamaġ[803] : (لاف زدن) "lâf zeden", (گزافه گفتن) "gezâfe goften"

Ġopmaġ[804] : (کندن و جدا کردن) "kenden ve codâ kerden"

Ġorçi[805] : (محافظ) "muhâfız", (اسلحه دار شاه) "eslehedâr-ı şâh"

Ġoruk[806] : (قرق) "korok"

Ġorumaġ : (حفظ و حراست کردن) "hıfz û herâset kerden"

Ġoşalaşmaġ[807] : (جفت شدن) "coft şoden"

Ġoşmaġ[808] : (شعر گفتن) "ş'ir goften", (بستن اسب به ارابه) "besten-i esb be arabe", (همراه گرفتن) "hemrâh giriften"

Ġoşun[809] : (قشون) "koşûn"

Ġovalamaġ[810] : (دنبال کسی دویدن) "donbâl-i kesî devîden", (کسی را دنبال کردن) "kesî râ donbâl kerden"

[799] Bir çeşit ekmek.
[800] Konmak.
[801] Boş laf.
[802] Kopartmak.
[803] Abartılı konuşmak, boş laf etmek.
[804] Kopmak.
[805] Korucu, padişah koruması.
[806] Yabancılara kapalı alan.
[807] Çiftleşmek.
[808] Koşmak.
[809] Ordu, *hlk.* VI, 2108
[810] Kovalamak.

Ġovmaġ[811] : (جواب کردن) "cevâb kerden", (از پیش خود راندن) "ez pîş-i hod rânden"

Ġovşaġ[812] : (محل اتصال و پیوستن) "mehell-i ittisâl ve piyvesten"

Ġovurga[813] : (گندم بو داده) "gendom-i bû dâde"

Ġovurma[814] : (قرمه) "korme", (گوشت سرخ کرده) "gûşt-i sorh kerde"

Ġovurmaġ[815] : (سرخ کردن) "sorh kerden", (بو دادن) "bû dâden"

Ġovuşdurmaġ[816] : (بهم رسانیدن) "be-hem resânîden" (dû çîz ẏâ dû kes)

Ġovuşmaġ[817] : (وصل شدن) "vesl şoden", (بهم رسیدن) "be-hem resîden"

Göde[818] : (کوتاه قد) "kûtâh ḳed", (کصیر) "kesîr"

Gölmec[819] (حوض)"hevz", (حوضچه) "hevzçe"

Gömmek : (چال کردن) "çâl kerden", (دفن کردن) "defn kerden", (بخاک سپردن) "be hâk siporden"

Görkem[820]: (چشم انداز) "çeşm-endâz", (منظره) "menzere"

Görkemli : (خوش ریخت) "hoş-rîht", (متشخص) "muteşehhis"

Görmemiş : (ندید بدید) "nedîd bedîd", (حریص) "herîs"

Görsenmek[821] : (دیده شدن) "dîde şoden", (نمایان) "nimâyân"

Görünmek: (دیده شدن) "dîde şoden"

Görünmez : (نامرئی)" nâ-mer'î "

[811] Kovmak.
[812] Kavşak.
[813] Kavurga, *hlk.* VI, 2110
[814] Kavurma.
[815] Kavurmak, *hlk.* VI, 2110
[816] Kavuşturmak.
[817] Kavuşmak.
[818] Kısa boylu, şişman, göbekli, *hlk.* VI, 2122
[819] Havuz, küçük göl, *hlk.* VI, 2145
[820] Genel görüntüş, manzara, *hlk.* VI, 2161
[821] Görünmek.

Görünür : (بنظر می رسد، مرئی) "be nezer mî resed", mer'î"

Görüş : (دید و باز دید) "dîd û bâz dîd", (عقیده) "ekîde"

Görüşmek : (ملاقات کردن) "mulâkât kerden"

Gösterilmek : (نشان داده شدن) "nişân dâde şoden"

Göstermek : (نشان دادن) "nişân dâden"

Götürülmek[822] : (دور بر داشتن) "dovr ber dâşten", (خیز برداشتن) "hîz ber dâşten"

Gövşek[823] : (نوشخوار کننده) "noşhâr konende", (علفخوار) "elef-hâr"

Gövşemek[824] : (نوشخوار کردن)" noşhâr kerden"

Göynemek[825] : (سزش داشتن) "sûziş dâşten", (درد کردن) "derd kerden"

Gözlemek [826] : (منتظر شدن) "muntezir şoden"

Gözlenilmez : (غیر منتظره) "giyr-i muntezire", (غیر مترقبه) "giyr-i muterekkibe"

Gözlük : (عینک) "iynek"

Ġu[827] (ز) "z"

Ġudurmaġ[828]: (هار شدن) "hâr şoden", (شرور شدن)" şerûr şoden"

Ġuduruşmaġ[829] : (بهم پریدن) "be-hem perîden", (شلوغ کردن) "şolûg kerden"

Ġul[830] (ز) "z" : (غلام) "gulâm"

[822]Ele alınmak, kaldırılmak.
[823] Geviş getiren.
[824] Geviş getirmek.
[825] Yanmak, acımak.
[826] beklemek
[827] Kuğu.
[828] Kudurmak.
[829] Birbirinin üzerine atlamak, kavga etmek.
[830] Kul, köle.

Ġulac[831] : (فاصله ی میان دو دست باز) "fâsıle-i miyân-ı dû dest-i bâz"

Ġuldur[832] : (قلدر) "koldor"

Ġulun[833] : (کره اسب) "korre-esb"

Gumbuldamaġ[834] : (بصدا در آوردن) "be sedâ der âverden"

Ġumru[835] : (قمری) "komrî"

Ġundaġ[836] : (قنداق بچه و تفنگ) "kundâk-ı beççe ve tofeng"

Ġurbağa[837]: (قورباغه) "kûrbâge"

Gurda[838] : (شمشیر کوتاه) "şemşîr-i kûtâh", (قمه) "keme"

Ġurdanmaġ[839] : (سرگرم بودن) "sergerm bûden", (مشغول بودن) "meşgûl bûden"

Ġurşaġ[840] : (کمربند) "kemerbend"

Ġurşamaġ[841] : (به چیزی تشویق کردن) "be çîzî teşvîk kerden", (از راه بدر کردن) ez râh be-der kerden"

Ġurtarmaġ[842] : (تمام کردن) "temâm kerden", (نجات دادن) "necât dâden"

Ġurtum[843] : (جرعه) "cor'e" [udum: (جرعه) "cor'e"]

[831] Kulaç.
[832] Haşin, zorba.
[833] Tay, *hlk.* VIII, 2997
[834] Gümbürdemek.
[835] Kumru.
[836] Kundak.
[837] Kurbağa.
[838] Kısa kılıç, kama.
[839] Meşgul olmak, *hlk.* VIII, 3006
[840] Kuşak, kemer, *hlk.* VI, 2200
[841] Bir şeye teşvik etmek, yoldan çıkarmak.
[842] Bitirmek, kurtarmak.
[843] Yudum.

Ġuru[844] : (اشپیل ماهی) "işpîl-i mâhî", (خاویار) "hâvyâr"

Guruldamaġ[845] : (بغرش آمدن) "be gorriş âmeden", (بصدا آمدن) be sedâ âmeden"

Ġuruldamaġ[846] : (غر غر کردن) "gor gor kerden"

Ġurultay[847] : (کنگره) "kongre"

Ġurumsaġ[848]: (قرمساق) "koromsâk", (بی ناموس) "bî-nâmûs"

Ġusmaġ[849] : (استفراغ کردن) "istifrâg kerden"

Ġutel[850] (z) "z" : (تپه) "teppe", (اسب رزرو) "esb-i rizirv"

Ġutlu[851] : (مبارک) "mubârek", (خوش یمن) "hoş-yumn"

Ġutu[852] : (قوطی) "kûtî"

Ġuzey[853] : (شمال) "şimâl"

Gübre : (کود طبیعی) "kûd-i tebî'î"

Gücenmek: (زور زدن) "zûr zeden", (بخود فشار آوردن) "be-hod fişâr averden"

Güleşdirmek[854] : (به کستی وا داشتن) "be koştî vâ dâşten"

Gülümsemek : (لبخند زدن) "lebhend zeden", (تبسم) "tebessum"

Gülünc[855] : (خنده دار) "hendedâr", (مضحک) "mozhik"

[844] Havyar.
[845] Guruldamak.
[846] Kuruldamak.
[847] Kurultay.
[848] Pezevenk, namussuz.
[849] Kusmak.
[850] Tepe, yedek at.
[851] Kutlu.
[852] Kutu.
[853] Kuzey.
[854] Güreştirmek.
[855] Gülünç.

Gülüşmek : (خندیدن دسته جمعی) "hendîden-i deste cem'î"

Güney : (جنوب) "cenûb", (آفتابگیر) "âftâbgîr"

Gürültü : (غرش) "gorriş", (غوغا) "gevgâ", (هیاهو) "heyâhû"

Güvec[856] : (دیگ گلی یا سفالی) "dîg-i gilî yâ sufâlî"

Güvenmek : (اعتماد کردن) "i'timâd kerden", (بخود بالیدن) "be hod bâlîden"

H

Hace[857] (ز) "z"

Haça[858] : (دوشاخه) "dûşâhe"

Haçalanmaġ[859] : (دوشاخه شدن) "duşâhe şoden"

Hafıldamaġ[860] : (پارس کردن) "pârs kerden"

Haġan[861] (ز) "z"

Halta[862] : (قلاده) "kellâde", (گردنبند) "gerden-bend"

Haltalamaġ[863]: (قلاده زدن) "kellâde zeden"

Han (ز) "z"

Hanım (ز) "z"

Hanlar hanı (ز) "z"

Haraylamaġ[864] : (صدا کردن) "sedâ kerden", (بکمک طلبیدن) "be komek telebîden"

[856] Güveç.

[857] İmam, seyit, sarıklı.

[858] Ağacın açı şeklinde ayrılmış gövdesi veya dalı; çatal, genelde çatal şeklinde olan, *hlk.* VII, 2248

[859] İkiye ayrılmak, çatallaşmak.

[860] Havlamak, *hlk.* VII, 2250

[861] Hakan.

[862] Tasma, *hlk.* VII, 2262

[863] Boynuna tasma takmak.

[864] Seslenmek, yardıma çağırmak.

Harıldamaġ[865]: (صدای ریزش کردن) "sedâ-yı rîziş kerden"

Harıldatmaġ[866]: (بصدا در آوردن در حال ریختن) "be sedâ der âverden der hâl-i rîhten"

Haşaḷ[867]: (شکم گنده) "şikem-gonde"

Hatun (ز) "z"

Haydi : (یا الله) "yâ Allah!", (بدو) "be-dov", (زود باش) "zûd bâş!"

Hayhırmaġ[868] : (فریاد زدن) "feryâd zeden", (آه توف کردن) "ah tuf kerden"

Haylamaġ[869] : (صدا زدن) "sedâ zeden", (راندن و دواندن غله) "rânden ve devânden-i gelle"

Haylaşmaġ[870] : (همدیگر را صدا کردن) "hem-dîger râ sedâ kerden"

Hedelemek[871] : (تهدید کردن) "tehdîd kerden", (بخاطر انداختن) "be heter endâhten"

Hedik : (گندم و نخود آب پز) "gendon ve nohûd- âb-pez", (غله ی پخته) "gelle-i pohte"

Hediklenmek[872] : (اطوار جلف از خود در آوردن) "etvâr-ı cilf ez hod der âverden", (لوس شدن) "lûs şoden"

Heftan[873]: (لباس جنگ) "libâs-ı ceng"

Herlenmek[874] : (چرخیدن) "çerhîden", (ناز و ادا در آوردن) "nâz ve edâ der âverden"

Heslemek[875] : (پس زدن) "pes zeden", (عقب راندن) "ekeb rânden"

[865] Harıldamak.
[866] Harıldatmak.
[867] Göbekli.
[868] Haykırmak.
[869] Seslemek, çağırmak, hayvanları sesleyip çağırmak, *hlk.* VII, 2318
[870] Birbirini çağırmak.
[871] Tehdit etmek, korkutmak.
[872] Hödüklük etmek.
[873] Savaş elbisesi.
[874] İr şeyin etrafında dönmek, naz ve eda etmek.
[875] Geri çekilmek, geri sürmek, *hlk.* VII, 2349

Heşe[876] : (خارال) "hârâl", (خاشا) "hâşâ" (bâr- gûnî)

Heşil[877]: (خاشیل) "hâşîl",(نوعی غذا) "nev'î gezâ"

Hetekleşmek[878] : (شوخی و مزاح کردن) "şûhî ve mizâh kerden"

Heyvere[879] : (بسیار بزرگ) "bisyâr bozorg", (زمخت) "zomoht", (هیولا) "hiyûlâ"

Hıġġanmaġ[880] : (نفس نفس زدن) "nefes nefes zeden", (زور زدن) "zûr zeden", (تقلا کردن) "tekellâ kerden"

Hınırtı[881] : (صدای نفس یا پیچ پیچ نامعلوم) "sedâ-yı nefes yâ piç piç-i nâ-me'lûm"

Hırçın : (بد خلق) "bed-hulk"

Hırıldamaġ[882] : (هر هر خندیدن) "hır hır hendîden"

Hırnamaġ[883] : (با صدای بلند و ناموزون خندیدن) "bâ sedâ-yı bulend ve nâ-mevzûn hendîden"

Hışkırıġ[884] : (سکسکه) "siksike", (هق هق) "hıh hık"

Himleşmek[885] : (با یکدیگر دست بیکی کردن) "bâ yek-dîger dest be-yekî kerden", (چشمک زدن) "çeşmek zeden"

Hin[886] : (آلونک) "âlûnek", (مرغدان) "morgdân"

Hislenmek[887] : (دوده گرفتن) "dûde giriften"

[876] Haral.
[877] Bir tür yemek.
[878] Şakalaşmak.
[879] Kaba, terbiyesiz, ağzı bozuk, *hlk.* VII, 2355
[880] Ikınmak, bir şeyi yaparken zorlanmak.
[881] Hırıltı.
[882] Kıs kıs gülmek.
[883] Yüksek sesle ve ölçüsüz olarak gülmek.
[884] Hıçkırık.
[885] İşaretleşmek, birbirine kaş göz işareti yapmak.
[886] Kümes.
[887] İslenmek.

Hodek[888]: (شاگرد چوپان) "şâgird-i çûpân", (طفل همراه پدر یا مادر در خانه ی نا مادری یا ناپدری) "tıfl-i hemrâh-ı peder yâ mâder der hâne-i nâ mâderî yâ nâ-pederî"

Hopmağ[889] : (جذب شدن) "çezb şoden", (نفوذ کردن) "nüfûz kerden"

Hornamağ[890]: (خرناسه کشیدن) "hornâse keşîden"

Hortlamağ[891]: (از قبر بیرون آمدن) "ez kebr bîrûn âmeden", (دو باره زنده شدن) "dû bâre zinde şoden"

Hortuldamağ[892] : (یک نفس در کشیدن) "yek nefes der keşîden"

Hortuldatmağ[893]: (با صدا از گلو فرو بردن) "bâ sedâ ez golû furû borden", (غورت دادن) "gûrt dâden"

Horuldamağ[894]: (خر خر کردن) "hor hor kerden"

Hosanlaşmağ[895]: (نجوا) "necvâ", (درد دل کردن) "derd-i dil kerden"

Hovhurmağ[896] : (با نفس گرم کردن) "bâ nefes germ kerden"

Hozu[897] : (ناشی) "nâşî", (دست و پا چلفتی) "dest û pâ çolftî"

Hökürtme[898] : (گریه و زاری با صدای بلند) "gire ve zârî bâ sedâ-yı bulend"

Höngürlemek[899] : (با صدای بلند گریه کردن) "bâ sedâ-yı bulend girye kerden"

Hörülmek[900] : (تنیده شدن) "tenîde şoden", (بافته شدن) "bâfte şoden"

[888] Veya hodak. Çoban yamağı, taygeldi, *hlk.* VII, 2391
[889] Çekilmek, nüfuz etmek.
[890] Horlamak.
[891] Hortlamak.
[892] Höpürdetmek.
[893] Sesli yutmak.
[894] Horuldamak.
[895] Fısıldaşmak, dertleşmek.
[896] Nefesle ısıtmak.
[897] Kaba, sakar, *hlk.* VII, 2426
[898] Hıçkırarak ağlama
[899] Hışkırarak ağlamak, *hlk.* VII, 2433
[900] Örülmek.

Hövsemek[901] : (باد دادن) "bâd dâden", (بو جاری کردن) "bû cârî kerden"

Hürmek[902] : (عو عو کردن سگ) "av av kerden-i seg"

I-İ

Ildırım[903]: (برق) "berk", (صاعقه) "sâ'ike"

Ilhı[904] : (گله ی اسب) "gelle-yi esb"

Ilhıçi[905] : (گله بان اسب) "gellebân-ı esb"

Ilınmağ[906]: (معتدل شدن) "mu'tedil şoden", (گرم شدن) "germ şoden"

Işıltı : (نور ضعیف) "nûr-i ze'îf", (سوسو) "sûsû"

İçim : (جرعه) "cur'e", (باندازه یک قلپ) "be endâze-i yek kolop"

İğrenc[907]: (تهوع آور) "tehevvû' âver", (منفور) "menfûr", (نامطبوع) "nâ-metbû'"

İğrenme : (اشمئزار) "işmi'zâr", (نفرت) "nefret"

İğrenmek[908]: (مشمئز شدن) "moşme'iz şoden", (نفرت داشتن) "nefret dâşten"

İkindi : (عصر) "esr"

İldik[909] : (پشت پا زدن در کشتی) "poşt-i pâ zeden der koştî"

İlgar[910] : (عهد) "ehd", (یرقه رفتن اسب) "yorke reften-i esb"

[901] Buğdayı, pirinci vs.yi temizlemek için bir tabak veya tepside savurmak.
[902] Ürmek.
[903] Yıldırım.
[904] Yılkı, at eşek sürüsü, *hlk.* VII, 2522
[905] Yılkıcı, at çobanı, *hlk.* VII, 2522
[906] Ilımak, ısınmak
[907] İğrenç.
[908] İğrenmek.
[909] Güreçte çelme takmak.
[910] Söz verme, ahit; atın rahvan gidişi.

İlgek[911] : (جا دگمه) "câ dogme"

İlhân : (ز) "z"

İlik[912] : (مغز) "megz", (مغز استخوان) "megz-i ustuhvân"

İlişdirmek[913] : (بند کردن) "bend kerden", (کتک زدن) "kotek zeden"

İlişik : (گره خوردگی) "girih hordegî", (رابطه) "râbıte"

İlişmek : (گیر کردن) "gîr kerden", (پیچیدن) "pîçîden"

İlmek : (گره بافتنی و فرش) "Girih-i bâftenî ve ferş"; düyün[914]: (گره معمولی) "girih-i ma'mûlî"

İmeci[915]: (داوطلب کارهای دسته جمعی روزهای تعتیل) "dâv-teleb-i kârhâ-yı deste-cem'î-yi rûzhâ-yı te'tîl"

İmeklemek[916] : (چهار دست و پا رفتن) "çehâr dest û pâ reften"

İnaġ[917] : (آنژین) "anjîn", (گلو درد) "golû-derd", (دوست صمیمی) "dûst-i semîmî"

İnam[918] : (اعتقاد) "i'tikâd", (اخلاص) "ihlâs"

İnamlı[919] : (معتقد) "mu'tekid", (مخلص) "muhlis"

İnandırmaġ[920] : (معتقد ساختن) "mu'tekid sâhten"

İnanılmaġ[921] : (طرف اعتماد بودن) "teref-i i'timâd bûden"

İnanmaġ[922] : (اعتقاد داشتن) "i'tikad dâşten", (باور داشتن) "bâver dâşten"

[911] Elbisede düğmenin geçmesi için örülmüş yarık, ilik.
[912] Kemik iliği.
[913] Bağlamak, dayak atmak.
[914] Düğümlenmiş, ilgi
[915] İmeceye katılan.
[916] Emeklemek.
[917] Anjin, boğaz ağrısı; samimî dost.
[918] İnanma, iman, *hlk.* VII, 2537
[919] İnançlı, azimli
[920] İnandırmak.
[921] İnanılmak.
[922] İnanmak.

İnanmalı[923] : (قابل اعتقاد) "kâbil i'tikâd", (باور داشتنی) "bâver dâştenî"

İncelmek : (ضعیف شدن) "ze'îf şoden ", (نازک شدن) "nâzuk şoden"

İncik[924] : (آزرده خاطر) "âzorde hâtır, (رنجیده دل) "rencîde dil"

İnildemek[925] : (ناله کردن) "nâle kerden", (تیر کشیدن) "tîr keşîden"

İnlemek: (آه و زاری کردن) "âh û zârî kerden"

İraġ[926] : (دور) "dûr", (کنار) "kenâr" (ez nezer-i dîd û isâbet-i belâ)

İsinmek[927] : (گرم شدن) "germ şoden"

İslanmaġ[928] : (خیس شدن) "hîs şoden", (دچار باران شدن) "duçâr-ı bârân şoden"

İstekli : (دوست داشتنی) "dûst dâştenî"

İtelemek : (هل دادن) "hol dâden, (سوق دادن) "sevk dâden"

İtgi[929] : (آنچه گم شده باشد) "Ançe gom şode bâşed", (ضرر) "zerer"

İtgin[930] : (گم شده) "gom şode"

İtirmek[931]: (گم کردن) "gom kerden", (از دست دادن) "ez dest dâden"

İzlemek : (رد پای کسی را گرفتن) redd-i pâ-yi kesî râ giriften", (تعقیب کردن) "ta'kîb kerden"

K

Kâkûtî[932] (ز) "z"

[923] İnanılır.
[924] İncinmiş, küsmüş, *hlk.* VII, 2538
[925] İnlemek, sızlanmak.
[926] Irak, uzakta.
[927] Isınmak.
[928] Islanmak
[929] Yitik, kayıp.
[930] Kayıp, *hlk.* VII, 2568
[931] Yitirmek, *hlk.* VII, 2569
[932] Keklik otu.

Keçel[933] : (کچل) "keçel"

Kekeleme : (لکنت زبان داشتن) "loknet-i zebân dâşten"

Kendu, kenduk (ز) "z"

Kerenti[934]: (داس علف چین) "dâs-ı elef-çîn", (داس دسته بلند) "dâs-ı deste-bolend"

Kese : (میانبر) "miyânber"

Keser : (وسیله یا ابزار برنده از نوع قیچی و خنجر و تبر) "vesîle yâ ebzâr-ı berende ez nov'-i kiyçî ve hencer ve teber"

Kesinmek[935] : (شیر دلمه) "şîr-i deleme", (شیر بریده) "şîr-i borîde"

Keskinleşmek : (قاطع شدن) "kâti' şoden", (هدت یافتن) "hiddet yâften"

Keşik : (کشیک) "keşîk"

Kiçilmek[936] : (کوچک شدن) "kûçek şoden", (پست شدن) "pest şoden"

Kirimek[937] : (تسکین یافتن) "teskîn yâften", (دم فرو بستن) "dem furû besten", (از تب و تاب افتادن) "ez teb û tâb uftâden"

Kirlenmek : (کثیف شدن) "kesîf şoden", (آلوده شدن) "âlûde şoden"

Kirpi : (جوجه تیغی) "cûce tîgî"

Kişilenmek[938] : (ادای مرد را در آوردن) edâ-yı merd râ der âverden", (منم منم گفتن) menem menem goften"

Kosa[939] : (کوسه) "kûse"

Köç[940] : (کوچ) "kûç"

[933] Kel.
[934] Tırpan, *hlk.* VIII, 2753
[935] Kesmik.
[936] Küçülmek.
[937] Sakinleşmek, sesini kesmek, güçten kuvvetten düşmek.
[938] Kabarmak, dayılanmak.
[939] Köse, *hlk.* VIII, 2930
[940] Göç.

Köçeri[941] : (کوچ نشین) "kûç-nişîn"

Köçmek[942] : (کوچ کردن) "kûç kerden"

Köpek[943] : (سگ نر) "seg-i ner"

Köpmek[944] : (نفح کردن) "nefh kerden"

Köpürtmek : (نفح آوردن) "nefh âverden", (باد کردن) "bâd kerden"

Kötek (ز) "z" : (کتک) "kotek"

Küçük- Kiçik : (کوچک) "kûçek"

Küke[945] : (گرده ی نان) "girde-yi nân"

Kükremek: (غضبناک شدن) "gezebnâk şoden", (غریدن) "gorrîden"

Künde[946] : (گلوله ی خمیر) "golûle-i hemîr", (کنده ی هیزم) "konde-i hiyzom"

Kündelemek[947] : (بشکل گلوله در اوردن خمیر) "be şekl-i golûlule der âverden-i hemîr"

Küpe[948] : (گوشواره) "gûşvâre", (بادکش) "bâdkiş", (زخم کوچک) "zehm-i kûçek"

Küseyen[949] : (زود رنج) "zûd-renc", (دل نازوک) "dil-nâzok"

Küsü[950] : (قهر) "kehr", (شکر آب) "şeker-âb"

Küsüşmek : (ازهمدیگر قهر کردن) "ez hem-dîger kehr kerden"

[941] Göçer.
[942] Göçmek.
[943] Erkek köpek.
[944] Kabarmak, köpürmek, *hlk.* VIII, 2961
[945] Pide.
[946] Hamur yumağı, *hlk.* VIII, 3037
[947] Hamurdan yumak yapmak.
[948] Küpe, kupa, küçük yara.
[949] Çabuk küsen, her şeye gücenen.
[950] Birbiri ile küsme, konuşmama hali, *hlk.* VIII, 3050

L

Laçın[951] : (شاهین سفید) "şâhîn-i sifîd", (باز شکاری) "bâz-i şikârî"

Lağ[952] : (استهزاء) "istihzâ", (پوزخند) pûzhend"

Lağar[953] : (شیار و درزی که بر اثر شخم ایجاد می شود) "şiyâr ve derzî ki ber eser-i şehm icâd mî şeced"

Lağım[954] : (مجرای زیرزمین) "mecrâ-yı zîr-i zemîn", (تونل) "tûnel"

Lalığ[955] : (بیش از حد رسیده) "bîş ez hed resîde"

Lapçın[956] : (کفش دم پایی) "kefş-i dom-i pâyî"

Lapdan[957] : (غفلتی) "gefletî", (یک دفعه) "yek def'e"

Lele[958] : (له له) "lele"

Lelimek[959] : (التماس کردن) "iltimâs kerden"

Lelöyün : (حریص) "herîs", (چشم تنگ) "çeşm-teng"

Lepelenmek[960] : (موجدار شدن) "movcdâr şoden", (تموج) "temevvuc"

Lıgırsa[961] : (نام خمیر و کم پوخته) "nân-ı hemîr û kem pohte"

Livere[962] : (بی دست و پا) "bî-dest û pâ"

Lovga[963] : (خود ستا) "hod-sitâ", (لاف زن) "lâf-zen", (گزافه گو) "gezâfe-gû"

[951] Beyaz şahin, av kuşu, *hlk.* IX, 3057

[952] Alay etme, sırıtma.

[953] Tarla pullukla işlendiğinde bitim esnasında orda oluşan, çizgi şeklinde çubukluk.

[954] Yer altında açılmış dar yol, tünel.

[955] Haddinden fazla olgunlaşmış, zamanı geçmiş, içi boşalmış, yumşak hal almış (armut, erik).

[956] Evde giyilen hafif ayakkabı, terlik, *hlk.* IX, 3065

[957] Aniden, bir anda.

[958] Lala.

[959] Yalvarmak, *hlk.* IX, 3072

[960] Dalgalanmak.

[961] Az pişmiş ekmek.

[962] Elsiz ayaksız, kötürüm.

[963] Kendini öven, boş konuşan.

Lovgalanmağ[964] : (گزافه گوی کردن) "gezâfe-gûyî kerden", (یاوه سرایی) "yâve-serâyî"

Löhme[965] : (گل و لای غلیظ) "gil û lây-i gelîz", (رسوب) "rusûb"

Löpük[966] : (سنگ صاف و سیقلی) "seng-i sâf ve siykelî"

M

Marağ[967] : (رغبت) "regbet", (علاقه) "elâke"

Maraġlanmağ[968] : (اشتیاق پیدا کردن) "iştiyâk peydâ kerden", (رغبت شدن) "râgbet şoden"

Maraġlı[969] : (جالب توجه) "câlib-i teveccuh", (قابل توجه) "kâbil-i teveccuh"

Marçıldatmağ[970] : (صدای دهان در آوردن) "sedâ-yı dehân der âverden"

Marçıltı[971] : (صدای دهان در موقع خوردن و نوشیدن) "sedâ-yı dehân der movki-i horden ve nûşîden", (ملج ملج) "meleç muluç"

Melemek : (بع بع کردن گوسفند) "be' be' kerden-i gûsfend"

Mıncığ[972] : (منجوک) "mencûk"

Minbaşı (ز) "z"

Mozalan[973] : (خرمگس) "hermeges"

Mürgülemek[974] (چرت زدن) "çort zeden", (خواب آلود بودن) "hâb-âlûd bûden"

[964] Saçmalamak, boş konuşmak.
[965] Katı çamur, tortu.
[966] Düz ve sürtülmüş taş.
[967] Merak, *hlk.* IX, 3127
[968] Meraklanmak.
[969] İlginç, dikkate değer, meraklı.
[970] Dudakları veya ağzı ile şapur şapur ses çıkarmak, *hlk.* IX, 3128
[971] Dudakların emici hareketi ile çıkan ses.
[972] Boncuk.
[973] At sineği.
[974] Yarı uykulu halde olamk, uyuklamak, *hlk.* IX, 3230

N

Nohtalamağ[975] : (افسار زدن) "efsâr zeden"

Nöker[976] (ز) "z" : (نوکر) "novker"

O

Oba : (اوبه) "ûbe", "(چادر) "çâdor", (خانه) "hâne", (ده، محل اتراق ایل) "dih", mehell-i otrâk-i îl"

Ocağ[977] : (اجاق) "ocâk", (کانون) "kânûn", (محل تبرک) "mehell-i teberruk"

Oda : (اطاق) "otâk", (منزلگاه) "menzilgâh"

Odlanmağ[978]: (ملتهب شدن) "multehib şoden", (آتش گرفتن) "âteş giriften"

Ohlov[979] : (چوبه) "çûbe", (چوب باریک و دراز که خمیر نان را با آن پهن کنند) "çûb-i bârîk ve dirâz ki hemîr nân râ bâ ân pehn konend"

Ohutmağ[980] : (بدرس گذاشتن) "be ders gozâşten", (بمدرسه فرستادن) "be medrese firistâden, (وادر به خواندن کردن) "vâdâr be hânden kerden"

Olağ : (ز) "z "

Olan : (ممکن) "mumkin", (امکان) "imkân"

Olmazın[981] : (دور از عقل) "dûr ez akl", (بیسابقه) "bî-sâbıke", (نادیده) "nâ-dîde"

Omac[982] : (یک جور آش آرد) "yek cûr âş-ı ârd"

Onurga[983] : (مهره ی پشت) "muhre-i poşt, (ستون فقرات) "sutûn-i fekerât"

[975] Yular takmak.
[976] Hizmetçi, *hlk.* IX, 3255
[977] Ocak.
[978] Yanmak, ateş almak.
[979] Oklava.
[980] Okutmak.
[981] Akıldan uzak, geçmişi olmayan, görülmemiş.
[982] Bir tür un yemeği, *hlk.* IX, 3279
[983] Omurga, *hlk.* IX, 3284

Ordu : (سپاه) "sipâh", (اردو) "ordû"

Ortağlaşa[984]: (شراکتی) "şerâketî", (دسته جمعی) "deste-cem'î"

Ortak : (شریک) "şerîk"

Oturağ[985] : (اتراق) "otrâk"

Oturuş : (طرز نشستن) "terz-ı nişesten"

Ovhalamağ[986] : (مشت مالی) "moşt-mâlî", (ماساژ) "mâsâj", "mâliş dâdâden"

Ovmağ[987] : (مالش دادن) "mâliş dâden", (مشت مال دادن) "moşt mâl dâden"

Ovudmağ[988] : (مالاندن) "mâlenden"

Ovuntu[989] : (خورده ریزه) "horde rîze", (خورده شده) "horde şode"

Ovuşdurmağ[990] : (موچاله کردن) "moçâle kerden"

Ovuşuk[991] : (موچاله) moçâle", (چروک) "çurûk"

Oyma : (کنده کاری) "kende-kârî"

Oynağ[992] : (پر رفت و آمد) "por reft û âmed, (پر تحرک) "por taharruk"[993]

Oynamağ[994] : (رقصیدن) "reksîden", (بازی کردن) "bâzî kerden"

Oynaş : (فاسق) fâsık, (مترس) "metres"

Oynatmağ[995] : (بازی دادن) "bâzî dâden", (دست انداختن) "dest endâhten"

[984] Ortaklaşa.
[985] Oturulan ev, yer, *hlk.* IX, 3295
[986] Ovmak.
[987] Ovmak.
[988] Ovdurmak.
[989] Kırıntı.
[990] Ovuşturmak.
[991] Çürük.
[992] Oynak.
[993] Oynatmak.
[994] Oynamak.
[995] Oynatmak.

Oyulmağ[996] : (کنده شدن) "kende şoden", (کنده کاری شدن) "kende- kârî şoden"

Ö

Öc[997] : (انتقام) "intikâm", (قصاص) "kısâs"

Öceşmek[998] : (سر بسر گذاشتن) "ser be-ser gozâşten", (انقولک کردن) "enkûlek kerden"

Öceştirmek[999] : (بر انگیختن) "ber engîhten", (تحزیک کردن) "tehrîk kerden", (سر بسر گذاشتن) "ser be-ser gozâşten"

Ödemek : (از عهده بر آمدن) "ez uhde ber âmeden", (پرداخت کردن) "perdâht kerden"

Öküz : (گاو نر) "gâv-ı ner"

Önem : (اهمیت) "ehemmiyet", (لزوم) "luzûm"

Ördek : (مرغابی) "morgâbî", (اردک) "ordek"

Örnek : (مدل) "model", (سرمشق) "sermeşk"

Örpek[1000] : (چارکد) "çârked", (روسری) "rûserî"

Ötmek[1001] : (آواز خواندن) "âvâz hânden", (نغمه سرای کردن) "negme serâyî kerden", (جلو افتادن) "colû uftâden", (گذشتن) "gozeşten"

Ötüşmek[1002] : (سلوک کردن) "sulûk kerden" , (مراعات کردن) "murâ'at kerden"

Övkelemek[1003] : (چنگ انداختن) "çeng endâhten" , (له زدن) "leh zeden"

[996] Oyulmak.
[997] Öç.
[998] Münakaşa etmek, dalaşmak, *hlk.* IX, 3308
[999] Tahrik etmek.
[1000] Baş örtüsü.
[1001] Ötmek, şarkı söylemek, öne düşmek, geçmek.
[1002] İyi geçinmek, iyi davranmak.
[1003] Pençe atmak, ezmek.

Öyec[1004]: (گوسفند دو ساله) "gûsfend-i dû sâle"

Öymek : (تعریف و تحسین کردن) "ta'rîf ve tahsîn kerden", (مدح کردن) "medh kerden"

Öyrenişli[1005] : (قابل فراگیری) "kâbil-i ferâ gîrî", (مصاعد) "musâ'id"

Öyrenmiş[1006] :(مانوس) "me'nûs", (عادت کرده) "âdet kerde"

Öyreşmek[1007] :(مایوس شدن) "me'nûs şoden"

Öyselemek[1008] : (غربال کردن) "gerbâl kerden"

Öyüme[1009] : (تهوع) "tehevvû" (استفراغ) "istifrâg"; [bulantı: (تهوع) "tehevvû"; Ġusmaġ: (استفراغ) "istifrâg"]

Öyünmek[1010]: (خودستای کردن) "hod-sitayî kerden", be-hod mâlîden"

Öyürmek (öyümek)[1011] : (استفراغ کردن) istifrâg kerden"

Öyüş[1012] : (تعریف) "ta'rîf", (مدح) "medh"

P

Paġġapâk[1013] : (صدای غلیان) "sedâ-yı geleyân", (صدای جوشیدن) "sedâ-yı cûşîden"

Paġġıldamaġ[1014]: (در جوش و خروش بودن) "der cûş û hurûş bûden", (با صدا خندیدن) "bâ sedâ hendîden"

Pahır[1015]: (مس اکسیده شده) "mis-i oksîd şode", zeng-i mis"

[1004] Öveç.
[1005] Öğrenişli.
[1006] Alışmış.
[1007] Alışmak.
[1008] Elemek.
[1009] Öğürme.
[1010] Övünmek.
[1011] Öğürmek.
[1012] Övüş.
[1013] Kaynayan bir sıvının çıkardığı ses, fokurdama sesi.
[1014] Fokurdamak, yüksek sesle gülmek.
[1015] Paslanmış bakır, *hlk.* IX, 3380

Pahırlanmağ[1016]: (زنگ زدن) "zeng zeden"

Palan: (جل) "col"

Palanlamağ[1017]: (پالان کردن) "pâlân kerden", (تحمیک کردن) "tehmîk kerden"

Paraġ[1018]: (پر مو) "por mû", (پشمالو) "peşmâlû"

Partıldamağ[1019]: (با سر و صدا ترکیدن) "bâ ser û sedâ terkîden"

Partıltı[1020]: (سر و صدای شدید) "ser û sedâ-yı şedîd", (هیاهو) "heyâhû"

Partlama[1021]: (انفجار) "inficâr"

Partlamağ[1022]: (منفجر شدن) "munfecir şoden"

Pasanağ[1023]: (کثافت) "kesâfet", (چرک) "çirk"

Pay : (سهم) "sehm", (حصه) "hisse"

Paylamağ[1024]: (تقسیم کردن) "teksîm kerden", (توزیع) "tevzî"

Pelesek[1025]: (سراسیمه) "serâsîme", (سر در گم) "ser der gom", (دوندگی) "devendegî"

Pellemek[1026]: (بهم زدن) "behem zeden" , (اخلال) "ihlâl"

Peltek: (کسی که زبانش بگیرد) "kesî ki zebâneş be-gîred", (الکن) "elken"

Perdi[1027] : (قطعات بریده ی چوب و ترکه برای توفال) "kıt'aât-ı boride-i çûb ve terke berây-i tûfâl"

[1016] Paslanmak.
[1017] Palanlamak.
[1018] Kıllı, tüylü, *hlk.* IX, 3394
[1019] Patırdamak, *hlk.* IX, 3402
[1020] Patırtı.
[1021] Patlama.
[1022] Patlamak, *hlk.* IX, 3402
[1023] Kirlilik.
[1024] Paylaşmak.
[1025] Şaşkın, telaşlı, heyecanlı.
[1026] Bozmak, zarar vermek.
[1027] Damın üzerine duvardan duvara atılan ağaç, yuvarlak mertek, *hlk.* IX, 3428

Pıġġıldamaġ[1028]: (زیر خنده زدن با صدا) "zir-i hende zeden bâ sedâ"

Pırıldamaġ[1029]: (بال زدن) "bâl zeden", (پریدن) "perîden", (پرواز کردن) "pervâz kerden"

Pırıltı[1030] : (صدای بال زدن پرندگان) "sedâ-yı bâl zeden-i perendegân", (نور، نقطه ی نورانی) "nûr", "nokte-i nûrânî"

Pırlamaġ[1031]: (بیرون زدن) "bîrûn zeden"

Pipik[1032]: (تاج خروس) "tâc-ı horûs"

Pozgun[1033]: (مغشوش) "megşûş", (نابسامان) "nâ-besâmân"

Pozmaġ[1034]: (بهم زدن) "behem zeden", (خراب کردن) "herâb kerden"

Pörtmek[1035]: (بر افروختن) "ber efrûhten", (سرخ شدن) "sorh şoden"

Puç[1036] : (ز) "z"

Puk : (ز) "z"

Puluk[1037]: (کهنه آغشته به نفت برای روشن کردن آتش) "kohne-i âgoşte be neft berây-i rûşen kerden-i âteş"

Puluş[1038]: (پس مانده ی میوه جات) "pes mânde-i miyvecât"

Pusġu[1039] : (کمینگاه) "kemingâh", (مخفی گاه) "mehfîgâh"

Püskürtmek: (فوران کردن) "feverân kerden"

[1028] Kıkırdayarak gülmek.
[1029] Kanat çırpmak, atlamak, uçmak.
[1030] Kuşların kanat çırpma sesi, ışık, ışıklı nokta.
[1031] Pırlamak.
[1032] İbik.
[1033] Bozulmuş.
[1034] Bozmak.
[1035] Pörtlemek, kızarmak, *hlk.* IX, 3480
[1036] İçi harap olmuş, bozulmuş.
[1037] Fitil.
[1038] Posa.
[1039] Pusu.

Püşk[1040]: (قرعه) "kur'a"

S

Sac[1041] (ز) "z"

Saçma : (ساچمه) "sâçme", (افشان) "efşân"

Saġġa- Sekke[1042] : (قاپ مادر) "kâp mâder"

Sağınmağ[1043]: (خود را حفظ کردن) "ħod râ hıfz kerden", (احتراز) "ihtirâz"

Sağalmağ[1044]: (شفا یافتن) "şifâ yâften", (بهبود یافتن) "bihbûd yâften"

Sağalmaz[1045] : (علاج ناپذیر) "elâc nâ-pezir"

Sağanağ[1046] : (کناره ی غربال) "kenâre-i gerbâl"

Sağdış[1047] : (ساقدوش) "sâkdûş", (ینگه) "yenge"

Sağım[1048]: (یک وعده شیر دوشیده شده) "yek ve'de şîr dûşîde şode"

Sahlac[1049] : (رخت آویز) "reht-âvîz", (گل میخ) "golmîh"

Sahlov[1050] (ز) "z" : (پادگان) "pâdigân"

Saldırmağ[1051]: (هجوم) "hucûm", (تعرض) te'erruz"

San: (سان) "sân", (شهرت) "şohret", (اشتهار) "iştihâr"

Sancağ[1052]: (سنجاق) "sencâk", (پرچم) "perçem"

[1040] Kura, *hlk.* IX, 3504
[1041] Saç.
[1042] Büyük aşık kemiği.
[1043] Sakınmak.
[1044] Sağalmak.
[1045] Tedavi olmaz.
[1046] Kasnak.
[1047] Sağdıç.
[1048] Sağım.
[1049] Askı.
[1050] Garnizon birliği.
[1051] Saldırmak.
[1052] Sancak.

Sancı : (درد احشاء تو خالی) "derd-i ihşâ-i tû hâlî", (قولنج) "kûlunc", (دل پیچه) "dil pîçe"

Sancılanmağ[1053]: (دوچار قولنج شدن) "dûçâr-ı kûlunc şoden"

Sanılmağ[1054]: (بحساب آمدن) "be hisâb âmeden", (در حساب بودن) "der hisâb bûden"

Sapdırmağ[1055] : (منحرف کردن) "munherif kerden", (از راه بدر کردن) "ez râh be der kerden"

Saplamağ[1056]: (دسته دار کردن) "destedâr kerden", (سوزن نخ کردن) sûzen neh kerden", (نصب) "nesb"

Sarmaşmağ[1057]: (همدیگر را در آغوش گرفتن) "hem-dîger râ der âgûş giriften", (پیچیدن) "pîçîden"

Sarsağlamağ[1058]: (احمق شدن) "ehmek şoden", (یاوه گویی) "yâve gûyî"

Sarsılmağ[1059]: (بلرزه در آمدن) "be lerze der âmeden", (متزلزل شدن) "mutezelzil şoden", (از توان افتادن) "ez tevân uftâden"

Sarsıtmağ[1060] : be lerze der âverden", (بلرزه در آوردن) "ez tevân endâhten" [titremek: (لرزیدن) "lerzîden"]

Sataşmağ[1061]: (سر بسر کسی گذاشتن) "ser be ser-i kesî gozâşten", (متلک گفتن) "metelek goften", (یک لحظه برخورد با چشم) "yek lehze ber hord-i bâ çeşm"

Satğın[1062] : (خود فروخته) "hod furûhte", (وجدان ، فروش) "vicdân furûş"

[1053] Sancılanmak.
[1054] Sanılmak.
[1055] Saptırmak.
[1056] Saplamak.
[1057] Bir şeyin etrafını dönmek, birbirine saldırmak.
[1058] Sersemleşmek, aptallaşmak, *hlk.* X, 3548
[1059] Sarsılmak.
[1060] Sarsmak, titretmek.
[1061] Sataşmak.
[1062] Satılmış (adam), şerefsiz.

Sayığlamaġ[1063]: (هزیان گفتن) "hezeyân goften"

Sayrışmaġ[1064]: (سوسو زدن) "sûsû zeden" (sitâre), (چشمک زدن) "çeşmek zeden"

Seçki[1065] : (انتخابات) "intihâbât"

Sekil[1066]: (اسب سفید پا) "esb-i sifîd-pâ"

Sekmek: (روی یک پا راه رفتن) "rû-yi yek pâ râh reften", (لی لی کردن) "liy-liy kerden"

Semizmek[1067] : (چاق و چله شدن) "çâk û çelle şoden"

Sendelemek: (تلو تلو خوردن) "tilo tilo horden", (لق بودن) "lek bûden"

Sevgi : (عشق) "ışk", (محبت) "muhebbet"

Sevgili : (سوگلی) "sogolî", (محبوب) "mehbûb"

Sevilmek: (مورد محبت قرار گرفتن) "mûrid muhebbet gerâr giriften"

Sevindirmek: (خوشحال کردن) "hoşhâl kerden"

Sevmek: (دوست داشتن) "dûst dâşten"

Seyrek: (کم پشت) "kem-poşt", (کمیاب) "kemyâb"

Sezdirmek: (بو بردن) "bû borden"

Sezmek: (احساس کردن) "ihsâs kerden"

Sıçramaġ[1068]: (پاسیده شدن) "pâşîde şoden", (جهیدن) "cehîden"

Sığallamaġ[1069]: (مالش دادن) mâliş dâden", (تیمار کردن) "tîmâr kerden", (صیقل) "siykel"

Sığdırmaġ[1070]: (جا دادن) "câ dâden", (پناه دادن) "penâh dâden"

[1063] Sayıklamak.
[1064] Titrek, zayıf ışıl saçmak, göz kırpmak.
[1065] Seçki, seçim.
[1066] Beyaz ayaklı at, *hlk.* 3570
[1067] Semirmek.
[1068] Sıçramak.
[1069] Sıvazlamak.
[1070] Sığdırmak.

Sığınmağ[1071]: (پناهنده شدن) "penâhende şoden", (پناه بردن) "penâh borden"

Sıhıcı[1072]: (دلتنگ کننده) "dilteng konende", (خفه کننده) "hefe konende"

Sıhılmağ[1073]: (فشرده شدن) "foşorde şoden", (خجالت کشیدن) "hecâlet keşîden", (حوصله سر رفتن) "hevsele ser reften"

Sıhıntı[1074]: (مضیقه) "mezîke", (عذاب) "azâb", (تنگدستی) "tengdestî"

Sıhışdırmağ[1075]: (در تنگنا گذاشتن) "der tengnâ gozâşten", (تحت فشار قرار دادن) "teht-i fişâr kerâr dâden"

Sıhlaşdırmağ[1076]: (پر پشت کردن) "por poşt kerden", (تنگ هم قرار دادن) "teng-i hem kerâr dâden"

Sıldırım[1077]: (سراشیب تند) "serâşîbî-yi tond", (پرتگاه) "pertgâh"

Sınıhmağ[1078]: (نحیف شدن) "nehîf şoden", (شکسته شدن) "şikeste şoden"

Sıraca: (خنازیر) "henâzîr"

Sıralamağ[1079]: (ردیف کردن) "redîf kerden", (پهلوی هم قرار دادن) "pehlû-yi hem kerâr dâden"

Sıralanmağ[1080]: (بر ردیف افتادن) "ber redîf uftâden", (پشت سرهم) "poşt-i serhem"

Sırımağ[1081]: (کوک زدن) "kûk zeden", (بهیه کردن) "behiye kerden", (گران قالب کردن) "girân kâlıb kerden" [Dikmek: (دوختن) "dûhten"

[1071] Sığınmak.
[1072] Sıkıcı.
[1073] Sıkılmak.
[1074] Sıkıntı.
[1075] Sıkıştırmak.
[1076] Sıklaştırmak.
[1077] Sarp.
[1078] Zayıflamak, kırılmak.
[1079] Sıralamak.
[1080] Sıralanmak.
[1081] Sırımak.

Sısġa[1082]: (ضعیف) "ze'îf", (مردنی) "mordenî", (لاغر) "lâger"

Sıyrılmaġ[1083]: (خراش بر داشتن) "herâş ber dâşten"

Sıyurkal[1084](ز) "z" : (نوازش) "nevâziş", (معاش) "me'âş"

Sızlamaġ[1085]: (سوزش داشتن) "sûziş dâşten", (مویه کردن) "mûye kerden"

Sızmaġ[1086]: (نفوز کردن) "nufûz kerden", (تراوش و چکه کردن) "terâvuş ve çeke kerden"

Silkinmek: (خود را تکان دادن) "hod râ tekân dâden", (خاک خود را تکان دادن) "hâk-i hod râ tekân dâden"

Silmek: (پاک کردن) "pâk kerden"

Sinmek: (به دل نشستن) "be dil nişesten", (هضم شدن) "hezm şoden"

Siyirmek[1087]: (پاک کردن بشقاب با خوردن آخرین لقمه) "pâk kerden-i boşkâb bâ horden-i âhirîn lokme", (خراش دادن) "herâş dâden", (از نیام بیرون کشیدن) "ez niyâm bîrûn keşîden"

Sohuşdurmaġ[1088] : (بد و بیراه گفتن) "bed û bîrâh goften"

Solak- solahay: (چپ دست) "çep-dest"

Soluhmaġ[1089]: (رنگ پریده شدن) "reng perîde şoden", (افسرده شدن) "efsorde şoden"

Soncuklamaġ[1090]: (جفتک پراندن) "coftek perânden", (لگد زدن) "leged zeden"

Soraġ[1091] : (سراغ) "surâg", (پرسش) "porsiş", (نشان) "nişân"

[1082] Sıska.
[1083] Sıyrılmak.
[1084] Ödül.
[1085] Sızlamak.
[1086] Sızmak.
[1087] Sıyırmak, şiddetle temas etmek, çekerek kınından çıkarmak.
[1088] Sokuşturmak.
[1089] Solmak.
[1090] Tekmelemek.
[1091] Arama, sorma, işaret.

Soraġlaşmaġ[1092] : (سراغ گرفتن) "sorâg giriften"

Sovġat[1093] : (سوقات) "sovkât", (ارمغان) "ermegân"

Sovmaġ[1094]: (از سر رد کردن) "ez ser red kerden"

Sovurmaġ[1095] : (باد دادن) "bâd dâden", (بوجاری کردن) "bûcârî kerden"

Sovuruġ[1096] : (باد دادن) "bâd dâden", (بوجاری) "bûcârî"

Sovuşmaġ[1097]: (از سر گذشتن) "ez ser gozeşten", (رد شدن قضا و خطر) "red şoden-i kezâ ve heter"

Soymaġ[1098]: (لخت کردن) "leht kerden", (کندن پوست) "kenden-i pûst"

Soyumaġ[1099]: (سرد شدن) "serd şoden"

Soyunmaġ[1100]: (لخت شدن) "leht şoden"

Soyutmaġ[1101]: (سرد کردن) "serd kerden"

Sozarmaġ[1102]: (رنگرو باختن) "reng û rû bâhten", (پژمرده) "pejmorde şoden"

Sökmek: (شکافتن درز) "şikâften-i derz"

Sömürmek: (استسمار کردن) "istismâr kerden"

Söndürmek: (خاموش کردن) "hâmûş kerden"

Söykemek[1103]: (تکیه دادن) "tekye dâden"

[1092] Sormak, başkalarından sorarak öğrenmek.
[1093] Hediye.
[1094] Savmak.
[1095] Savurmak.
[1096] Savrulmuş.
[1097] Savuşmak.
[1098] Soymak.
[1099] Soğumak.
[1100] Soyunmak.
[1101] Soğutmak.
[1102] Solmak.
[1103] Yaslanmak.

Söykenmek[1104]: (متکی بودن) "mottekî bûden"

Söylenmek: (گفته شدن) "gofte şoden", (با خود غر غر کردن) "bâ hod gor gor kerden"

Söymek[1105] : (دشنام دادن) "doşnâm dâden"

Söyüşmek[1106]: (به همدیگر بد و دشنام گفتن) "be hem-dîger bed ve doşnâm goften"

Sözleşmek: (مشاجره) "muşâcere", (قرار گذاشتن) "kerâr gozâşten"

Subay[1107]: (عزب) "ezeb", (مجرد) "mucerred"

Sulamaġ[1108]: (آب دادن) "âb dâden", (آبیاری کردن) "âbyârî kerden", (آب پاشی) "âb-pâşî"

Sumek[1109] : (گلوله پشم آمده برای رشتن و تابیدن) "gelûle-i peşm âmede berây-i rişten ve tâbîden"

Sumsu[1110]: (جیغ جیغ) çîg cîg" (berây-i rânden-i perendegân)

Sunġur[1111]: (شاهین) "şâhîn", (شنغار) "şengâr"

Sursat[1112] (ز) "z" : (آذوقه) "âzûke"

Susdurmaġ[1113] : (ساکت کردن) "sâkit kerden", (وادار بسکوت کردن) "vâdâr be sukût kerden"

Susmaġ[1114]: (ساکت شدن) "sâkıt şoden", (لب فرو بستن) "leb furû besten"

Suvaġ[1115]: (کاه گل) "kâhgil"

[1104] Dayanmak, *hlk.* X, 3683
[1105] Sövmek.
[1106] Sövüşmek.
[1107] Bekâr.
[1108] Sulamak.
[1109] Yumak.
[1110] Kış kış.
[1111] Sungur.
[1112] Azık.
[1113] Susturmak.
[1114] Susmak.
[1115] Suvak.

Sülenmek[1116]: (پرسه زدن) "perse zeden", (ول گشتن) "vel geşten"

Sümsünmek[1117]: (بر هر جا سر کشیدن) "be her câ ser keşîden" (berây-i gedâyî)

Süngü : (سر نیزه) "ser-i nîze"

Süngülemek : (با سر نیزه زدن) "bâ ser-i nîze zeden"

Süpür[1118]: (سوپور) "sûpûr"

Süpürleşmek[1119] : (گلاویز شدن) "gelâvîz şoden"

Sürek[1120] : (ادامه) "idâme", (امتداد) "imtidâd"

Sürekli : (ادامه یابنده) "idâme yâbende", (طولانی) "tûlânî"

Süreksiz : (موقت) "muvekket", (کم دوام) "kem devâm"

Sürgün : (تبعید) "teb'îd"

Sürme: (سرمه) "sorme"

Sürtülmek : (سایده شدن) "sâyîde şoden", (مالیده شدن) "mâlîde şoden"

Sürtünmek: (اصطقاق) "istikâk"

Sürtüşmek: (اصطقاق دو چیز بهم) "idtikâk-ı dû çîz be-hem"

Sürüklemek: (روی زمین کشیدن) "rû-yi zemîn keşîden"

Sürülmek: (تبعید شدن) "teb'îd şoden", (رانده شدن) "rânde şoden", (شخم خوردن زمین) "şehm horden-i zemîn"

Sürümek: (روی زمین کشیدن) "rû-yi zemîn keşîden"

Süründürmek[1121]: (مسامحه کردن) "musâmehe kerden", (کش دادن) "keş dâden"

[1116] Yemek peşinde dolaşmak, yemek olan yere koşmak (Genelde köpek için kullanılır).

[1117] Sümsükleşmek, orayı burayı gezip avuç açmak, dilenmek.

[1118] Kavga.

[1119] Boğazlaşmak, birbiriyle kapışmak, kavga etmek.

[1120] Sürme, devam etme.

[1121] İşi uzatmak.

Süründürücü[1122] : (مسامحه کار)" musâmehekâr", (لفت دهنده) "lift dehende"

Sütül[1123] : (نیمرس) "nîm-res", (آبدار) "âbdâr"

Süzme: (آب گرفته) "âb-girifte", (ماست کیسه ای) "mâst-ı kîseî"

Süzmek: (آب چیزی را گرفتن) "âb-ı çîzî râ giriften", (سیر کردن) "seyr kerden"

Süzüşmek[1124]: (لیز خوردن) "lîz horden", (سر خوردن)" ser horden"

Ş

Şaġġıltı[1125] : (صدای شکستن) "sedâ-yı şikesten" (dıreht)

Şahseven[1126] (ز) "z" : (شاهسون) "şâhseven"

Şallaġ[1127]: (شلاق) "şellâk"

Şan[1128] : (شان عسل) "şân-ı esel"

Şarıldamaġ[1129] : (شر شر کردن آب) "şor şor kerden-i âb"

Şıdırgı[1130] : (سریع) "serî", (بی وقفه) "bî-vekfe"

Şıgamaġ[1131]: (حمله کردن) "hemle kerden", (شکار کردن در هوا) "şikâr kerden der hevâ"

Şıġġıldatmaġ[1132] : (بصدا در آوردن) "be sedâ der âverden"

[1122] İşi uzatan, sürüncemede bırakan.
[1123] Henüz olgunlaşmamış meyve, sulu, *hlk.* IX, 3728
[1124] Kaymak, ümitsizliğe düşmek.
[1125] Çatırtı.
[1126] İran'da yaşayan bir Türk kabilesi.
[1127] Kırbaç.
[1128] Petek.
[1129] Şarıldamak.
[1130] Hızlı.
[1131] Saldırmak.
[1132] Şakırdatmak.

Şığğıltı[1133] : (صدای شکستن استخوان یا چوب) "sedâ-yı şikesten-i ostuhvân yâ çûb", (صدا) "sedâ"

Şıllağlamağ[1134] : (جفتک پراندن) "coftek perânden", (زدن) "zeden"

Şıltağ[1135] (ز) "z" : (شلتاق) "şıltâk"

Şıratan[1136] : (لوله یا سوراخی که از آن آب بیرون بریزد) "lûle yâ sûrâhî ki ez ân âb bîrûn be rîzed"

Şırıltı : (صدای شر شر آب) "sedâ-yı şor şor-i âb"

Şırtaşırt[1137]: (گل آلودی زمین بعلت بارندگی و غیره) "gil-âlûdî-yi zemîn be illet-i bârendegî ve giyrihi"

Şırtığ[1138]: (پیش پا افتادن) "pîş-i pâ uftâde", (مبتذل) "mubtezel"

Şilitlemek[1139]: (چپ و راست زدن) "çep û râst zeden, (به باد کوتک گرفتن) "be bâd kotek giriften"

Şimşek: (برق) "berk", (صاعقه) "sâ'ike", (آذرخش) "âzerehş"

Şirnikmek[1140]: (وله پیدا کردن) "vele peydâ kerden", (معتاد شدن) "mu'tâd şoden"

Şişek: (گسفند یکساله) "gûsfend-i yek sâle"

Şişirtmek[1141]: (متورم کردن) "muteverrem kerden", (بزرگ جلوه دادن) "bozorg cilve dâden"

Şit[1142]: (بی نمک) "bî-nemek" (بی مزه) "bî-meze", (جلف) "cilf"

[1133] Şakırtı.
[1134] Tekmelemek, vurmak.
[1135] Anlamsız istek.
[1136] Su boşaltma borusu.
[1137] Vıcık vıcık.
[1138] Düşkün.
[1139] Yalpalamak.
[1140] Dadanmak, alışmak.
[1141] Şişirmek.
[1142] Tuzsuz, tatsız, gayri ciddi.

Şitlenmek[1143]: (لوس بازی در آوردن) "lûsbâzî der âverden"

Şuluk[1144] : (شلوغ) "şulûg"

Şumlamağ[1145]: (ریزیش کردن) "rîzîş kerden", (شخم زدن) "şohm zedem"

T

Tabut : (تابوت) "tabût"

Tagar=Tegar[1146]: (ظرف خمیر گیری) "zerf-i hemîr gîrî"

Tağğıldamağ[1147]: (صدا دادن) "sedâ dâden", (تق تق کردن) "tek tek kerden"

Tahıl : (غله) "gelle", (محصول) "mehsûl"

Tahılmağ[1148]: (نصب شدن) "nesb şoden", (گیر کردن) "gîr kerden", (فرو رفتن) furû reften"

Tahmağ[1149]: (نصب کردن) nesb kerden", (سنجاق کردن) "sencâk kerden"

Talamağ[1150]: (غارت کردن) "gâret kerden"

Talan

Tanınmağ[1151]: (شناخته شدن) "şinâhte şoden", (شهرت یافتن) "şohret yâften"

Tanışmağ[1152]: (آشنا شدن) "âşinâ şoden"

[1143] Nazlanmak, ciddiyetsiz hareket etmek.
[1144] Kalabalık.
[1145] Toprağı pullukla işlemek, sürmek.
[1146] Hamur teknesi, *hlk.* X, 3799
[1147] Takırdamak, takırtı sesi çıkarmak.
[1148] Takılmak, batmak.
[1149] Takmak.
[1150] Yağmalamak.
[1151] Tanınmak.
[1152] Tanışmak.

Tapışmaġ[1153]: (همدیگر را یافتن) "hem-dîger râ yâften"

Tarhan[1154] : (اصیل زاده) "asîl-zâde", (شازده) "şâzde"

Tasar[1155]: (طرح) "terh", (نقشه) "nekşe"

Tasarlamaġ[1156]: (ترح ریزی کردن) "terh rîzî kerden"

Taslaġ[1157] : (کروکی) "krukî", (طرح) "terh", (ماکت) "mâket"

Tavan: (سقف) "sekf"

Tay[1158](ز)"z" : (نظیر) "nezîr"

Tegar-Tagar[1159] (ز) "z" : (ظرف سفالین بزرگ) "zerf-i sofâlin-i bozorg"

Tek: (ز) "z"

Teke : (بز جلوگله) "boz-i colu-i gelle"

Teng[1160](ز) "z": (دنک)denk", (نظیر)"nezîr"

Tepilmek[1161]: (خود را داخل کردن) "hod râ dâhil kerden", (تو چپیدن) "tû çepîden"

Tepinmek: (از روی عضبیت پا به زمین کوبیدن) "ez rû-yi esebiyyet pâ ber zemîn kûbîden"

Teppe[1162]

Terpenmek[1163]: (تکان خوردن) "tekân horden"

Terpeşdirmek[1164]: (تکان دادن) "tekân dâden"

[1153] Birbirini bulmak, buluşmak.
[1154] Soylu, şehzade.
[1155] Tasarı, proje.
[1156] Tasarlamak.
[1157] Taslak.
[1158] Eşit, benzer, *hlk.* IX, 3850
[1159] Küp.
[1160] Denk, benzer.
[1161] Kendini sokmak, sokulmak.
[1162] Tepe.
[1163] Depreşmek.
[1164] Depreştirmek.

Terpetmek[1165]: (تکان دادن) "tekân dâden"

Terslik : (لجاجت) "lecâcet", (کله شقی) "kelle şekkî"

Tetik: (ماشه ی تفنگ) "mâşe-i tofeng, (گوش بزنگ) "gûş be zeng"

Tıġġıldamaġ[1166]: (تق تق صدا کردن) "tık tık sedâ kerden"

Tıġġıltı[1167]: (صدای تق تق) "sedâ-yı tık tık"

Tıhac[1168]: (پوب پنبه) "çûb-i penbe", (سوراخ گیر) "sûrâh-gîr"

Tıhmaġ[1169]: (پر کردن) "por kerden", (خوردن) "horden" (bâ tehkîr)

Tırıġ[1170]: (اسهال) "ishâl", (شکم روی) "şikem revî"

Tırıġlamaġ[1171]: (شکم روی داشتن) "şikem revî dâşten"

Tin[1172] : (گاز اسید گربنیک سوختن زغال) "gâz-ı asîd karbonîk-i sûhten-i zugâl"

Tingi[1173] : (قلمه) "Keleme", (نهال) "nihâl"

Tingilemek[1174]: (قلمه زدن) "keleme zeden", (نهال کاشتن) "nihâl kâşten"

Tiyan[1175]: (دیگ بزرگ) "dîg-i bozorg", (پاتیل) "pâtîl"

Toġġac[1176]: (تخماق) "tohmâk", (چوب جامه شویی) "çûb-i câme-şûyî"

Toġġuşmaġ[1177]: (تصادم کردن) "tesâdum kerden", (زد و خورد) "zed û hord"

[1165] Depreştirmek.
[1166] Tık sesi çıkarmak, tıkırdamak.
[1167] Tıkırtı sesi.
[1168] Tıkaç.
[1169] Tıkmak.
[1170] İshal, *hlk.* X, 3919
[1171] İshal olmak.
[1172] Kömürün yanmasından meydana gelen asit karbon gazı, is, duman.
[1173] Yeni dikilmiş ağaç fidanı, çelik.
[1174] Fidelemek, aşılamak (ağaç).
[1175] Büyük kazan, *hlk.* X, 3942
[1176] Tokaç.
[1177] Tokuşmak.

Toglu[1178] : (بره ی شیر خوار) "berre-i şîr-hâr"

Tonġal[1179]: (خرمن آتش) "hermen-i âteş", (پشت آتش) "peşte-i âteş"

Tohmaġ[1180]: (یتک چوبط) "potk-i çûbî"

Top: (توپ) "tûp"

Toparlamaġ: (جمع و جور کردن) "cem û cûr kerden", (یکجا گرد آمدن) "yekcâ gird âmeden"

Toparlanmaġ[1181]: (جمع جور شدن) "cem û cûr şoden", (پای خود را جمع کردن) "pâ-yi hod râ cem kerden"

Topçu : (توپچی) "tûpçî"

Toplamaġ[1182]: (جمع آوری) "cem-âverî", (روی هم چیدن) "rûy hem çîden"

Toplanış: (گرد هم آمدن) "gird-i hem âmeden", (تجمع) "tecemmu"

Toplanmaġ[1183]: (گرد هم آیی) "gird-i hem âyî"

Toplantı: (جلسه) "celese", (ضیافت) "ziyâfet"

Toplayan: (گرد آورنده) "gird âverende"

Topuk : (مخ پا) "moç-i pâ"

Topuz : (گرد) "gird"

Toran[1184]: (طریق روشن) "târîk û rûşen", (گرگ و میش) "gorg û mîş"

Torpaġlamaġ[1185]: (خاک اندود کردن) "hâk endûd kerden", (با خاک پوشاندن) "bâ hâk pûşânden"

Tosbağa[1186] : (لاک پشت) "lâk-poşt"

[1178] Toklu.
[1179] Yakacak yığını.
[1180] Tokmak.
[1181] Toparlanmak.
[1182] Toplamak.
[1183] Toplanmak.
[1184] Alacakaranlık.
[1185] Toprakla karıştırmak, üzerini toprakla örtmek.
[1186] Tosbağa

Tovlama[1187]: ( ) "âteş gerdân", ( ) "igfâl"

Tovlamağ[1188]: (چرخانیدن) "çerhânîden", (تکان دادن سر) "tekân dâden-i ser", (گول زدن) "gûl zeden"

Töküntü[1189]: (آت) "ât", (آشغال) "âşgâl", (پس مانده) "pes mânde"

Töredi[1190] : (فضول) "fozûl", (نخود هر آش) "nohud-i her âş", (تازه بدوران رسیده) "tâze be devrân resîde"

Töremek[1191]: (تولید شدن) "tovlîd şoden", (بوجود آمدن) "be vucûd âmeden"

Töretmek[1192]: (تولید کردن) "tovlîd kerden", (زایدن) "zâyîden"

Tövşük: (ز) "z"

Tuğ[1193] : (بیرق جلو ارتش) "beyrek-i colov-i ertiş"

Tuğra[1194] (ز) "z" : imzâ-yı mehsûs-i şâh", (مرغ شکاری) "morg-i şikârî"

Tullamağ[1195]: (پرت کردن با شتاب) "pert kerden-i bâ şitâb"

Tumac[1196]: (تیماج) "tîmâc", (پست بز دباغی شده) "pûst-i boz-i debbâgî şode"

Tumar[1197] : (تیمار) "tîmâr", (طومار) "tûmâr", (پرستاری و نوازش) "perestârî ve nevâziş"

Tummağ[1198]: (بغض کردن) "bugz kerden", (در خود فرو رفتن) "der hod furû reften"

[1187] Tavlama.
[1188] Tavlamak, *hlk.* X, 3974
[1189] Döküntü.
[1190] Türedi, *hlk.* X, 3983
[1191] Türemek, *hlk.* X, 3983
[1192] Türetmek.
[1193] Tuğ.
[1194] Tuğra, av kuşu.
[1195] Fırlatmak, *hlk.* X, 3987
[1196] İşlenmiş keçi derisi, *hlk.* X, 3989
[1197] Tımar, üstüne başına, saçına düzen vermek, *hlk.* X, 3990
[1198] Öfkelenmek, dalmak, *hlk.* X, 3991

Tur : (ز) "z"

Tuşlamağ[1199]: (نشانه روی) "nişâne revî", (در یک ردیف قرار دادن) "der yek redîf kerâr dâden"

Tut[1200] : (توت) "tût"

Tutam : (باندازه ی یک مشت) "be endâze-i yek moşt"

Tutmaca[1201]: (جن زدگی) "cin zedegî", (سودا زدگی) "sevdâ zedegî", (صرع) "sera"

Tutuşdurma[1202] : (مقابله) "mukâbele", (مقایسه) "mukâyese"

Tutuşmağ[1203]: (گلاویز شدن) "gelâvîz şoden"

Tutuşturmağ[1204]: (بجان هم انداختن) "be cân-ı hem endâhten", (مقایسه) "mukâyese"

Tüfeng[1205] : (تفنگ) "tofeng", [gelen-geden: (ماشه ی تفنگ) "mâşe-i tofeng", (قنداق تفنگ) "kondâk-ı tofeng"]

Tükenmek: (پایان یافتن) "pâyân yâften"

Tülü[1206](ز) "z": (از تولا) "ez tûlâ"

Tülek[1207]: (مو ریخته) "mû rîhte", (تولک) "tûlek"

Tülemek: (موریختن) "mû rîhten", (تولک رفتن) "tûlek reften"

Tülu[1208]: (بی پر و بال) "bî per û bâl", (آسمان جل) "asiman-col", (طرار) "terrâr"

[1199] Nişan almak.
[1200] Dut.
[1201] Cin çarpması, delilik, sara.
[1202] Karşılaştırma, mukayese.
[1203] Tutuşmak.
[1204] Tutuşturmak.
[1205] Tüfek.
[1206] Küfür kelimesi, *hlk.* X, 4006
[1207] Tüyü dökülmüş, *hlk.* X, 4007
[1208] Çulsuz, tan yeri ağardığı vakit, hırsız.

Tüpürmek[1209]: (آب دهان ریخته) "âb-ı dehân rîhten", (تف انداختن) "tof endâhten"

Tüpürük[1210] : (آب دهان) "âb-ı dehân", (بزاق) "bozâk"

Türetmek: (تولید) "tevlid", (بوجود آوردن) "be vucûd âverden"

Tütek[1211] : (نی لبک) "niy-lebek"

Tütün : (توتون) "tûtûn"

U

Ucġar[1212] : (دور دست) "dur-dest"

Udgunmaġ[1213] : (آب دهن را قورت دادن) "âb-ı dehen râ kûrt dâden"

Udmaġ[1214] : (بلعیدن) "bel'îden", (قورت دادن) "kûrt dâden", (بردن در بازی) "borden der bâzî"

Uduhmaġ[1215] : (گرسنه شدن) "gorisne şoden", (گرسنگی کشیدن) "gorisnegî keşîden"

Udum[1216] : (جرع) "cur'e", (یمن) "yumn", (خاصیت)"hâsiyet"

Uğramaġ[1217] : (مواجه شدن) "muvâcih şoden", (رو در رو شدن) "rû der rû şoden"

Uğunmaġ[1218] (از خنده روده بر شدن) "ez hende rûde ber şoden, (ریسه رفتن) "rîse reften"

[1209] Tükürmek.
[1210] Tükürük.
[1211] Kamıştan, vs. yapılan, nefesli musikî aleti.
[1212] Uzak.
[1213] Yutkunmak.
[1214] Yutmak, (kumarda)ütmek, *hlk.* XI, 4024
[1215] Acıkmak, açlık çekmek.
[1216] Yudum, uğur, özellik.
[1217] Karşılaşmak.
[1218] Gülmekten bayılacak gibi olmak.

Uğur[1219] :(تالع) "tâli",(اقبال) "ikbâl", (يمن) "yumn"

Umud[1220] : (اميد) "omîd"

Ummaġ[1221] : (اميدوار بودن) "umîdvâr bûden", (توقع داشتن) "tevakku dâşten", (چيزيرا خواستن) "çîzî râ hâsten", (ناراحت شدن) "nâ-rahet" şoden

Umsundurmaġ[1222] : (مايوس كردن) "me'yûs kerden", (فريب دادن) "ferîb dâden"

Umsunmaġ[1223] : (مايوس شدن) "me'yûs şoden"

Unutmaġ[1224] : (فراموش كردن) "ferâmûş kerden"

Uruġ[1225] : (تائفه) "taîfe", (قابيله) "ġabîle"

Usanmaġ[1226] : (بتنگ آمدن) "Be teng âmeden", (بيزار شدن) "bîzâr şoden"

Uyanmaġ[1227] : (بيدار شدن) "bîdâr şoden", (هوشيار شدن) "huşyâr şoden"

Uzunburun[1228] : (ماهى اوزون بورون) "Mâhî-yi uzûn bûrûn"

Ü

Ürpermek : (سيخ سيخ شدن) "sîh sîh şoden"

Ütü : (اطو) "otû"

Üzülmek : (پس افتادن بيمار وغيره) "pes uftâden-i bîmâr ve giyrihi", (قطع شدن) "kat şoden"

[1219] Uğur.
[1220] Ümıt.
[1221] Ümit etmek, beklemek, bir şey istemek, rahatsız olmak.
[1222] Ümidini boşa çıkarmak, üzmek, aldatmak, *hlk.* XI, 4038
[1223] Ümidi boşa çıkmak, gözü kalmak, *hlk.* XI, 4038
[1224] Unutmak.
[1225] Aile, kabile.
[1226] Usanmak.
[1227] Uyanmak.
[1228] Uzun burun balığı.

Üzülüşmek[1229] : (قطع رابطه کردن از همدیگر) "kat'-i râbıte kerden ez hemdîger"

V

Vergi : (مالیات) "mâliyât"

Vezi[1230] : (غده) "godde"

Vurnuhmaġ[1231] : (سراسیمگی کردن) "serâsîmegî kerden", (بخود پیچیدن) "be hod pîçîden", (دوندگی) "devendegî"

Vuruşġan[1232] : (دعوا کن) "de'vâ kon"

Vuruşmaġ[1233] : (دعوا کردن) "de'vâ kerden"

Y

Yadırgamaġ[1234] : (از یاد بردن) "ez yâd borden", (از عادت در آمدن) "ez âdet der âmeden"

Yağı[1235] : (یاغی) "yâgî", (شورشگر) "şûrişger"

Yağlamaġ[1236] : (چاپلوسی کردن) "çâplûsî kerden", (چرب کردن) "çerb kerden"

Yağma (ز) "z"

Yahalamaġ[1237] : (یقه ی کسی را گرفتن) "yeke-i kesî râ giriften", (گیر انداختن) "gîr endâhten"

[1229] Birbiriyle ilişkiyi kesmek, ayrılmak.
[1230] Salgı bezi.
[1231] Afallamak, şaşırmak, telâşlanmak.
[1232] Vuruşkan.
[1233] Vuruşmak.
[1234] Yadırgamak.
[1235] Asi, karıştırıcı, *hlk.* XI, 4119
[1236] Yağlamak.
[1237] Yakalamak.

Yahılmağ[1238] : (سوزانیده شدن) "sûzânîde şoden", (به آتش کشیده شدن) "be âteş keşîde şoden", (مالیده شدن)" mâlîde şoden"

Yahınlaşmağ[1239] : (نزدیک شدن) "nezdîk şoden"

Yahmac[1240] : (تکه نانی که روی آن عسل کرده یا مربا مالیده باشند) "tikke-i nânî ki rû-yi ân esel kerde yâ murebbâ mâlîde bâşend"

Yahşılaşmağ[1241] : (بهتر شدن) "bih-ter şoden", (بهبود یافتن) bihbûd yâften"

Yal[1242] (ز) "z"

Yalvarmağ[1243] : (التماس کردن) "iltimâs kerden"

Yamağ[1244] : (وصله) "vesle"

Yamamağ[1245] : (وصله کردن) "vesle kerden"

Yaman : (بی رحم) "bi-rehm", (بی مروت) "bî-muruvvet", (دشنام) "doşnâm", (بد) "bed"

Yamanlamağ[1246] : (دشنام دادن) "doşnâm dâden"

Yamsılamağ[1247] : (ادای کسی را در آوردن) "edâ-yı kesî râ der âverden"

Yanaşdırmağ[1248] : (نزدیک کردن) "nezdîk kerden", (پهلو گرفتن) "pehlû giriften"

Yangı[1249] : (سوزش) "sûziş", (عطش) "eteş", (درد) "derd"

[1238] Yakılmak.
[1239] Yaklaşmak.
[1240] Üzerine bal veya reçel sürülmüş ekmek parçası.
[1241] İyileşmek.
[1242] Yele.
[1243] Yalvarmak.
[1244] Yama.
[1245] Yamak.
[1246] Sövmek.
[1247] Birinin taklidini yapmak, taklidini yaparak kızdırmak.
[1248] Yanaştırmak.
[1249] Yanık, susuzluk, dert.

Yangın : (حریق) "herîk", (آتش سوزی) "âteş-sûzî"

Yanılmağ[1250] : (اشتباه کردن) "iştibâh kerden"

Yanıltmağ[1251] : (به اشتباه انداختن) "be iştibâh endâhten"

Yanlış : (اشتباه) "iştibâh", (سهو) "sehv"

Yanşağ[1252] : (پر حرف) "por herf", (روده دراز) "rûde dirâz"

Yapmağ[1253] : (نان بتنور چسباندن) "nân be tenûr çesbânden", (ساختن) "sâhten"

Yarag[1254] : (اسلحه) "eslihe" (ساز و برگ) "sâz û berg", (یراق) "yerâk"

Yarağlanmağ[1255] : (مسلح شدن) "muselleh şoden", (مجهز شدن) "mucehhez şoden"

Yaralamağ[1256] : (زخمی کردن) "zehmî kerden"

Yaramağ[1257] : (بدرد کسی خوردن) "be derd-i kesî horden"

Yaramaz : (بدرد نخور) "be derd ne-nor", (شیطان) "şiytân", (بدجنس) "bed cins"

Yaraşmağ[1258] : (جور بودن) "cûr bûden", (برازنده بودن) "berâzende bûden"

Yaraşmaz: (نامناسب) "nâ-munâsib", (ناجور) "nâ-cûr", (نیامدن) "ne-y-âmeden"

Yardımlaşmağ : (بهمدیگر کمک کردن) "be hem-dîger komek kerden"

Yarılamağ : (دو نیم کردن) "dû nîm kerden", (نصف کاری را انجام دادن) "nısf-i kârî râ encâm dâden"

Yarış : (مسابقه) "musâbeke"

[1250] Yanılmak.
[1251] Yanıltmak.
[1252] Çok konuşan, lafazan, zevzek.
[1253] Hamuru tandıra yapıştırmak, yapmak.
[1254] Silâh, teçhizat.
[1255] Silâhlanmak, donanmak.
[1256] Yaralamak.
[1257] Yaramak.
[1258] Yaraşmak.

Yarışmaġ[1259] : (مسابقه دادن) "musâbeke dâden", (رقابت) "rekâbet"

Yarıtmaġ[1260] : (درست انجام دادن) "durust encâm dâden", (با موفقیت) bâ muveffekiyyet"

Yarlıġ[1261] (ز) "z" : (فرمان) "fermân"

Yasa : (قانون) "kânûn"

Yasaġ[1262] : (قدغن) "kedegen", (ممنوع) "memnû'"

Yasalamaġ[1263] : (پرده پوشی کردن) "perde pûşî kerden"

Yaslama[1264] : (آنچه برای باز ماندگان مرده برده می شود) "ân-çe berây-i bâz mândegân-ı morde borde mî şeved"

Yastılanmaġ[1265] : (پهن شدن) "pehn şoden", (هموار شدن) "hemvâr şoden", (پت و پهن نشستن) "pet û pehn nişesten"

Yaşarmaġ[1266] : (اشک آلود شدن) "eşg-âlûd şoden", (مرتوب شدن) "mertûb şoden"

Yaşınmaġ[1267] : (پوشاندن صورت) "pûşânden-i sûret", (حجاب دلشتن) "hicâb dâşten"

Yaşıt : (هم سن و سال) "hem-sin û sâl"

Yaşlanmaġ[1268] : (مسن شدن) "mosin şoden", (مرتوب شدن) "mertûb şoden"

Yaşmaġ[1269] : (چارقد) "çârked", (روسری) "rûserî"

[1259] Yarışmak.

[1260] Yapmak zorunda olduğu bir işi , bir ricayı, emir gereğince yerine getirmek, yapmak.

[1261] Ferman, buyruk, *hlk.* XI, 4187

[1262] Yasak.

[1263] Perdelemek, el vasıtasıyla düzleştirmek.

[1264] Baş sağlığı için ölünün kalanlarına götürülen hediye.

[1265] Yassılaşmak, düzlenmek, uzun oturmak.

[1266] Islanmak, gözleri yaşla dolmak.

[1267] Örtünmek, peçe takmak.

[1268] Yaşlanmak.

[1269] Yaşmak.Kadınların baş ve yüz örtüsü.

Yatacağ[1270] : (لوازم خواب) "levâzım-ı hâb", (برای خوابیدن) "berây-i hâbîden"

Yatağan[1271] : (یاتاغان) "yâtâgân", (خواب آلود) "hâb-âlûd", (خجر نوک برگشته) "hencer-i nûk ber geşte"

Yatalağ[1272] : (حصبه) "hesbe", (تیفوس) "tîfûs", (بستری) "besterî"

Yatım[1273] : (لم) "lim", (روند) "revend", (قلق)" kılık", (خواب) "hâb"

Yatımlı[1274] : (خوش دست) "hoş dest"

Yatırmağ[1275] : (خوابانیدن) "hâbânîden" (dirâz keşî)

Yatışdırmağ[1276] : (خوابانیدن دسته جمعی) "hâbânîden-i deste cem'î", (ساکت کردن بلوا) "sâkıt kerden-i belvâ"

Yatmağ[1277] : (دراز کشیدن) "dirâz keşîden"

Yavalanmağ[1278] : (خراب شدن) "herâb şoden", (بد شدن) "bed şoden", (نامرغوب شدن) "nâ-mergûb şoden"

Yavan : (نان خالی) "nân-i hâlî", (بدون خورشت) "bedûn-i horişt"

Yavanlığ[1279] : (نان خورشت) "nân-ı horişt", (هر نوع غذا برای خوردن با نان) "her nev'i gezâ berây-i horden bâ nân"

Yavaş : (یواش) "yevâş"

Yavaşcıl[1280] : (آدم محتاط) "âdem-i mohtât", (آب زیر کاه) "âb-ı zîr-i kâh"

[1270] Yatak, yorgan. Yatak odası.
[1271] Uykulu, yatağan, *hlk.* XI, 4198
[1272] Tifo, tifüs, yatalak.
[1273] Huy, davranış, kılık, uyku, *hlk.* XI, 4201
[1274] Eli uz, *hlk.* XI, 4201
[1275] Yatırmak.
[1276] Yatıştırmak.
[1277] Yatmak.
[1278] Harap olmak, bozulmak.
[1279] Ekmeğe katık edilerek yenen her şey.
[1280] İhtiyatlı , saman altından su yürüten adam.

Yavaşlamaġ[1281] : (آهسته کردن) "âheste kerden"

Yayhalamaġ[1282] : (با آب تمیز کردن) "bâ âb temîz kerden" (lîvân")

Yayhantı[1283] : (آب آلوده به جا مانده از شستن ظرف) "âb-ı âlûde be câ mânde ez şosten-i zerf"

Yayıcı : (ناشر، موزع) "nâşir", muvezzi'"

Yayınmaġ[1284] : (غیب زدن) "giyb zeden", (در رفتن) "der reften", (حواس پرت شدن)" ħevâs pert şoden"

Yaylaġ[1285] : (ییلاق) "yeylâk"

Yaylamaġ[1286] : (ییلاق رفتن) "yeylâk reften", (چرانیدن در ییلاق) "çerânîden der yeylâk"

Yaylım : (شلیک با هم) "şillîk-i bâhem"

Yaymaġ[1287] : (پخش کردن) "pehş kerden", (توزیع کردن) "tovzî' kerden"

Yazışma : (مکاتبه) "mukâtebe", (نامه نگاری متقابل) "nâme nigârî-yi mutekâbil"

Yazışmaġ[1288] : (مکاتبه کردن) "mukâtebe kerden"

Yedek (ز) "z"

Yedek (یدک) "yedek", (افسار اسب) "efsâr-ı esb"

Yeherlemek[1289] : (زین کردن) "zîn kerden"

Yeke[1290]- yehe (ز) "z"

[1281] Yavaşlamak.
[1282] Yıkamak.
[1283] Bulaşık suyu.
[1284] Gözden kaybolmak, kaçmak, canını kurtarmak.
[1285] Yaylak.
[1286] Yaylamak.
[1287] Yaymak.
[1288] Yazışmak.
[1289] Eyerlemek, *hlk.* XI, 4228
[1290] İri, eke, *hlk.* XI, 4228

Yekelmek : (بزرگ شدن) "bozorg şoden", (رشد کردن) "roşd kerden"

Yekun : (جمع، بر آورد نتیجه) "cem", ber-âverd-i netîce"

Yekunlaşdırmağ[1291] : (جمع بندی کردن) "cem-bendî kerden", (نتیجه گیری) "netîce-gîrî"

Yem : (علوفه خوراک دام) "ulûfe-i horâk-i dâm"

Yencilmek[1292] : (له شدن) "lih şoden"

Yendirmek[1293] : (پاین آوردن) "pâyîn âverden"

Yenge : (زن برادر) "zen-i berâder"

Yenilenmek : (نو نوار شدن)" novnevâr şoden", (تجدید شدن) tecdîd şoden"

Yenilmek : (مغلوب شدن) "meglûb şoden"

Yenilmez : (شکست ناپذیر) "şikest nâ-pezîr"

Yeniş[1294] : (سرازیری) "serâzîrî"

Yenmek[1295] : (پاین آمدن) "pâyîn âmeden", (مغلوب کردن) "meglûb kerden"

Yeriklemek[1296] : (ویار داشتن) "viyâr dâşten", (هوس کردن) "heves kerden"

Yerimek[1297] : (راه رفتن) "râh reften"

Yeriş[1298] : (طرز) "terz", (شیوه ی راه رفتن) şive-i râh reften"

Yerleşdirmek[1299] : (جا دادن) "câ dâden", (قرار دادن) "kerâr dâden"

Yerleşmek : (جاه گزین شدن) "cây-guzîn şoden"

[1291] Sayıları toplamak, sonuca varmak.
[1292] Ezilmek.
[1293] İndirmek.
[1294] İniş, *hlk.* XI, 4246
[1295] İnmek, yenmek.
[1296] Aşermek, heveslenmek, *hlk.* XI, 4251
[1297] Yürümek, *hlk.* XI, 4251
[1298] Tarz, yürüyüş biçimi.
[1299] Yerleştirmek.

Yetişdirmek[1300] : (پرورش دادن) "perveriş dâden"

Yezne[1301]- Ayzne : (شوهر خواهر) "şovher-i hâher"

Yığcam[1302] : (جمع و جور) "cem û cûr", (خلاصه) "hulâse", (مرتب) muretteb"

Yığdırmaġ[1303] : (جمع آوری کردن) "cem-âverî kerden"

Yığılış[1304] : (گرد هم آیی) "girdihemâyî", (بر داشت محصول) ber dâşt-i mehsûl"

Yığınaġ[1305]- Yığıncaġ : (گردهم آی) "girdihemâyî"

Yığıncı[1306] : (گرد آورنده) "gird âverende", (مال اندوز) "mâl-endûz", (محتکر) "muhtekir"

Yığıntı[1307] : (ته مانده) "teh mânde", (خرده ریزی) "horde rîze"

Yığışdırmaġ[1308] : (جمع کردن) "cem kerden", (مرتب کردن) "muretteb kerden"

Yığmaġ[1309] : (جمع کردن) "cem kerden"

Yığva[1310] : (مجلس جشن) "meclis-i çeşn"

Yıhılmaz[1311] : (محکم)" muhkem", (خراب نشدنی) "herâb ne-şodenî"

Yıhmaġ[1312] : (خراب کردن) "herâb kerden", (سرنگون کردن) "ser negûn kerden"

[1300] Yetiştirmek.
[1301] Enişte, *hlk.* XI, 4261
[1302] Dağınık olmayan, kısaca, özet olarak, düzenli.
[1303] Yığdırmak.
[1304] Yığılmak, ürün kaldırma.
[1305] Yığınak.
[1306] Yığan, mal biriktiren, tefeci.
[1307] Yığıntı.
[1308] Toplamak.
[1309] Yığmak.
[1310] Tören toplantısı.
[1311] Yıkılmaz.
[1312] Yıkmak.

Yırgalamaġ[1313] : (تکان دادن) "tekân dâden", (جنبانیدن) "conbânîden"

Yırtılmaġ[1314] : (پاره شدن) "pâre şoden", (دریده شدن) "derîde şoden"

Yiye[1315] : (صاحب) "sâhib", (مالک) "mâlik"

Yiyelenmek[1316] : (تصاحب کردن) "tesâhub kerden"

Yoġġuş[1317] : (سر بالایی) "ser bâlâyî"

Yoğunlanmaġ[1318] : (کلفت شدن) "koloft şoden"

Yoğurmaġ[1319] : (خمیر درست کردن) "hemîr durust kerden", (عجین کردن) "ecîn kerden"

Yollamaġ[1320] : (وسیله ی فرستادن را فراهم کردن) "vesile-i firistâden râ ferâhem kerden"

Yollanmaġ[1321] : (راه افتادن) "râh uftâden", (راه آمدن) "râh âmeden"

Yollaşmaġ[1322] : (همراه شدن) "hemrâh şoden"

Yolmaġ[1323] : (کندن مو) "kenden-i mû", [Ġazmaġ: (کندن زمین) "kenden-i zemin"; soymaġ : (کندن پوست) "kenden-i pûst), oymaġ]

Yoluhmaġ[1324] : (سرایت کردن) "sirâyet kerden", (عیادت کردن) "iyâdet kerden", (کندن برای منبت کاری) "kenden berây-i munebbet kârî"

Yolunmaġ[1325] : (کنده شدن مو) "kende şoden-i mû"

[1313] Iğralamak.
[1314] Yırtılmak.
[1315] İye, sahip, ***hlk.*** XI, 4284
[1316] Sahiplenmek.
[1317] Yokuş
[1318] Yoğunlaşmak.
[1319] Yoğurmak.
[1320] Yollamak.
[1321] Yola düşmek, yola koyulmak.
[1322] Yol arkadaşı olmak.
[1323] Yolmak.
[1324] Bulaşmak, ziyaret etmek (hasta), oymak (ağaç oymacılığı).
[1325] Yolunmak.

Yonca (ز) "z"

Yonmağ – Yontamağ[1326] : (خراطی) "herrâtî", (تراشیدن) "terâşîden çûb ve çîz-i sift" [Gırkmağ : (تراشیدن مو) "terâşîden-i mû"

Yorga[1327] : (یورغه رفتن) "yorge reften" (esb)

Yorgan : (لحاف) "lehâf"

Yorke (ز) "z"

Yormağ[1328] : (خسته کردن) "heste kerden", (تفسیر و تعبیر کردن) "tefsîr ve te'bir kerden"

Yortma[1329] : (یورتمه) "yûrtme"

Yortmağ[1330] : (یورتمه رفتن) "yûrtme reften", (دویدن) "devîden", (ول گشتن) "vil geşten"

Yorulmağ[1331] : (خسته شدن) "heste şoden"

Yöndem[1332] : (راه راست) "râh-i râst"

Yöndem[1333] : (منظره) "menzere", (قلق) "kılık, (نظم) "nezm"

Yönelmek[1334] : (جهت گرفتن) "cihet giriften"

Yöneltmek : (سوق دادن) "sevk dâden"

Yubanmadan[1335] : (بدون تاخیر) "bedûn-i te'hîr", (بلا درنگ) "bilâ direng"

Yubanmağ[1336] : (تاخیر کردن) "te'hîr kerden", (دیر کردن) "dîr kerden"

[1326] Yontmak, saçı traş etmak.
[1327] Tıraş.
[1328] Yormak.
[1329] Seğirtme, tıraş gitme.
[1330] Seğirtmek, sokmak, yerleştirmek, *hlk.* XI, 4298
[1331] Yorulmak.
[1332] Doğru yol, *hlk.* XI, 4305
[1333] Görünüş, kılık, düzen.
[1334] Yönelmek.
[1335] Gecikmeden, hemen.
[1336] Gecikmek, ertelemek, *hlk.* XI, 4310

Yubatmaġ[1337] : (به تاخیر انداختن) "be te'hîr endâhten", (معطل کردن) "mu'ettel kerden"

Yudurtmaġ : (شستشو دادن) "şostûşû dâden"

Yuha[1338] : (ورقه ی نازک، خمیر) "vereke-i nâzok-i hemîr", (لواش) "levâş", (نرم و پاک) "nerm û pâk"

Yuhalmaġ[1339]: (ناپدید شدن) "nâ -pedîd şoden"

Yulaf : (جوی صحرای) "cû-yi sehrâyî", (جوی وحشی) "cû-yi vehşî"

Yumaġ[1340] : (گلوله پشم) "gulûle-i peşm", (گلوله نخ) "gulûle-i neh"

Yumaġlamaġ[1341] : (گلوله کردن) "gulûle kerden" (peşm, neh)

Yummaġ[1342] : (بستن چشم) "besten-i çeşm", (مشت کردن دست) "moşt kerden-i dest"

Yumruġlaşmaġ[1343]: (همدیگر را با مشت زدن) "hemdîger râ bâ moşt zeden"

Yumrulaşmaġ[1344] : (گرد شدن) "gird şoden", (گلوله شدن) "gulûle şoden"

Yumulmaġ[1345] : (بسته شدن) "beste şoden", (هجوم کردن) "hucûm kerden"

Yumuşalmaġ[1346] : (نرم شدن) "nerm şoden", (رام شدن) "râm şoden"

Yurd[1347] : (سرزمین) "serzemîn", (زادگاه) "zâdgâh", (میهن) "miyhen", (مسکن) "mesken"

Yurt : (ز) "z"

[1337] Ertelemek, geciktirmek, *hlk.* XI, 4310
[1338] Yufka.
[1339] Yok olmak.
[1340] Yumak.
[1341] Yumaklamak, yumak yapmak.
[1342] Yummak.
[1343] Yumruklaşmak.
[1344] Yumrulaşmak.
[1345] Yumulmak.
[1346] Yumuşamak.
[1347] Yurt.

Yuvarlanmağ[1348] : (غل خوردن) "gol horden", (مدور شدن) "mudevver şoden"

Yuyunmağ[1349]- Yuvunmağ : (آبتنی کردن) "âbtenî kerden", (بدن را شستن) beden râ şosten" [Çimmek : (آبتنی کردن) "âbtenî kerden"

Yüğürmek[1350] : (پیش تاختن) "pîş tâhten", (حمله کردن) "hemle kerden"

Yükleme: (بار کردن) "bâr kerden", (شارژ کردن) "şârj kerden"

Yükseliş : (ارتقاء) "irtikâ", (ترقی) "terekkî"

Yükselmek : (بالا رفتن) "bâlâ reften", (ترقی) "terekkî"

Yüngülleşmek[1351] : (سبک شدن) "sebok şoden"

Yürüdülmek[1352] : (پیش رانده شدن) "pîş rânde şoden", (پیش بردن) "pîş borden"

Yürüş[1353] : (ز)" z"

Yüzbaşı (ز) "z"

Z

Zenginleşmek: (ثروتمند شدن) "servetmend şoden"

Zevzemek[1354]: (پر حرفی کردن) "por herfî kerden", (وراجی کردن) "virrâcî kerden"

Zığğımağ[1355]: (زور زدن) "zûr zeden (zîr-i bâr)

Zığ[1356]: (گل و لای) "gil û lây", (قی چشم) kıy-ı çeşm" [balçık : (گل برای بنایی) "gil berây-i benâyî"]

[1348] Yuvarlanmak.

[1349] Yunmak, çimmek.

[1350] İleri atılmak, saldırmak, *hlk.* XI, 4327

[1351] Hafiflemek, *hlk.* XI, 4331

[1352] Yürütülmek, yürütmek.

[1353] İleriye doğru hareket, yürüyüş.

[1354] Zevzeklik etmek, boşboğazlık etmek.

[1355] I' nmak.

[1356] Çamur, çapak, *hlk.* XI, 4366

Zıngıldatmağ[1357]: (بصدای در آوردن) be sedâ der âverden" (zeng ve zengûle)

Zıngıltı[1358]: (صدای زنگوله و زنگ) "sedâ-yı zengûle ve zeng"

Zırıldamağ[1359]: (زاری کردن) "zârî kerden"

Zillemek[1360]: (زل زدن) "zol zeden", (چشم دوختن) "çeşm dûhten"

Zine[1361] : (آب باریکه) "âb-ı bârîke"

Zoğğuldamağ[1362]: (درد همراه ضربان) "derd-i hemrâh-i zerbân"

Zuğ[1363]: (ساقه ی نو رسته) "sâke-i nov-reste"

Zuğlamağ[1364]: (ساقه ی نو رسته در آوردن) "sâke-i novreste der âverden", (جوانه زدن) cevâne zeden"

Zolağlı[1365] : (خط خطی) "het hettî", (قاچ قاچ) "kâç kâç"

Zopa[1366]: (چماق) "çomâk", (چوپ بزرگ برای زدن) "çûp-i bozorg berây-i zeden" (sûpâ)

[1357] Çıngırdatmak.
[1358] Çanın çıkardığı ince ses.
[1359] Sinir edici, bıktırıcı bir sesle ağlamak.
[1360] Gözlerini bir noktaya dikmek, tiz sese geçmek.
[1361] İncecik akan su.
[1362] Zonklamak, şiddetli ağrımak.
[1363] Filiz, *hlk.* XI, 4392
[1364] Filizlenmek.
[1365] Çizgili, dilimli.
[1366] Sopa, *hlk.* XI, 4394

ISBN 975-16-1644-1

FİYATI: 3.000.000 TL